

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

PRÁVNICKÁ FAKULTA

**Proces s tzv. Zelenou
internacionálou v kontextu českého
právního a politického vývoje v
letech 1938 až 1952**

Diplomová práce

BC. HANA LIŠKOVÁ

Vedoucí práce: prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

Katedra dějin státu a práva
Obor Veřejná správa
Brno 2021

Bibliografický záznam

Autor:	Bc. Hana Lišková Právnická fakulta Masarykova univerzita Katedra dějin státu a práva
Název práce:	Proces s tzv. Zelenou internacionálou v kontextu českého právního a politického vývoje v letech 1938 až 1952
Studijní program:	Magisterský studijní program
Studijní obor:	Veřejná správa
Vedoucí práce:	prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.
Rok:	2021
Počet stran:	173
Klíčová slova:	Zelená internacionála, agrární strana, politické procesy, Kepka, Topol, Čapek, Klíma

Bibliographic record

Author: Bc. Hana Lišková
Faculty of Law
Masaryk University
Department of the History of the State and Law

Title of Thesis: The "Green international" process in the
framework of Czech legal and political
development in the years of 1938 to 1952

Degree Programme: Master's programme

Field of Study: Public Administration

Supervisor: prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

Year: 2021

Number of Pages: 173

Keywords: Green international, agrarian party, political
trials, Kepka, Topol, Čapek, Klíma

Anotace

Tato diplomová práce mapuje politický proces s „přísluhovači Zelené internacionály“, a to v kontextu dalších procesů z přelomu 40. a 50. let, v kontextu historie agrární strany a v kontextu politické historie Československa. Práce vychází z odborné literatury, právně historické literatury, dobových periodik a archivních materiálů. Cílem práce je prohloubit naše porozumění tomuto politickému procesu a jeho souvislostem.

Abstract

This thesis investigates political process with "lackeys of the Green international", in the context of other trials in the turning of 40s, and the start of 50s, in context of history of agrarian party, and in historical context of Czechoslovakia. This thesis draws from scientific literature, historical literature about justice, magazines of said time, and archival materials. The goal of this thesis is to deepen our understanding of this political trial and its context.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci a téma **Proces s tzv. Zelenou internacionálou v kontextu českého právního a politického vývoje v letech 1938 až 1952** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 29. dubna 2021

.....
Bc. Hana Lišková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. JUDr. Ladislavu Vojáčkovi, CSc. Za umožnění tématu, odborné vedení práce, cenné rady, vstřícnost a trpělivost při vedení této práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům Janovi, Janě a Heleně za neutuchající trpělivost.

Obsah

Seznam pojmů a zkratek	13
1 Úvod	15
1.1 Důvody výzkumu	15
1.2 Vědecký přínos a relevantnost.....	18
3. Metodologie	19
3.1 Výzkumné otázky a hypotézy	19
3.2 Konceptualizace zkoumaného.....	20
3.3 Práce s prameny.....	25
3.3.1 Získávání primárních pramenů.....	25
3.3.2 Získávání sekundárních pramenů.....	26
3.3.3 Analýza získaných pramenů.....	26
3.4 Postup realizace výzkumu.....	27
4. Vývoj právního kontextu – Československo v letech 1938 až 1952	29
4.1. První republika.....	29
4.1.1 Stručný vývoj bezpečnostně-politické situace od roku 1918.....	29
4.1.2 Bezpečnostně-politická situace Československa v roce 1938. 37	
4.1.3 Stručný vývoj bezpečnostní legislativy od roku 1938	39
4.2. Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava	43
4.2.1 Bezpečnostně-politický vývoj od roku 1938 do roku 1945.....	43
4.2.2 Legislativní vývoj a neněmecká bezpečnostní legislativa.....	46
4.2.3 Poválečná reflexe a právní uchopení období.....	48
4.3 Třetí republika.....	49
4.3.1 Vývoj bezpečnostně-politické situace třetí republiky.....	49
4.3.2 Vývoj bezpečnostní legislativy třetí republiky.....	53

4.4	První čtyři roky vlády KSČ	54
4.4.1	Bezpečnostně-politický vývoj z let 1948 až 1952.....	54
4.4.2	Bezpečnostně-legislativní vývoj z let 1948 až 1952	56
5.	Vývoj hlavního aktéra – Agrární hnutí v letech 1918 až 1952	60
5.1	Vývoj agrárního hnutí do roku 1918.....	60
5.2	Vývoj agrárního hnutí do roku 1938.....	64
5.3	Agrární hnutí v roce 1938	68
5.4	Agrární hnutí za druhé republiky a Protektorátu.....	73
5.4.1	Druhá republika	73
5.4.2	Protektorátní vláda a domácí odboj.....	78
5.4.3	Emigrace a zahraniční odboj.....	84
5.5	Úpadek agrárního hnutí v letech 1945 až 1948	87
5.5.1	Neobnovení Republikánské strany.....	87
5.5.2	Situace zbytků agrárního hnutí, protiagrární kampaň a retribuční procesy	90
6.	Proces s příslušníky takzvané Zelené internacionály	96
6.1	Politické procesy v socialistických zemích a bloku	96
6.2	Politické procesy v socialistickém Československu	100
6.3	Proces s takzvanou Zelenou internacionálou.....	110
6.3.1	Důvody procesu	110
6.3.3	Hlavní postavy procesu.....	114
6.3.4	Příprava procesu	125
6.3.5	Průběh procesu	133
6.3.6	Rozsudky a dopady procesu.....	138
6.3.7	Provázané procesy	142
6.3.8	Rehabilitace	149
6	Závěr	154
	Použité zdroje	165

Seznam pojmů a zkratk

KSČ	– Komunistická strana Československa
MAB	– Mezinárodní agrární bureau
StB	– Státní bezpečnost
ABS	– Archiv bezpečnostních složek
DNSAP	– Německá nacionálně socialistická strana dělnická
SdP	– Sudetoněmecká strana
NSDAP	– Národně socialistická německá dělnická strana
NF	– Národní výbor
VB	– Veřejná bezpečnost
VKS(b)	– Všesvazová komunistická strana bolševiků
FLRJ	– Federativna ljudska republika Jugoslavija
KSJ	– Komunistická strana Jugoslávie
JZD	– Jednotné zemědělské družstvo
CIC	– Counter Intelligence Corps – Vojenská kontrarozvědka USA
KSČ	– Komunistická strana Československa
ONV	– Okresní národní výbor
KV StB	– Krajský výbor Státní bezpečnosti

1 Úvod

1.1 Důvody výzkumu

Rozmezí let 1945 až 1948 představuje v české, potažmo československé historii období tzv. 3. republiky. Zároveň jde o období, kdy Komunistická strana Československa pracuje na maximalizaci svého vlivu a postavení s cílem získat v republice neomezenou moc. Za tímto účelem buduje rozsáhlé zpravodajské, klientelistické a mocenské struktury napříč politickým, bezpečnostním ale i justičním systémem, které využije jak v únoru roku 1948, kdy k převzetí moci skutečně dochází, tak k následné transformaci republiky na základě své ideologie podle sovětského vzoru.

Ovládnutí justice bylo tedy již od roku 1945 jedním z primárních cílů KSČ. Zde si musíme uvědomit, že na rozdíl od většiny okolních zemí, kde se justice dala v průběhu 20. až 30. let do služeb některého z nedemokratických či totalitárních režimů,¹ ta československá měla doposud pověst a autoritu důvěryhodné demokratické instituce. KSČ si byla dobře vědoma, že pokud by mohla justici použít k represí vůči svým nepřítelům, propůjčovala by těmto represím její demokratická pověst a autorita zdání legitimacy.

To se ukázalo hned po únoru 1948, kdy bylo onoho zdání legitimacy široce využíváno. KSČ potřebovala dokončit převzetí moci a svou moc

¹ Rychlík J. Zemědělské strany a hnutí ve vládách střední a východní Evropy 1918–1939 In: Rašticová, B. (eds). *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 25–32.

stabilizovat, zároveň si ještě nemohla dovolit otevřenou bezskrupulózní represi, jakou pozorujeme o dva roky později. Vlastně tu dochází k jakési „salámové metodě“ stupňování teroru. Nejdříve jsou pod záminkou nedostatečného vyrovnání se s minulostí obnoveny retribuční procesy, ve kterých se záměrně promíchávaly případy skutečných kolaborantů a zločinců s případy politicky motivovanými.² Další vlnou byly procesy se skutečnými či údajnými příslušníky třetího odboje a jejich organizacemi. Načež přišly na řadu již plně politické procesy, které kopírovaly vzory ze Sovětského svazu i dalších zemí sovětského bloku. Po smrti J.V. Stalina a K. Gottwalda v roce 1953 četnost politických procesů postupně klesá a s nimi i jejich krvavost, ovšem k politickému zneužívání čs. justice dochází až do roku 1989.³

Série procesů s příslušníky tzv. Zelené internacionály, kterou jsem si k výzkumu tohoto komunistického zneužití čs. justice vybrala, je přitom zajímavá hned na několika úrovních. První úroveň je koncentrace více stranických zájmů. V těchto procesech se setkává zájem zastrážit opozici, vlastní všem politickým procesům, se zájmem o rozkrytí skutečných podzemních protirežimních struktur opozice, dále se zájmem o vypořádání se s tlakem zahraniční emigrace a zahraničního mínění a v neposlední řadě s ekonomicko-politickým zájmem na urychlení procesu kolektivizace zemědělství. Druhou úrovní je možnost sledovat, jak prostřednictvím personálního managementu, organizace procesů a změny právního řádu k politizaci a ovládnutí justice vlastně docházelo. Třetí úrovní je skutečnost, že těmito procesy likvidace čs. agrárního hnutí, proti kterému byly zaměřeny

² Kaplan, K. Paleček, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 10–11.

³ Tamtéž, s. 40.

především, nezačíná, ale vrcholí, protože tu komunisté v součinnosti se všemi stranami Národní fronty začali už v roce 1945. Díky tomu můj výzkum nepostihuje „pouze“ politizaci čs. justice a právního řádu po roce 1948, ale i vývoj, který k této politizaci vedl.

Moje práce bude procesy s tzv. Zelenou internacionálou zkoumat s ohledem na politický, justiční a právní vývoj republiky v rozmezí let 1938 až do roku 1952. Tematicky je proto rozdělena do tří navzájem provázaných tematických linií. První linie představí politický pád agrární strany a agrárního hnutí z pozice největší a nejsilnější politické strany konce třicátých let až do pozice z politiky vyloučeného, a čím dál více postihovaného, hnutí konce let čtyřicátých. Následně navazuje linie představující vývoj českého práva a justice od konce třicátých let do začátku let padesátých, s důrazem na Zákon na ochranu republiky a jeho pozdější novelizace i odrazy v právní a politické realitě. Poslední linie představí charakteristiku a pozici pražského procesu s tzv. Zelenou internacionálou mezi ostatními politickými procesy let padesátých.

Cílem výzkumu je zmapovat jak vlastní politický proces, tak jeho kontext a tím prohloubit naše poznání a pochopení vlivu, jaký měly vnitřní i vnější okolnosti na vývoj československého právního i justičního systému, které se z pilíře demokracie, stability a prosperity První republiky staly nástroji přeměny republiky na totalitní diktaturu. Nástroji, které byly schopné během pouhých pár let zlikvidovat hluboce zakořeněné společenské hnutí, které po více jak dvacet let utvářelo největší a nejsilnější politickou stranu republiky, o kterou se navíc její demokratičnost opírala.

1.2 Vědecký přínos a relevantnost

Vědecký přínos této práce shledávám v tom, že poslouží jak pro prohloubení našeho poznání a pochopení sledovaných událostí a procesů z pohledu právní historie, tak v tom, že zároveň poslouží jako zdroj informací a dat pro další tematické výzkumy.

Přínos právněhistorického zkoumání politického a právního vývoje 40. a 50. let pak shledávám především v možnosti poučit se a předcházet obdobnému vývoji strukturálními a právními opatřeními. Například ve formě rozvíjení institutu ústavního soudnictví, které brání trojí dělbu moci ve státě a ji hájící systém brzd a rovnováh, díky čemuž není právní systém republiky přímo závislý na aktuální podobě politického systému. Násilnému nástupu diktatury by opatření na této úrovni samozřejmě nezabránila, ale mohla by jej alespoň brzdit a delegitimovat.

Výsledkem této diplomové práce nebudou a ani nemohou být nové převratné objevy v oblasti politických procesů. Pokusím se však o zpracování a systematizaci získaných informací, jejich zasazení do širšího kontextu a zdůraznění některých nepříliš známých skutečností a souvislostí.

3. Metodologie

3.1 Výzkumné otázky a hypotézy

Zkoumané historické období let 1938 až 1952 v sobě nese bouřlivé politické změny. Hranice republiky byly několikrát změněny, státním územím prošla světová válka a vystřídal se několik nedemokratických režimů. To vše se projevilo v nejrůznějších aspektech československé společnosti. I když se zaměřuji především na otázky právního a justičního vývoje, musí být má výchozí otázka poněkud všeobecnější. Proto bude znít takto: *Jaký byl průběh těchto procesů z pohledu vývoje právního i justičního systému a jejich praxe?*

Díky této formulaci mohu její jednotlivé rozměry rozvést do dalších, již podrobnějších otázek. Konkrétně do otázek: *Jaké bylo pozadí těchto procesů z pohledu vývoje právního i justičního systému a jejich praxe? Jaký vliv měl na čs. společnost postupný úpadek agrárního hnutí a strany? Jaký byl celkový právní vývoj té doby? A do jaké míry reflektoval turbulentní změny československé společnosti?* Poslední otázkou, kterou se má práce pokusí zodpovědět, bude: *Jaká byla pozice procesů s tzv. Zelenou internacionálou mezi ostatními politickými procesy?* Samozřejmě se budu vždy zajímat také o reflexi problematiky ze strany dobové veřejnosti a médií.

Můj výzkum bude historicky deskriptivní, což znamená, že je jeho cílem rozšířit naši znalost historie tím, že o ní shromáždím, zformuluji a předložím informace. Teorie testovány nebudou, a tudíž ani nebudu formulovat hypotézy, kterými by to bylo možno provést.

3.2 Konceptualizace zkoumaného

Agrární hnutí

Pojem agrarismus lze definovat v několika rovinách. První rovinou je agrarismus jako ideologie zdůrazňující vztah člověka k půdě, která je důležitá pro život jednotlivce, národa i lidstva. Její podstatou je nadání osob obdělávajících půdu k vůdčímu postavení ve společnosti. Představuje rolníka jako symbol kázně, řádu, skromnosti, vytrvalosti, tělesné, duchovní a mravní síly souznící s přírodou. Právě takoví lidé by, dle agrarismu, měli být nadáni mocí vládnout a pod jejím vedením by mělo dojít k obrodě národa.⁴ Agrarismus zároveň zaujímá negativní postoj vůči městskému způsobu života, který se přírodě a přirozenosti odcizuje.

Z tohoto pojetí vyplývá definice agrarismu jako politického směru usilujícího o vyzdvihnutí významu zemědělství a o získání větší společenské prestiže. Agrární hnutí se začalo prosazovat v 2. polovině 19. století nejprve v Německu a brzy se rozšířilo po celé střední a jihovýchodní Evropě. Jako takové bylo vnitřně velice různorodé, protože zastupovalo širokou škálu obyvatel od drobných rolníků až po velkostatkáře. Na našem území vystupují agrární strany⁵ od konce 19. století. Nejvýznamnějším představitelem agrarismu byla Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. Strana během své činnosti několikrát změnila svůj

⁴ Uhlíř, D. *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1988, s. 34–35.

⁵ Mimo České strany agrární například i německá Bund der Landwirte.

oficiální název,⁶ proto budu pro potřeby této práce nadále používat označení agrární strana.

Největší rozmach zažila agrární strana v období první republiky, kdy se pravidelně objevovala ve vládě a výrazně ovlivňovala politické dění v zemi. Díky svému politickému pragmatismu dokázala zaujmout širší spektrum voličů v celé zemi a stoupence měla i mezi národnostními menšinami.

Pod agrarismus patří i literární směr ruralismus, který podtrhuje zásady agrárního hnutí.

Zelená internacionála

Ve 20. letech 19. století přerostly úspěchy českého agrárního hnutí Československo a pod taktovkou Antonína Švehly vznikl program spolupráce agrárních stran ve střední Evropě. Švehla dlouhodobě kritizoval nedostatečné zastoupení agrárníků ve složení vlád a parlamentů evropských zemí a tím i slabé prosazování myšlenek agrárního hnutí. Proto podnítil začátkem 20. let založení Mezinárodního agrárního bureau (MAB), zvaného též „Zelená internacionála“. Organizace, kterou z počátku organizačně i finančně zajišťoval, měla za cíl rozvoj nadnárodní spolupráce agrárních stran, zpočátku jen slovanských národů. První mezinárodní agrární program se opíral o dva hlavní pilíře – o pozemkovou reformu kdy se „porobeným

⁶ Vývoj názvu strany: Od roku 1899 jde o Českou stranu agrární. Od roku 1919 nese název Republikánská strana československého venkova a od roku 1922, po sloučení části Slovenskej národnej a Rolníckej strany, Republikánská strana zemědělského a maloroľníckého ľudu. In: Malíř, J. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 413 a 554.

3. METODOLOGIE

národům musí vrátit půdu, aby jeho osvobození bylo dokonáno“ a o požadavek většího zastoupení zemědělců na státní moci.⁷

MAB se v roce 1928 i přes veškeré vnitropolitické problémy jednotlivých členů, rozrostla v instituci evropskou.⁸ Její činnost však nedokázala výrazněji ovlivnit světové dění. Důvodů bylo hned několik. Nerovnoměrné rozvinutí úrovně hospodářství v jednotlivých členských státech dávalo přednost ochranářské politice bránící domácí zemědělskou produkci před mezinárodní spoluprací. Nepřekonatelným problémem byl začátek druhé světové války, který chod instituce přerušil a po válce byla celá střední a východní Evropa pod vlivem sovětů. Na území ovládaném komunisty, včetně území Československa, byla činnost stran hlásících se k odkazům agrárního hnutí pozastavena a MAB nebylo schopno činnost obnovit.

Část předních představitelů evropských agrárních stran byla nucena k emigraci. Činnost agrárníků v exilu dále pokračovala založením Mezinárodní selské unie (International peasant union) v roce 1947. Tato organizace měla návaznost na MAB a rovněž vystupovala jako Zelená internacionála. Organizace vznikla ve Spojených státech Amerických, a v jejím čele stála řada vrcholných představitelů agrárních stran střední a východní Evropy.⁹

⁷ Kubů, E., Šouša, J. Sen o slovanské agrární spolupráci. In: Rašticová, B. (eds). *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 37.

⁸ První valné hromady MAB se zúčastnili agrární strany z Německa, Rakouska, Finska, Rumunska, Bulharska, Estonska, Francie, Holandska, Litvy, Lotyšska, Polska, Švýcarska a Jugoslávie. In: Dostál, V. *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998, s. 262.

⁹ Jejimi zakládajícími členy byly: za Maďarsko Ferenc Nagy, za Chorvatsko Vlatko Maček, za Srbsko Milan Gavrilovič. Za Bulharsko Georgi Mihov Dimitrov, za Polsko Jerzy Kuncewič, za Rumunsko Griore Nicelescu Buzesti a za Československo W. Misek.

Organizaci však doprovázela celá řada problémů. Myšlenky agrárního hnutí v západních zemích už nebyly aktuální. Jednotlivé strany měly mezi sebou vnitřní neshody a takřka nulovou akceschopnost ve východní Evropě, protože se nemohly opřít o žádnou fungující politickou stranu. Problémem byla i špatná finanční situace. Organizaci se nikdy nepodařilo získat větší politický vliv a její činnost od padesátých let s odchodem jejich představitelů upadala. Byla rozpuštěna mezi léty 1985 a 1986.¹⁰

Politické procesy

Politické procesy vznikly v Sovětském svazu a sloužily k odstranění skutečných nebo domnělých odpůrců komunistického režimu v zinscenovaných soudních líčeních, která byla často smyšlená. Obžalováni byli shledáni vinnými na základě vynucených a nacvičených výpovědí a bylo jim upřeno právo na dostatečnou obhajobu. O vině a trestu bylo rozhodnuto už před začátkem soudního líčení a tresty byly většinou exemplární. Mimo odstranění nepřátel sloužily k zastrašení opozice a jako důležitý nástroj propagandy. S politickými procesy tohoto typu se můžeme setkat ve všech oblastech spadajících do sovětské sféry vlivu.

Na našem území je vedení největších politických procesů spojováno s léty 1948 až 1955 v takzvaném upevňovacím období. Procesy měly za cíl stabilizovat nově nastolený politický systém, upevnit pozici komunistických funkcionářů a všestrannou a hlubokou společenskou přeměnu demokratického systému na diktaturu.

¹⁰ Dostál, V. *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998, s. 264.

3. METODOLOGIE

Hlavní náplní těchto procesů bylo hledání třídního nepřítele, který nebyl nikdy striktně definován a jeho výklad se vázal na aktuální politické potřeby vládnoucího režimu. Třídní nepřítel posloužil režimu i jako celospolečenský zastrašující prostředek. Vedoucí komunističtí funkcionáři ve svých projevech pravidelně varovali před reakcí a imperialistickými štváči. Aby měly politické procesy dostatečnou odezvu ve společnosti a plnily svou politicky výchovnou funkci, musely se dostat k co největšímu počtu relevantních posluchačů. V komunistickém Československu byly vydány směrnice k organizování veřejných procesů a jejich popularizaci ve sdělovacích prostředcích.¹¹ Procesy byly rozděleny dle prospěšnosti pro režim, a to na procesy určené jen malému okruhu diváků, jako například kolegům závodů nebo spoluobčanům obce, či většímu počtu přihlížejících příslušejících k určitému regionu, nebo všem občanům Československa. Ty největší, tzv. monstrprocesy, se neomezily pouze na Československo, ale měly mít mezinárodní ohlas. Mezi největší monstrprocesy patřily ty s M. Horákovou a R. Slánským, které se uskutečnily koncem roku 1952. Od roku 1953 velké veřejné procesy ustávají a pokračují v ústraní. Pro tuto změnu bylo hned několik důvodů. Jedním z nich byla skutečnost, že oběti procesů se začaly hledat ve vlastních řadách a ani ti nejvýše postavení funkcionáři strany si nemohli být svou pozicí jistí, jak to můžeme pozorovat u Slánského. Daleko větším důvodem ale byla změna politiky Sovětského svazu, kde docházelo k revizi proběhlých procesů, a dokonce k pozvolnému propouštění některých politických vězňů.

¹¹ Kaplan, K. Paleček, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 42.

Politika Sovětského svazu se prolíná do celé problematiky politických procesů v Československu. Od jejich zahájení, kdy se Moskva snažila posílit své mocenské pozice ve svých satelitech, až po rozsah procesů a výběr obětí. Vybrané oběti nepocházely jen z jedné společenské vrstvy, ale kopírovaly složení československé společnosti.

V zakladatelském období můžeme vidět hned několik skupin velkých politických procesů, mezi které patří procesy s politickými odpůrci, s významnými komunistickými funkcionáři, církevní procesy, hospodářské procesy a řadíme k nim i procesy s agenty tzv. Zelené internacionály.

3.3 Práce s prameny

3.3.1 Získávání primárních pramenů

Vzhledem k tomu, že klíčové prameny pro zmapování a pochopení procesů s tzv. Zelenou internacionálou představují vyšetřovací protokoly StB, na ně navazující soudní spisy, spisy z provázaných procesů a dokumenty ze zasedání politického sekretariátu KSČ, bude hlavním zdrojem primárních pramenů mého výzkumu Archiv bezpečnostních složek (ABS), dostupný svou moravskou studovnou v Kanicích u Brna.

Při vyhledávání ve fondech ABS budu postupovat tak, že si nejdříve vyžádám spisy odsouzených v procesu s vedením organizace tzv. Zelené internacionály a po jejich zpracování budu sledovat osudy dalších, ve spisech zmíněných obžalovaných. Stejně tak se budu zajímat o účast mnou již zmapovaných odsouzených v dalších procesech, ve kterých vystupovali v pozici svědků. Tím budu vlastně postupovat podle vláken sítě údajného

3. METODOLOGIE

spiknutí, jak ji vytvořila StB, což mi umožní pochopit logiku rozprostření kauzy do vícera procesů.

Co se týče pramenů v podobě dobového tisku, publikací a záznamů, budu tento typ pramenů vyhledávat především v Národní knihovně, Moravské zemské knihovně a obdobných institucích a archivech.

3.3.2 Získávání sekundárních pramenů

V případě sekundárních pramenů budu postupovat tak, že si nejdříve udělám přehled o dostupné tematické literatuře a akademických pracích, načež budu postupovat směrem od nejnovějších monografií a výzkumů, podle v nich obsažených odkazů a citací.

3.3.3 Analýza získaných pramenů

U primárních pramenů provedu jejich komparativní analýzu, a to jak vzájemným porovnáváním, což je podstatné zejména pro poznání postupného vývoje procesu, tak jejich porovnáváním s dnešními znalostmi o dobových politických procesech a jejich kontextu. U pramenů získaných ve fondech ABS je nutné přihlédnout k situaci, v jaké se vyslychaní nacházeli. K přiznání obžalovaných byly ze strany StB zpravidla používány donucovací prostředky v podobě psychického i fyzického násilí, proto musíme ke zhodnocení těchto pramenů přistupovat obezřetně. Jako

pomůcka mi bude sloužit studie zabývající se Svazky StB jako historickými prameny.¹²

U sekundárních pramenů budu taktéž využívat cestu komparativní analýzy, tentokrát s cílem vytvořit komplexní přehled o dostupných znalostech a také o pohledech a interpretacích ze strany zkoumaných autorů.

Aby byl přehled literatury ucelený, budu mimo kritické literatury vydané po roce 1989 používat i dobovou literaturu sloužící k propagandě. Nejvýznamnějším dobovým zdrojem je kniha s názvem *Agenti Zelené internacionály, Nepřátelé naší vesnice*¹³ pojednávající o hlavních procesech se Zelenou internacionálou.

3.4 Postup realizace výzkumu

Na základě zvoleného tématu a jeho metodologického zpracování stanovím strategii výzkumu, kterou je již zmiňované vyhledávání pramenů na základě jejich vzájemného odkazování se, ať už v případě primárních spisových pramenů na půdorysu provázanosti jednotlivých procesů, nebo v případě sekundárních pramenů cestou jejich vzájemných citací.

Získaná data a informace budu na základě stanovené metodologie podrobovat komparativní analýze, a to jak ve formě vzájemné komparace, tak ve formě komparace s naším současným vědeckým poznáním problému. Tak bude umožněno pochopení kontextu a reality zkoumaných procesů.

¹² Tomek, P. Svazek StB jako historický pramen. In: *Soudobé dějiny 1*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2005, s. 208-214.

¹³ Kettner, P. a kol. *Agenti Zelené internacionály. Nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952.

3. METODOLOGIE

V závěru se pokusím takto získanou znalostí zodpovědět stanovené výzkumné otázky. Výsledné poznatky a zjištění potom předložím čtenáři v ucelené a zformulované podobě, tedy v podobě použitelné i jako zdroj dat pro další tematické výzkumy, což také odpovídá záměrům mé práce.

4. Vývoj právního kontextu – Československo v letech 1938 až 1952

4.1. První republika

Na konci první světové války, dne 28. října 1918, přijala Vídeň podmínky příměří stanovené vítěznými státy. Bylo vyhlášeno Československo a v Praze i v dalších městech obývaných Čechy postupně propukaly živelné manifestace oslavující vznik nového státu. Naopak v německých městech a městech s výraznou německou populací začalo docházet k bouřím. Namátkou zmiňme Brno, Znojmo nebo Jihlavu.¹⁴

4.1.1 Stručný vývoj bezpečnostně-politické situace od roku 1918

V den vyhlášení státu zasedal Národní výbor, který jako nejvyšší zákonodárný orgán v nové zemi schválil zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., známý jako recepční norma, který prozatímně přejímal veškeré zemské a celorakouské zákony a nařízení. Ve své činnosti dle platných zákonů a nařízení pokračovaly také samosprávné, státní a župní úřady i další instituce na úrovni zemí, okresů a obcí, nově se podřizující Národnímu výboru. Fungování nového státu dle rakouských pořádků zajistilo

¹⁴ Bulín, H. Přebrot v Brně. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 546, s. 2.

společenskou stabilitu do doby ustanovení politického systému nové republiky a do realizace potřebných reforem.¹⁵

Dne 14. listopadu byl vydán zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě. Prozatímní ústava byla rozčleněna do oddílů pojednávajících o Národním shromáždění, o prezidentu republiky, o vyhlášení rozsudků a o moci výkonné a nařizovací. Pro prozatímní ústavu bylo typické silné postavení Národního shromáždění, které se stalo nejvyšším orgánem státu. Zde můžeme vidět přímý projev revolučních nálad ve společnosti. V roce 1919 byla prozatímní ústava několikrát novelizována posílením funkcí prezidenta a moci výkonné. Platila do konce února 1920.

Když byly vyřešeny problémy se systémem řízení státu, bylo neméně důležité zakotvit nový stát i z mezinárodního hlediska. Zahraniční politika byla pro bezpečnost klíčovou otázkou, protože nová země byla obklopena nepřáteli, ať už potenciálními nebo skutečnými. Dlouholetý ministr zahraničí Edvard Beneš společně s prezidentem Tomášem G. Masarykem prosazovali politiku korektních vztahů se sousedy, které měly stabilizovat vzájemné soužití a tím chránit zemi v případě zhroucení Versailleské smlouvy, na základě které Československo vzniklo.¹⁶

Nejmocnějším, a jak budoucnost ukázala i nejnebezpečnějším, sousedem bylo Německo. To se ale v listopadu 1918 stalo republikou a demokracií,

¹⁵ Malý, K. *Dějiny Českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s 327–328.

¹⁶ Dejmek, J. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s 45.

kteřá se zkráje své existence nijak nezájímala o otázku německé menšiny v Československu,¹⁷ což vedlo k nečekaně dobrým susedským vztahům.¹⁸ O dost hůře neslo vznik nového státu Rakousko,¹⁹ které v prvních poválečných měsících usilovalo o spojení s Německem. Do nového německého superstátu měla být podle tohoto plánu vedle Rakouska a Německa včleněna i území osídlená německy mluvícími obyvateli, která se po rozpadu habsburské monarchie stala součástí nových neněmeckých států.²⁰ Tyto plány zmařilo především obsazení Sudet vznikající československou armádou v prosinci 1918 a pak Saintgermainská smlouva ze září 1919, která spojení Německa s Rakouskem vyloučila.

Vznik mladé republiky podnítil i další ozbrojené konflikty. Prvním z nich byla Maďarsko-československá válka, ve kterou vyústila komplikovaná situace na Slovensku, které bylo hojně osídleno nejen Němci, ale i Maďary. V listopadu 1918 musela být na Slovensku moc přebrána armádou. Válka byla ukončena v červnu roku 1919 a v roce 1920 byla podepsána Trianonská smlouva, která pevně určila hranice mezi Československem a Maďarskem. Dalším konfliktem byla sedmidenní válka, jenž byla

¹⁷ Dejmek, J. *Československo, jeho susedé a velmoci ve XX. století*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 46.

¹⁸ Např. 1920 obchodování ČSR s Německem. Zdrženlivost ČSR na účasti dohodových sankcí za neplnění válečných reparací Německem. In: Dejmek, J. *Československo, jeho susedé a velmoci ve XX. století*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 47.

¹⁹ Rakouské prozatímní národní shromáždění prohlásilo i české a moravské pohraniční provincie Deutschböhmen, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren a Sudetenland za součást svého nového státu. Provincie vznikaly během října a prosince roku 1918. Provincie Deutschböhmen měla v čele provizorní zemské vlády R. Pachera, posleze vystřídáného Rudolfem Lodgmannem von Auen se sídlem v Liberci. Sudetenland se rozkládal na části území severní Moravy a Slezka. Deutschsüdmähren byl na jižní Moravě a Böhmerwaldgau v jižních Čechách. In: Bělina, P., *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s. 162.

²⁰ Deutschböhmen, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren a Sudetenland.

vyústěním sporu o bývalé Těšínské knížectví, které si z historického²¹ hlediska nárokovalo Československo a z hlediska národnostního²² zase Polsko. Spor musel být ukončen mezinárodní arbitráží v roce 1920.

Zahraniční politika řízená z Prahy se orientovala na západoevropské mocnosti, respektive na Francii a Velkou Británii. Důvodů můžeme spatřovat hned několik. Prvním byla snaha o navázání na politiku vykonávanou v odbojovém hnutí ještě před vznikem Československa, dalším snaha o politickou orientaci na největší evropské demokracie, a nejvýznamnějším důvodem bylo vnímání Velké Británie a Francie jako mocností garantujících dodržování Versaillského uspořádání.²³ Dalšími důležitými zahraničními spojenci se podepsáním dvoustranných vojenských smluv a dalšími multilaterálními smlouvami stalo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a pak Rumunské království.²⁴

Toto spojenectví označované jako Malá dohoda bylo formováno už v dobách světové války a k jejímu dovršení přispěla obava z Maďarského souseda, nespokojeného s Trianonskou smlouvou, díky níž přišel o většinu svého území, obyvatel a nerostného bohatství.

²¹ Těšínské knížectví připojil ke státu České koruny Jan Lucemburský roku 1327.

²² Při sčítání lidu v roce 1910 vyšlo najevo, že se k polskému jazyku hlásí 54 procent obyvatel Těšínska. Česky mluvila třetina lidí a zbytek německy, hlavně ve správním centru Těšíně.

²³ Dejmek, J. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 16.

²⁴ Veselý, Z. *Prameny a literatura k dějinám české zahraniční politiky*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2004, s. 12.

Souběžně se zahraniční politikou se pak vyvíjela i politika domácí. Ústava z roku 1920 určila formu státu jako demokratickou republiku a politický systém uplatňoval všechny ustálené demokratické prvky včetně svobodných voleb, politického pluralismu a zaručených občanských svobod.

Přesto trpěl vadami už v samém prvopočátku. Zakotvení čechoslovakismu coby ideologie jednotného národa složeného z dvou jazykových větví měla hlavně na Slovensku mnoho odpůrců. Navíc mladý stát vymezovala proti jeho národnostním menšinám. Údaje ze sčítání lidu v roce 1921 uvádí, že příslušníci menšin tvoří 32,4 % z celkového počtu obyvatel, a to jen na území dnešní České republiky.²⁵ Jak již bylo konstatováno výše, část příslušníků těchto menšin nepodporovala vznik Československa. V případě jejich reprezentace v parlamentu dál převládal negativistický přístup, a to vedlo ke ztížení výkonu státní moci. Dalším problémem byl vzestup krajní levice, zastoupené zejména Komunistickou stranou Československa, i krajní pravice, ve které čím dál více rezonoval vzor fašistické Itálie. Třemi největšími organizacemi krajní pravice se posléze stanou Národní obec fašistická, Národní sjednocení a Vlajka.

To vše ovlivňovalo politickou kulturu, ztěžovalo zákonodárný proces a vedlo k průtahům politických jednání, takže strany jen těžko docházely ke společnému kompromisu. Výsledkem byl vznik dvou neformálních

²⁵ Šamanová, G., *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích* [online]. *Centrum pro výzkum veřejného mínění*. [cit. 12. 6. 2021].

https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a138/f28/100023s_Samanova-narodnost.pdf

mimoparlamentních skupin, tzv. Velké Pětky a skupiny Hradu, které v počátcích republiky nestabilitu politického systému vyvažovaly.

Pětka byla dohádovacím a koordinačním fórem vůdců pěti hlavních politických stran, ovšem fórem postrádajícím jakoukoliv oporu v ústavě, zákoně nebo alespoň jen stanovách zúčastněných stran. Vznikla v důsledku vládní krize²⁶ v roce 1921 a koordinovala činnost politických stran tak, aby nedocházelo ke zbytečným politickým konfliktům a průtahům.

Pětku tvořil agrárník Antonín Švehla, sociální demokrat Rudolf Bechyně, národní demokrat Alois Rašín,²⁷ lidovec Jan Šrámek a Jiří Stříbrný za stranu národních socialistů. Činnost Pětky probíhala v přísně soukromých jednáních, na kterých se její členové vždy dopředu domluvili na kompromisu k navrhovanému zákonu, který pak představili vlastním stranám. Průchod takového zákona byl takřka formalita, protože poslanci měli vázaný neboli imperativní mandát a byli tak vázáni nikoliv svědomím, nýbrž postojem své strany.²⁸

Jistý předobraz Pětky můžeme vidět ve zvláštních sněmovních komisích a výborech, složených ze zástupců jednotlivých stran, které fungovaly ve

²⁶ Vládní krize byla vyvolána rozpadem a následnou demisí rudozelené vlády Vlastimila Tusara. Na popud TGM byla jmenována nová překlenovací úřednická vláda Jana Černého In: Balík, S. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s 60.

²⁷ Alois Rašín byl po atentátu v roce 1923 nahrazen Karlem Kramářem.

²⁸ Marečková, A. *Mimoparlamentní dohádovací orgány za první československé republiky*. 2012, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, s 50.

vídeňské Říšské radě. Tyto útvary nebyly vždy tvořeny formálně a šlo spíše o dohodovací výbory s přímým vlivem na parlamentní jednání.²⁹

Pětka stála v pozadí vlády Vlastimila Tusara a Jana Černého a s nástupem vlády Antonína Švehly její členové získali posty ministrů. Svoji činnost ukončila po volbách roku 1925, kdy narůstající spory mezi zúčastněnými politickými stranami znemožnily další fungování Pětky.

Souběžně s Pětkou vznikala také mocenská skupina Hradu.³⁰ Ani tato skupina nebyla formálně zakotvena v ústavě a stála mimo vládu i parlament. Jednalo se o volnou skupinu vlivných nebo veřejně známých osob, sdružujících se na ideových základech okolo prezidenta T. G. Masaryka, který byl spolu s Edvardem Benešem hlavním představitelem Hradu. Na rozdíl od Pětky nevykonával Hrad politickou činnost přímo, ale prostřednictvím vlivu svých členů, který pokrýval široké spektrum veřejného života. Zdaleka nejúspěšnější byl ale Hrad ve své schopnosti ovlivňovat veřejné mínění, a tím tlačit na prosazování „prohradních“ politických cílů.

Skupina Hradu neměla pevný počet členů ani jasnou strukturu, přesto se k jejím členům počítala řada vlivných osobností. Z řad politiků například

²⁹ Marečková, A. *Mimoparlamentní dohodovací orgány za první československé republiky*. 2012. diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, s 26.

³⁰ Nazývaná rovněž jako Hradčany In: Klimek, A. *Boj o Hrad*. Praha: Panevropa, 1998, s. 144.

Karel Kramář, který později vystupoval jako jeho odpůrce. Dále Emil Franke, Václav Klofáč, Hubert Ripka, Vlastimil Tusar nebo třeba Jan Šrámek. K sympatizantům politiky hradu lze zařadit ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse a právníka Václava Boučka. Silné zastoupení měla skupina Hradu mezi žurnalisty, kteří pro Hrad působili jako propagandistický aparát, i jako zdroj důležitých informací. Nejznámějším z nich byl Ferdinand Peroutka.³¹ Hrad byl podporován i řadou organizací jako například Československou obcí legionářskou, částí Sokola, Církví československou a některými dalšími protestantskými³² církvemi.

Moc Hradu rostla a padala spolu s jejím hlavním představitelem. Vznikla prakticky spolu s Československem a s postupujícím věkem Masaryka její vliv upadal. Po nastoupení Beneše na post prezidenta má skupina Hradu minimální význam, překlenuje exil a definitivně zaniká v roce 1948.

Obě uskupení po několik let silně ovlivňovala politiku země. Pětka se v první polovině 20. let stala nejmocnějším politickým uskupením a zároveň nejsilnějším rivalem skupiny Hradu což vyústilo v další mocenský boj. Na přelomu 20. a 30. let už ale pro podobnou kuloární politiku nebylo místo a nastupuje éra plně rozvinutého parlamentarismu.³³

³¹ Marečková, A. *Mimoparlamentní dohadovací orgány za první československé republiky*. 2012, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, s. 41.

³² Dnes církev česko-bratrskou husitskou.

³³ Malíř, J. Na cestě k Pětce, In: Mikulec, J., Polívka, M., *Per saecula ad tempora nostra*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2007, s. 771.

4.1.2 Bezpečnostně-politická situace Československa v roce 1938.

Třicátá léta se vyznačovala dvěma zásadními, navzájem provázanými událostmi. První z nich byla světová hospodářská krize, která vypukla ve Spojených státech amerických, a jejíž důsledky se projevíly i v Evropě. V Československu krize postihla všechna odvětví průmyslu, což vedlo ke zhoršení sociální situace obyvatel a k následným společenským nepokojům.³⁴ S tím souvisí událost druhá, a to vzestup politické moci Adolfa Hitlera, který se v roce 1934 stává německým kancléřem. Následuje prudké zhoršení zahraničně-politických vztahů Německa a Československa, vzestup fašistických stran a radikalizace německé menšiny v Československu. Německý negativismus, zaměřený proti republice, se projevoval převážně u Německé nacionálně socialistické strany dělnické (DNSAP). Poté, co byla v roce 1933 zakázána, přešla její členská základna do nově vzniklé Sudetoněmecké strany (SdP),³⁵ která udržovala styky s hitlerovskou NSDAP. I když se strana snažila navenek působit loajálně k Československému státu, její činnost směřovala k systematickému rozbíjení Československa.

³⁴ V Československu šlo například o demonstraci v Duchcově v únoru 1931, při které zemřeli čtyři lidé, nebo Mostecká hornická stávkou v roce 1932 s účastí okolo 25 000 horníků, která se rozšířila i do dalších hornických oblastí a nepokoje trvali do roku 1933. In: Kárník, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938) - díl druhý*. Praha: Libri, 2002, s. 92 a 104.

³⁵ Stejný osud podkál i německou negativistickou stranu s názvem Německá nacionální strana (DNP) In: Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 872–875.

Další otřesy probíhaly v sousedním Rakousku, kde mezi lety 1934 až 1938 existoval tzv. Rakouský stát s autoritářskou a nacionalistickou formou vlády, který vystupoval jak proti v Rakousku tradičně silné sociálně demokratické levici, tak proti hitlerovskému Německu. Tomu však musel nakonec ustupovat až po řadě pohrůzek a z Německa řízených nepokojů došlo v březnu 1938 ke vstupu německých vojsk do země a připojení Rakouska k Říši, což bude známo jako tzv. anšlus Rakouska. Tím bylo Československo územně odříznuto od svých čím dál více oportunistických západních spojenců. Posledním jistým spojenectvím byla Malá dohoda, která ale byla účinná pouze proti výpadům Maďarska.³⁶

Sílící vliv SdP v pohraničí a anšlus Rakouska výrazně oslabily bezpečnost československých hranic. Pro zajištění obranyschopnosti země byl od druhé poloviny třicátých let realizován gigantický projekt sítě železobetonového opevnění inspirovaného francouzskou Maginotovou linií, které bylo stavěno podél hranic s Německem a Polskem, a po zmiňovaném anšlusu také s Rakouskem a Maďarskem. Problém se ale netýkal pouze hranic jako takových, ale celého pohraničí, kde docházelo k častým násilnostem ze strany německých polovojenských a záškodnických skupin, a to až na úroveň pokusu o protistátní puč zkraje září 1938.³⁷ Československá vláda na prudce se zhoršující situaci v pohraničí reagovala vyhlášením stanného

³⁶ Bělina, P. *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s. 186.

³⁷ Po projevu Adolfa Hitlera z 12. září 1938 In: Marek, J. Výzva k teroru přišla z rozhlasového přijímače [online]. *Vojenský historický ústav Praha*. 10. 09. 2013, [cit. 15.5. 2021] <http://www.vhu.cz/vyzva-k-teroru-prisla-z-rozhlasoveho-prijimace/>.

práva a zakázáním SdP. Německá strana odpověděla založením jednotek Freikorps.³⁸

Vnitropolitická situace v Československu vzbudila pozornost ve Velké Británii, která se rozhodla poslat lorda Waltera Runcimana, aby posoudil situaci přímo na místě. Výsledkem byla silně proněmecká zpráva konstatující Runcimanův názor, že soužití Němců a Čechoslováků v jednom státě není možné.³⁹ Už 21. května proběhla tzv. částečná mobilizace, která byla reakcí na přesuny německých vojsk k československým hranicím. Všeobecná mobilizace československé armády byla vyhlášena 23. září 1938. Strach velmocí z rozpoutání nové války ale nakonec vyústil v tzv. Mnichovskou konferenci, na které 29. září 1938 zástupci Německa, Velké Británie, Francie a Itálie rozhodli o podstoupení československého pohraničí Německu. Jako podklad pro konferenci byla použita právě výše zmiňovaná Runcimanova zpráva.⁴⁰

4.1.3 Stručný vývoj bezpečnostní legislativy od roku 1938

Dne 29. února 1920 byl přijat uvozovací zákon č. 121/1920 Sb. z. a. n. a k němu byla připojena ústavní listina, která se stala jádrem ústavního systému Československa mezi lety 1920 až 1938.

Uvozovací zákon obsahoval preambuli potvrzující existenci československého národa a deset článků, ze kterých je třeba vyzdvihnout

³⁸ Freikorps byly Německé polovojenské dobrovolnické jednotky, které měly za úkol činit na území Československa teroristické útoky a záškodnické mise.

³⁹ Sládek, M. *Němci v Čechách*. Praha: Pragma, 2002, s. 170–177.

⁴⁰ Stránský, P. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999, s. 233.

článek druhý a třetí, které se věnovaly postavení ústavního soudu. Stručnost, s jakou bylo jeho postavení v novém ústavním pořádku zakotveno, neubírala na důležitosti tohoto ustanovení, protože ve své době šlo o novátorský počín s obrovským významem. Československo bylo první zemí kontinentální Evropy se zakotveným orgánem vykonávajícím dohled nad souladem právních předpisů s předpisy vyšší právní síly ve svém právním řádu.⁴¹

Dne 6. března 1920 nabyla účinnosti ústavní listina Československé republiky. Ústava dělila moc ve státě na moc zákonodárnou, kterou představoval dvoukomorový parlament, moc výkonnou, která byla svěřena prezidentovi a vládě, a moc soudní, kterou zajišťoval systém nezávislých soudů. Inspiraci tvůrci nacházeli v americké ústavě z roku 1787, dále ústavě francouzské třetí republiky a rakouské prosincové ústavě.⁴²

Ústava se členila do šesti hlav. Hlava první označila formu státu jako demokratickou republiku s voleným prezidentem v čele, za jediný zdroj veškeré státní moci byl označen lid. Hlava druhá upravovala moc zákonodárnou ve formě Národního shromáždění, jeho složení i působnost obou komor. Hlava třetí pojednávala o výkonné moci, kterou představoval prezident, vláda, ministerstva a nižší správní úřady. Moc soudcovská v hlavě čtvrté stavěla na demokratických zásadách nezávislosti výstavby a činnosti státních soudů a na oddělení soudnictví od správy. Pátá hlava

⁴¹ Wintr, J. *Principy českého ústavního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 123–124.

⁴² Malý K. *Dějiny Českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2003, s. 345–356.

obsahovala práva a svobody občanů a hlava šestá upravovala ochranu menšin, ať už národních, náboženských nebo rasových.

Mimo ústavní listiny byly přijaty ještě další ústavní zákony, později prohlášené za její součást. Jednalo se především o jazykový zákon č. 122/1920 Sb. z. a n., ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o pozbývání státního občanství a práva domovského, a o ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního.

Dalším důležitým zákonem dvacátých let byl zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, který měl postihovat jednání proti republice, jejímu demokratickému zřízení, republikánské formě a jejím ústavním činitelům. K přijetí zákona vedla složitá cesta, protože část zákonodárců považovala takovýto zákon za nadbytečný.⁴³ Výsledkem byla zdlouhavá jednání a množství odkladů, čemuž udělalo přítrž až všeobecné zděšení po atentátu na Aloise Rašína, úřadujícího ministra financí. Po tomto atentátu již navrhovaný zákon neměl jen normativní rozměr, ale i rozměr proklamační, tj. jasné poselství všem nesystémovým skupinám a stranám, které se snažily rozvrátit mladou republiku.

Zákon se členil do několika částí. V první části upravoval postih úkladů o republiku. Tím bylo myšleno především politické násilí, znemožnění

⁴³ Rušení obecného míru bylo obdobně řešeno v ustanovení § 65 a 302 rakouského trestního zákona, § 172 odst. 2 a § 173 uherského trestního zákona. § 341 a 559 vojenského trestního zákona a některých dalších, které byli do československého právního řádu převzaty recepční normou. In: Kazda, J. *Právní ochrana proti kontrarevoluci za První republiky*[online]. *Právnícká fakulta MU*. [cit. 8. 5. 2021]. https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/KazdaJan.pdf

ústavní činnosti prezidenta či nejvyšších orgánů státu a iredentismus. Ve druhé hlavě byla upravena bezpečnost ústavních činitelů a ochrana cti prezidenta. Stíhána byla vojenská zrada nebo vyzrazení státního tajemství. Část třetí obsahovala úpravu ohrožování míru v republice a její vojenskou bezpečnost, zabývala se nedovoleným ozbrojováním, rušením veřejného klidu, schvalováním trestných činů, šířením poplašných zpráv a verbálními delikty obecně. Poslední část chránila obyvatele proti popuzování k násilnostem pro jejich rasu, jazyk nebo náboženství.

Zákon byl ve třicátých letech dvakrát novelizován v návaznosti na zhoršenou bezpečnostně-politickou situaci, na kterou zákon reagoval rozšířením některých skutkových podstat⁴⁴ a zpřísněním sankcí. Největší kontroverzí zákona bylo omezování některých ústavou zaručených práv a svobod. V případě potřeby mohl omezit například právo svobody tisku, právo shromažďovací nebo sdružovací.

Stíhání dle zákona na ochranu republiky bylo navíc hojně využíváno a například v zákoně upravené rušení občanského míru bylo jedno z nejčastěji postihovaných protiprávních jednání.⁴⁵ Musíme si ovšem uvědomit, že národnostní konflikty dosahovaly v 30. letech takového rozsahu a intenzity, že citelně narušovaly hospodářský a politický vývoj státu a politická reprezentace nepředpokládala, že by se situace v dohledné době změnila.⁴⁶

⁴⁴ Například rozšíření možností zastavení periodického tisku

⁴⁵ Kazda, J. Procesy podle zákona na ochranu republiky – rušení občanského míru. In: Schelle, K., Tauchen, J. *Encyklopedie českých právních dějin*. Ostrava: Aleš Čeněk, 2017, s. 287.

⁴⁶ Tamtéž, s. 287.

4.2. Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava

4.2.1 Bezpečnostně-politický vývoj od roku 1938 do roku 1945

Dne 1. října 1938 překročila německá armáda hranice Československa a začala naplňovat mnichovskou dohodu. O deset dní později bylo obsazení českého pohraničí dokončeno a země se rozdělila na dva správní obvody. Tím ale oklešťování republiky neskončilo. Musela se vzdát také větší části Těšínska ve prospěch Polska a následná vídeňská arbitráž postoupila jižní část Slovenska a Podkarpatské Rusi Maďarsku.⁴⁷

Politický systém země směřoval k autoritativismu a tripartismu. Strana agrární se sloučila se Stranou lidovou, větší částí Národně socialistické strany a řadou menších pravicových politických stran, čímž vznikla vládní Strana národní jednoty, jejímž předsedou byl jmenován agrárník Rudolf Beran. Levicové křídlo národních socialistů se o něco později sloučilo se Sociální demokracií do opoziční Národní strany práce. Jedinou slovenskou politickou stranou se stala Hlinkova ľudová strana. Komunistická strana, Vlajka a strany národnostních menšin byly rozpuštěny. Nový stát měl být budován na čistě národním půdorysu.⁴⁸

Období tzv. druhé republiky bylo ukončeno 15. března 1939, kdy Německo zahájilo okupaci zbytku země. Už den před tím došlo na nátlak Německa

⁴⁷ Bělina, P. *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s.189.

⁴⁸ Kadlecová, M. a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918–1945)*. Brno: Doplněk, 1991, s. 100.

k odtržení Slovenska a vyhlášení Slovenského štátu. Dne 16. března byl výnosem Adolfa Hitlera zřízen Protektorát Čechy a Morava, v jehož čele stanul protektor svobodný pán Konstantin von Neurath. Protektorátní autonomii navenek představoval druhorepublikový prezident Emil Hácha spolu s vládou. Ta se ovšem plně podřizovala moci protektora, která byla takřka neomezená. Vláda byla nucená navenek spolupracovat s německými okupanty, většinou se však snažila brzdit jejich záměry a chránit českou národní svébytnost. Část členů vlády byla přímo napojena na odbojové skupiny v zemi i v zahraničí.⁴⁹

Odbojové organizace se začaly formovat okamžitě po zahájení okupace. Největší organizovanou skupinou byla Obrana národa. Jejími členy byli vojáci československé armády, bývalí legionáři nebo zaměstnanci pošt a železnic. Mezi významné organizace patřil i Petiční výbor Věrní zůstaneme a Politické ústředí, které koordinoval ÚVOD – ústřední koordinační orgán domácího odboje.⁵⁰ Svoji odbojovou činnost vyvíjela i dobře finančně a organizačně zajištěná KSČ. To ovšem až po napadení Sovětského svazu 22. června 1941. Do té doby byla většina komunistických struktur v hibernaci či demoralizována paktem Ribbentrop-Molotov.⁵¹

⁴⁹ Pro příklad můžeme uvést, že za spolupráci s odbojem byl odsouzen Beran, Machník byl odsouzen nejprve k trestu smrti, následně mu byl trest změněn na doživotí, Dr. Zadina byl odsouzen k 5 rokům káznice, Žilka byl popraven za Heydrichiády. Jen v úřadu ministerstva zemědělství bylo popraveno 45 vedoucích úředníků, 123 vězněno a 170 úředníků bylo z politických důvodů zbaveno svého postavení. In: Dostál, V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 218.

⁵⁰ Bělina, P. *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s. 218.

⁵¹ Tamtéž, s. 219.

I když byla československá armáda nucena uposlechnout rozkaz prezidenta a vzdát se republiky bez boje, její členové se postupně přidávali k odboji nebo odcházeli proti hitlerovskému Německu bojovat do armád dalších zemí. Českoslovenští vojáci bojovali pod armádami Polska, Francie a Velké Británie. Zapojili se do bojů na Blízkém východě i v Severní Africe. V roce 1941 se začala formovat vojenská jednotka na území SSSR.⁵²

V roce 1941 Němci zareagovali na uvolněnou atmosféru protektorátu a na místo říšského protektora nastoupil Reinhard Heydrich. Nastalo období brutálního potlačení odporu, bylo vyhlášeno stanné právo a posílena aktivita gestapa. Za podporu domácího a zahraničního odboje byl zatčen a popraven předseda vlády generál Alois Eliáš.⁵³

Zahraniční odboj zareagoval demonstrací svého odhodlání bojovat. Na území Československa byla provedena série paradesantních výsadek, z nichž nejvýraznější byla skupina Anthropoid, která provedla na zastupujícího říšského protektora atentát. Likvidace Heydricha rozpoutala vlnu odvetného teroru, bylo vyhlášeno druhé stanné právo a došlo k vyhlazení obcí Lidice a Ležáky. Domácí odboj byl v důsledku toho takřka rozprášen. Vlády Británie a Francie v reakci na německé řádění prohlásily mnichovskou dohodu za neplatnou.⁵⁴

⁵² Tamtéž, s. 221.

⁵³ Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 160.

⁵⁴ Táborský, E. *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha: Melantrich, 1946, s. 51–53.

4.2.2 Legislativní vývoj a neněmecká bezpečnostní legislativa

Politická reprezentace v exilu pod vedením Edvarda Beneše vycházela z koncepce nepřetržité právní existence první Československé republiky, což vylučovalo legalitu vojenského obsazení Československa, neakceptovalo platnost mnichovské dohody a zrušilo abdikaci Beneše z postu prezidenta. Přístup bývalých spojenců z kraje nebyl vůči snahám obnovit suverénní Československo vstřícný, ovšem vypuknutí druhé světové války a její průběh nakonec vedl k uznání exilové vlády a jejích záměrů.

Protektorát Čechy a Morava vznikl na základě výnosu otištěného ve Sbírce zákonů a nařízení pod číslem 75/1939. Skutečný obsah výnosu však českým zemím přisoudil mnohem horší postavení a jeho termín měl omluvit zavedení německé diktatury. Na území protektorátu platil československý právní řád, ovšem jen pokud neodporoval smyslu převzetí tzv. ochrany Německou říší.⁵⁵

Protektorát neměl mezinárodní právní subjektivitu, byla rozpuštěna armáda s výjimkou vládního vojska a byly zřízeny nové orgány sloužící německé okupační správě, které byly protektorátním orgánům nadřazené. Tím byla zavedena dvojkolejnost veřejné správy.⁵⁶ Německá správa měla vůči

⁵⁵ Čl. 12 vvýnosu, In: Šír, V. Hitlerův výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava [online]. *Fronta.cz*, 23.1.2004 [cit. 21.3.2021]. <https://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>

⁵⁶ Pro aplikaci právních norem byla podstatná státní příslušnost subjektu právních vztahů. Státní příslušníci protektorátu se řídili stávajícím právem Československé republiky, které ale muselo být vykládáno v souladu s nacistickou ideologií. Obyvatelé protektorátu hlásící se k německé národnosti spadali pod úřady říšské.

českým úřadům funkci dozorovatele a mohla činnost českých orgánů omezovat. Největší moc držel v rukou říšský protektor, který mohl vydávat nařízení s okamžitou platností, měnit nebo rušit právní předpisy vydané autonomními orgány protektorátu a měl pravomoc zasahovat do soudních procesů. Hlava státu, představovaná doktorem Emilem Háchou, se nesměla odklonit od politiky a vůle říšského kancléře. Říše také mohla libovolně vydávat právní předpisy závazné na území protektorátu a stejně libovolně zřizovat správní úřady nadřazené protektorátním.⁵⁷

Změna přišla se zastupujícím říšským protektorem Reinhardem Heydrichem, který měl za úkol zamezit řádění odbojových skupin a zajistit klid v protektorátu, mobilizovat veškerý hospodářský potenciál a lidské zdroje pro válečné potřeby a zahájit správní reformu.

Hlavním důvodem správní reformy bylo zjednodušení dvojkolejné správy, kdy protektorátní správa měla uvolnit místo té okupační. Změny se však měly uskutečnit pomalu, za pomoci dílčích zásahů, aby se zamezilo šíření nepokojů napříč společnostmi. Vládní nařízení č. 14/1942 a č. 208/1942 Sb., o nové organizaci některých ústředních úřadů, a vládního nařízení č. 80/1941 Sb., o správní působnosti vlády, zahájily reorganizaci vlády a ministerstev.⁵⁸ Úplnému splnutí českých zemí s Velkoněmeckou říší zabránil jen průběh války.

⁵⁷ Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 154.

⁵⁸ Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 160.

4.2.3 Poválečná reflexe a právní uchopení období

Prezident Beneš a jeho spolupracovníci, kteří tvořili základ exilové vlády, začali hned po svém odchodu do Anglie pracovat na obnově Československa. Jak jsem již konstatovala, přes počáteční odmítavý postoj jak britské, tak francouzské vlády. A nelze přejít ani konflikty mezi jednotlivými exilovými představiteli.⁵⁹ Postupně se ale exilová politická reprezentace stabilizovala a dočkala se i svého mezinárodního uznání. Ideovým základem Benešových snah o obnovu republiky bylo popření platnosti mnichovské dohody, a tak i platnosti všeho, co z politického a právního hlediska po Mnichovu následovalo.⁶⁰ Období druhé republiky mělo být zcela anulováno. Vycházelo se přitom z argumentu, že k přijetí mnichovské dohody došlo pod přímou hrozbou vojenské agrese ze strany Německa.⁶¹ A pak z argumentu neústavnosti přijetí dohody ze strany Československa. Prezident neměl pravomoc sám schválit změnu hranic republiky, tou disponoval pouze parlament.

Samotná normotvorná činnost byla v exilovém státním zřízení vykonávána ústavními dekrety, dekrety prezidenta republiky a nařízeními vlády. Dekrety prezidenta republiky měly být ovšem vydávány pouze v nejnutnějších

⁵⁹ Mezi nejvýznamnější odpůrce Benešovi politiky patřil Štefan Osuský nebo Milan Hodža, In: Kuklík, J., Němeček, J. *Proti Benešovi!* Praha: Karolinum, 2004.

⁶⁰ Ústavní dekret č 11/1944 Úředního věstníku československého, o obnovení právního pořádku stanovil období nesvobody od 30. září 1938 a vládní nařízení ze dne 27. července 1945, č. 31/1945 Sb, určilo konec „doby nesvobody“ na 4. května 1945

⁶¹ Kuklík, J. Spory o platnost mnichovské dohody. In: Dejmek, J., Kuklík, J., Němeček, J. *Kauza tzv. Benešovy dekrety.* Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 31.

případech, měly maximálně šetřit ustanovení ústavní listiny a po válce měly podléhat dodatečnému schválení řádně ustaveným zákonodárným sborem.⁶²

Právním základem pro jejich vydávání se stal ústavní dekret č. 2/1940 Úředního věstníku československého o prozatímním výkonu moci zákonodárné, kterému z důvodů válečných událostí vylučujících postupy dle ústavní listiny předcházelo vydání dekretu č. 1/1940. Ústavním dekretem č. 2 prezident potvrdil svoji myšlenku o kontinuitě Československa a neplatnosti své abdikace. V ustanovení § 1 výslovně uvedl, že „*do doby, než bude moci provádět ustanovení hlavy druhé ústavní listiny o moci zákonodárné, bude se souhlasem vlády přijímat za stát závazky a činit mimořádná ústavní opatření ve smyslu § 64 odst. 1 (č. 1 a č. 3) ústavní listiny, je-li k nim zapotřebí souhlasu Národního shromáždění.*“

4.3 Třetí republika

4.3.1 Vývoj bezpečnostně-politické situace třetí republiky

Směr politiky Československa v poválečných letech byl naznačen už v roce 1943, kdy byla podepsána česko-sovětská smlouva, která umožnila

⁶² Malý K. *Dějiny Českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2003, s. 505-506.

komunistické straně výrazně zasahovat do politiky budoucího Československa.⁶³

V závěrečné etapě války byl 5. dubna 1945 v již osvobozených Košicích vyhlášen Košický vládní program, v jehož důsledku došlo k omezení systému politických stran, a to jeho redukcí na Komunistickou stranu Československa, Komunistickou stranu Slovenska, Československou stranu lidovou, Československou stranu národně socialistickou, Československou sociální demokracii a na Slovensku působící Demokratickou stranu. Tyto politické strany měly spolupracovat v rámci Národní fronty a žádná další politická strana neměla být povolena.⁶⁴ Košický program zároveň předpokládal rovnost všech stran NF, dále účast všech stran NF na vládě a rovný podíl všech stran NF na plnění vládního programu, přičemž názorové a ideologické rozdíly měly být v zájmu obnovení republiky překlenuty a politický boj odložen až do voleb v roce 1946. Na systému omezeného politického pluralismu můžeme vidět počáteční prvky socialistického vývoje, který postupně proměňuje celý státní systém.⁶⁵

⁶³ Dobeš, J. Agrární politikové ve stranách národní fronty v letech 1945-1948. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M. *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 143.

⁶⁴ Do Národní fronty nebyly dále vpuštěny ani Strana středostavovská-živnostenská, Strana národního sjednocení apod. Na Slovensku ale nakonec přeci-jen k narušení takto rozděleného stranického systému došlo. Příkladem je vznik Strany práce, tedy slovenské odnože Sociální demokracie s vlastní organizační strukturou, která byla následně do NF přijata, avšak ve volbách v roce 1946 zcela propadla.

⁶⁵ Kuklík, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 11.

Válka oficiálně skončila 8. května 1945, ale její dozvuky probíhaly ještě několik dalších let. Cestu na západ si přes Československo zkracovali němečtí vojáci a vlasovci, prchající před nebo ze sovětského zajetí. Posléze sotně banderovců, ustupujících z Ukrajiny a Polska.⁶⁶ V osvobozeném Československu se zatím realizovala zákonodárná činnost formou dekretů prezidenta republiky, které zásadně ovlivňovaly život v zemi. Jak jsem již konstatovala, první dekreta byly vydávány v londýnském exilu a týkaly se především řízení exilové vlády a jejích orgánů. Dekreta z konce války již organizovaly přebírání moci v poválečném Československu, a nakonec došlo na dekreta řídící správu země nebo naplňující návrhy Košického vládního programu. Na jejich základě probíhalo poválečné znárodnování klíčového průmyslu, bank a pojišťoven nebo trestání kolaborace a zločinů spáchaných v době okupace.

Dekret prezidenta č. 33/1945 zbavil Němce žijící na území Československa státního občanství, zkonfiskoval jejich půdu a na německé podniky uvalil národní správu. Na základě dohod z Postupimi ze srpna 1945 následně probíhal mezi lety 1945 až 1947 odsun tří milionů německého obyvatelstva, což výrazně změnilo národnostní složení země. Již dříve pak docházelo k odsunům spontánním, pro které se vžilo označení “divoké odsuny”⁶⁷. Prezidentský dekret č. 108/1945 ovšem z odsunu, zbavení občanství a zabavení majetku vyloučil ty Němce, kteří prokázali, že se podíleli na

⁶⁶ Řepa, T. *Banderovci, celkové zhodnocení projevů ukrajinského nacionalismu v československých dějinách po roce 1945*. 2017, diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 130.

⁶⁷ Staněk, T., Arburg, A., *Organizované divoké odsuny?* In: Tůma, O., Drápal, M., *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 321 – 376.

odporu proti nacistickému a fašistickému režimu. Paralelní byla situace s příslušníky maďarské menšiny.

První volby do Ústavodárného národního shromáždění se konaly v roce 1946 a nejsilnější z nich vyšli komunisté. Mimo omezení politického spektra byla důvodem především pozemková reforma, která pomohla posílit pozice strany na venkově.

Jiná situace byla na Slovensku, kde volby se ziskem 62% vyhrála Demokratická strana. Výsledek voleb vedl komunisty a národní socialisty ke snaze stranu zdiskreditovat. K tomu byla uměle vykonstruovaná teorie o spiknutí na Slovensku, dle které se demokraté pokoušeli rozbít Československo ve spolupráci s luďáckými představiteli v exilu. Pro nás je potom zajímavé silné agrární křídlo strany,⁶⁸ které je fakticky jedinou oficiálně a legálně činnou agrární organizací ve třetí republice. V roce 1947 se komunistům a národním socialistům podařilo docílit výměny poslanců Demokratické strany ve Sboru poverenců ve svůj prospěch, v čemž můžeme spatřovat náčrt postupů, který budou komunisté používat v únoru 1948.⁶⁹

Obecně můžeme období třetí republiky označit za dobu “velkého pochodu” komunistů institucemi a masovými organizacemi, dobu obsazování strategických postů ve státní správě a bezpečnostních složkách komunisty a dobu navyšování politického vlivu komunisty, paradoxně často cestou mnohem smířlivější a méně radikální politiky, než jakou uplatňovaly jiné strany NF, jmenovitě sociální demokraté a národní socialisté.

⁶⁸ Dobeš, J., Agrární politikové ve stranách národní fronty v letech 1945-1948, In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabík Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 145.

⁶⁹ Nedvědický, K. Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu. In: *Securitas imperii*. 2010, č. 17, s. 78.

4.3.2 Vývoj bezpečnostní legislativy třetí republiky

Pro převzetí moci v Československu se jako zásadní ukázalo ovládnutí Ministerstva vnitra, které vzniklo na základě ústavního dekretu č. 1/1945 ze dne 2. 4. 1945, o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. Prvním ministrem se stal komunist Václav Nosek, který v dubnu 1945 předkládá košické vládě plán na hloubkovou transformaci bezpečnostního aparátu republiky.

Cílem bylo sjednocení všech bezpečnostních složek státu do jedné centralizované instituce, která nakonec dostane název Sbor národní bezpečnosti (SNB).⁷⁰ Noskův plán byl realizován postupně, bránila se mu totiž jak část politiků NF, tak pohlcovaných bezpečnostních struktur. Jako klíčový zlom v realizaci můžeme označit vydání zákona č. 149/1947 Sb, který realizaci plánu podložil právně a zároveň vymezil podobu a pravomoci vznikajícího Sboru. V zákoně je také položen základ budoucí dualitě Sboru, v rámci kterého se o pořádkovou a trestněprávní činnost bude starat Veřejná bezpečnost (VB) a o rozvědnou a kontrarozvědnou činnost Státní bezpečnost (StB). StB navíc dostane také řadu dalších, specifických úkolů, jako např. ochranu ústavních činitelů nebo dohled na pasy a vízy. Po únoru 1948 dostane zákon o národní bezpečnosti velkou aktualizaci v podobě stejnojmenného zákona č. 286/1948 Sb., který jako základní úkol Sboru ukotvuje ochranu komunistického režimu a pomoc při socialistické transformaci společnosti.

⁷⁰ V původní Noskově návrhu se ovšem počítalo s názvem Národní bezpečnostní služba (N.B.S.).

Netřeba dodávat, že plán na vznik SNB souvisí s cílem KSČ dostat pod kontrolu celý bezpečnostní aparát státu. To se jí do února 1948 sice úplně nepodaří, ovšem StB a vojenskou kontrarozvědku⁷¹ komunisté ovládli a významně použili při přípravě a realizaci únorových událostí. Na závěr dodám, že KSČ navíc disponovala svou vlastní, ryze stranickou, kontrarozvědnou službou známou nejvíce jako 13. oddělení, i když oficiální název zněl Oddělení státní administrativy.⁷²

4.4 První čtyři roky vlády KSČ

4.4.1 Bezpečnostně-politický vývoj z let 1948 až 1952

Po vyhrocení sporu o odvolání několika velitelů Sboru národní bezpečnosti podalo 20. února 1948 dvanáct nekomunistických ministrů demisi. Snaha ministrů o vyvolání předčasných voleb nahrála komunistům, kteří situaci dokázali úspěšně interpretovat jako pokus o rozbití NF a skrze organizování masových protestů přimět prezidenta Beneše, aby namísto voleb nahradil rezignující ministry novými, které vybrali komunisté z řad jim loajálních členů stran NF. Komunisté se tak dostali k moci cestou, která se sice

⁷¹ Především Páté oddělení Hlavního štábu.

⁷² Kalous, J., Kocian, J., Žáček, P., a kol., Český a slovenský komunismus (1921-2011), Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 368.

pohybuje na samé hranici legality, ovšem v daném momentu dostačující pro dojem legitimacy nové Gottwaldovy vlády.⁷³

Již 22. února 1948 začaly být na popud Gottwalda sestavovány tzv. akční výbory, které měly za úkol očistit společnost od nespolehlivých lidí. Tím začal koloběh lokálních i celostátních čistek, které se brzy překloupily do politických procesů. Komunisté se snažili zachovat zdání pokračování poválečného parlamentarismu a tak i nadále existovaly i další strany NF. Z ní sice zmizela Sociální demokracie, která se sloučila s KSČ, ale lidovci a pod novým jménem i národní socialisté nadále setrvali v parlamentu. A to až do roku 1989. Na Slovensku sice zmizela Demokratická strana, ale vedle KSS zde nacházíme hned dvě další strany, konkrétně Stranu slobody a Stranu slovenskej obrody⁷⁴. A opět až do roku 1989. Ovšem podotýkám, že existence multipartismu byla ryze formální. Vše bylo podřízeno vůdčí úloze KSČ, pod kterou spadala i moc výkonná a soudní, takže demokratická dělba moci ve státě neexistovala.⁷⁵

V dalších letech docházelo k dokončování transformace ekonomiky z tržní na socialistickou, která byla započata již na počátku třetí republiky. Soukromý sektor až na drobné výjimky zanikl. Brzy kolektivizace pronikla i do oblasti zemědělství, kde začala být ve velkém zakládána zemědělská družstva. Nejdříve cestou propagace, později represe. Velká část opozice

⁷³ Hanzlík, F. *Únor 1948*. Praha: Prewon, 1997, s. 230.

⁷⁴ Fakticky se jednalo o stranu vzniklou na zbytcích Demokratické strany.

⁷⁵ Kuklík, J., a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 120.

odešla do exilu,⁷⁶ což však bylo brzy znemožněno. Řada jiných se pokoušela o veřejné projevy odporu nebo dokonce odbojovou činnost. Nejmasovějšími projevy takového veřejného odporu se stal XI. Vsesokolský slet a pouť na Svatý Hostýn. Všechny projevy odporu a nesouhlasu přitom byly komunisty tvrdě potírány. Představa všemocnosti KSČ ale není na místě, protože KSČ sice moc dobyla, ale fakticky zároveň předala VKS(b)⁷⁷, která cestou poradců, svého postavení v komunistickém hnutí a v roce 1968 dokonce vojenskou okupací vnucovala KSČ svoji vůli.

4.4.2 Bezpečnostně-legislativní vývoj z let 1948 až 1952

Po únoru 1948 se strana snažila zachovat zdání kontinuálního právního vývoje. Formálně platila ústava z roku 1920, ale její jednotlivá ustanovení musela být vykládána v zájmu nového lidově demokratického zřízení. Prvním velkým zásahem do ústavního pořádku byla tzv. květnová ústava, kterou odmítl podepsat prezident Beneš, a tak byla přijata až po jmenování Klementa Gottwalda třetím prezidentem republiky jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb..⁷⁸

⁷⁶ Mezi lety 1948 až 1989 emigrovalo z Československa 200 000 občanů; vesměs ilegálně. Už první emigrační vlna následující bezprostředně po únoru 1948 se odhaduje na 25 000 lidí. In: Emigrace [online]. *Totalita.cz*. [cit. 15.5. 2021]. <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/emigrace.php>

⁷⁷ V roce 1952 se Vsesvazová komunistická strana bolševiků přejmenovala na Komunistickou stranu sovětského svazu. In: Ponomarev, B. N. *Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu*. Praha: Svoboda, 1971, s. 575.

⁷⁸ Kuklík, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 118.

Ústava formálně vycházela z prvorepublikové předlohy a zachovávala některé z rysů pluralitní demokracie. Patrný byl vliv pomnichovského vývoje a platných prezidentských dekretů. Celkově však zakotvila státní zřízení jako lidově demokratickou republiku dvou rovnoprávných národů, tedy Čechů a Slováků. Dále zaručovala svým občanům bez rozdílu pohlaví, základní občanská práva a svobody, ale také občanské povinnosti, kterými byla práce ve prospěch celku a obrana státu. Formálně byla zakotvena dělba moci. Moc zákonodárnou ústava svěřila jednokomorovému Národnímu shromáždění a volba jeho členů byla zakotvena jako volba na základě rovných, přímých a tajných voleb. Nejvyšším orgánem moci výkonné byla vláda a dále národním shromážděním volený prezident. Ústavně zakotven byl i nezávislý soudní systém se soudci z povolání a soudci z lidu. V neposlední řadě ústava zachovávala existenci slovenských národních orgánů, Slovenské národní rady a Sboru pověřenců.

Za nositele a vykonavatele státní moci v obcích, okresech a krajích byly ústavou označeny národní výbory, které byly takto chápány jako ochránci a tlumočníci vůle lidu. Zároveň byla stanovena jasná hierarchie národních výborů, která podléhala Ministerstvu vnitra. Jednalo se tedy o centralizovaný systém státní správy.⁷⁹

Celkově však mělo vydání tak dlouho řešené ústavy jen pramalý vliv na praxi moci komunistické strany. Dodržování ústavy bylo často obcházeno nebo zcela ignorováno, čemuž napomáhala absence Ústavního soudu, Nejvyššího správního soudu a ovládnutí soudního aparátu komunistickou

⁷⁹ Kuklík, J., a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 121.

stranou.⁸⁰ Specifickou kapitolou je ignorování ústavou zaručených svobod, kdy byly zcela běžně vydávány je popírající zákony – například zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucených prací, nebo zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních.

K potlačování odporu opozice, pro který se dnes vžilo označení „třetí odboj“, byl používán nám již známý zákon na ochranu republiky z roku 1923 a obdobné zákony a předpisy, které byly pro tento účel vykládány konformně s novým politickým režimem. Zákonem č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, byl prvorepublikový zákon aktualizován a rozšířen o ochranu samotného nového režimu. Novinkou byla také celá řada nových skutkových podstat, zpřísnění trestů a široké uplatnění trestu smrti. A když už jsme u aktualizací, tak zákonem č. 33/1948 Sb. došlo k obnovení platnosti dekretu prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů, který byl aktuálně taktéž využíván pro boj s opozicí.

Zcela zásadně zasáhla trestní právo právnická dvouletka. I když trestní právo hmotné a procesní zůstalo jako tradičně nástroj pro boj s běžnou kriminalitou, stalo se rovněž nástrojem politické perzekuce. První pokusy o změnu trestního práva zaměstnávaly komunistické osazenstvo ministerstva spravedlnosti už před rokem 1948. Jejich práci komplikovala samotná hlava úřadu, ministr za národní socialisty Prokop Drtina. Naplno se právnická dvouletka rozjíždí po roce 1948. Přijaté zákony té doby reflektují společenské pořádky sloužící potřebám nového lidově demokratického státu

⁸⁰ Tamtéž, s. 121.

a silný sovětský vliv. Snahou rekonstrukce bylo trestní právo také zjednodušit⁸¹ a sjednotit pro celé území Československa.⁸²

Nejvýznamnější přijaté zákony během této doby byly jistě zákon č. 232/1948 Sb., o Státním soudu, který určil Státní soud příslušným v řízeních dle zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Ten spolu se zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví usnadnil rychlé naplnění politiky třídního boje, zavedl změny uvnitř justice a vyloučil určitý okruh osob z běžného průběhu trestního řízení.⁸³

Dovršením dvouletky v oblasti trestního práva bylo přijetí zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon⁸⁴ a zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který mimo stíhání pachatelů trestné činnosti a jejich potrestání, zároveň vedl trestní řízení tak, aby vychovávalo občany k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí. V trestním řádu úplně chybí presumpce nevinny nebo stanovení maximální délky vazby.⁸⁵

⁸¹ Nové trestní právo tvořili akademici, zaměstnanci ministerstev, soudci, prokurátoři, zástupci armády, zástupci Ústřední rady Odborů, zástupci mládežnických organizací nebo spolehliví dělníci z pražských továren. In: Bláhová, I. a kol. *Právníká dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014, s. 220.

⁸² Bláhová, I. a kol. *Právníká dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014 s.62.

⁸³ Tamtéž, s.223.

⁸⁴ Který nahradil zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

⁸⁵ Tamtéž., s. 250.

5. Vývoj hlavního aktéra – Agrární hnutí v letech 1918 až 1952

5.1 Vývoj agrárního hnutí do roku 1918

České agrární hnutí vzniká, podobně jako v jiných střeoevropských a jihoevropských zemích v souvislosti se vznikem národního hnutí a jeho reflexí ve venkovských oblastech. Otázky venkova byly politiky dlouhodobě opomíjeny. Důvodem byl fakt, že volení poslanci, často doporučení národními autoritami, o problémech venkova mnoho nevěděli. A zájmy velkostatkářů se zase nepřekrývaly se zájmy většiny venkovských obyvatel. Proto muselo logicky dojít ke snaze venkova o postavení vlastní reprezentace.⁸⁶

Jeden z klíčových impulsů pro to byla chronická hospodářská krize v polovině 80. let 19. století, která postihla zejména trh s obilím a cukrovou řepou, což způsobilo masivní zadlužení venkova. Snaha krizi čelit vedla zemědělce k zakládání různých svépomocných uskupení, profesních i odborových spolků a družstev, z nichž se jako nejvýznamnější ukázala družstva peněžní, dnes tolik negativně znějící kampfeličky.⁸⁷ V 19. století

⁸⁶ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 413.

⁸⁷ Kampfelička je spořitelní a záložní spolek, ve kterém jsou spořitelé a čerpatelé zároveň spolujitelé kampfeličky. Název je odvozen od jména jejich propagátora Františka Cyrila Kampelíka. Jejich logika vychází z německého Raiffeisenova systému. In: Kerouš, M. *Družstevní peněžnictví v Česku – Zlaté časy již byly?* [online]. *Alternativa zdola*. 28.8.2011. [cit. 22. 4. 2021].

byly ovšem kumpeličky převratným vynálezem, který umožnil zemědělcům nejen překlenout největší ztráty, ale také získat kapitál k investicím. Kumulování finančního kapitálu zásadním způsobem pomohlo pozvednout úroveň českého venkova, proto nepřekvapí, že družstva spolu s Ústřední jednotou hospodářských družstev představovala základní ekonomický pilíř agrární ideologie v Čechách a později v Československu.⁸⁸

Ale ještě než se agrární hnutí politicky osamostatnilo, byla rodící se politická reprezentace českého venkova koncentrována nejdříve ve straně Staročechů, odkud se její těžiště následně přesunulo k Mladočechům, od kterých si slibovalo větší hájení zájmů a požadavků venkova. Začátkem dalšího vývoje byl rok 1889, kdy se z Mladočechů začala postupně vydělovat agrární frakce, která sama sebe pojmenovala Sdružení českých zemědělců. V roce 1899 se tato frakce prohlásila za zcela samostatnou stranu, působící odteď pod názvem Česká strana agrární. Nutno podotknout, že se tato prvotní agrární strana opírala především o majetný selský stav.⁸⁹

Už rakousko-uherská agrární strana je spojována s výraznou postavou Antonína Švehly, pozdějšího muže 28. října. Švehla byl hostivařský sedlák, syn místopředsedy Sdružení českých zemědělců Antonína Švehly staršího.

<http://alternativazdola.cz/miroslav-kerous-druzstevni-peneznictvi-v-cesku-zlate-casy-jiz-byly/>

⁸⁸ Kristen, V., Ústřední jednota hospodářských družstev a její úloha v agrárním hnutí, In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 223

⁸⁹ Kubů, E., Šouša, J., Sen o slovanské agrární spolupráci, In: Rašticová, B., *Agrární strany ve vládách a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 35.

Od roku 1903 působil jako předseda Tiskařského družstva a od roku 1906 začíná vydávat pro agrární hnutí klíčový deník *Venkov*. Jeho nejvýraznějším počinem je však prosazení změn v politickém programu strany, který se již nebude orientovat jen na majetný selský stav, ale bude se snažit oslovit co nejširší vrstvy obyvatel venkova. V roce 1908 se stává předsedou strany.⁹⁰

U zmiňovaného programu ale ještě chvíli zůstaňme. Počátky agrární strany jsou typické jen velmi úzce pojatým programem a orientací strany. Volal po vytvoření sdružení zemědělců pro celé České království, kontrolu zemědělských kartelů, ochranu rakouských zemědělců před přílivem levnějšího zboží z Uher a uznání českého státního práva. Tento program se pro budoucí fungování strany ukázal jako nedostatečný a v roce 1903 byl nahrazen detailním programem, zaměřeným na obhajobu agrarismu, vztahu člověka k půdě a obhajobu postavení obyvatel venkova před obyvatelstvem města. Právě zde Antonín Švehla prosadil do programu myšlenku budování agrární strany jako strany celého venkova bez ohledu na majetkové rozdíly. Důvodem byl pragmatismus a znalost složení struktury českého venkova, kde co do počtu převládá drobný, dosud politicky nepodchycený, zemědělec.⁹¹ Prioritou programu se tak vedle ekonomických a národních témat stala také témata pozdvižení celkové sociální a kulturní úrovně venkova. Jako například téma dostupnosti vzdělání ve venkovských oblastech, spolková a odborová činnost, dostupnost úvěrů atp. Náboženské

⁹⁰ Černý, P. Vzpomínka na Antonína Švehlu [online]. *Knihovna Antonína Švehly*. 3.12.2020. [cit. 12. 5. 2021]. <https://kas.uzei.cz/index.php/aktualita/vzpominka-na-antonina-svehlu>

⁹¹ Rokoský, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabík Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 75-76.

otázky byly odsunuty na druhou kolej. Tento Švehlův program vydržel v platnosti bez větších změn až do roku 1919, kdy jej nahradil nový, reagující na nové podmínky po vzniku Československa.

Klíčem k úspěchu agrárního hnutí byla vždy rozsáhlá spolková činnost. Agráři se angažovali v nespočtu spolků, sdružení, klubů, zájmových organizací, hospodářských podniků atp., které vznikaly na podporu pracujících v zemědělství a na pozvednutí života na venkově. Ne všechny tyto spolky agrární strana založila nebo iniciovala, ale skrze aktivity svých členů v těchto organizacích, a díky své široké a zejména finanční podpoře těchto organizací, upevňovala u jejich členů své renomé.⁹²

Mezi významné organizace patřila například Ústřední jednota řepářů, Meliorační svaz a Sdružení absolventů zemědělských škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, na jejíž popud si strana začala vychovávat svou budoucí elitu ve Sdružení dorostu českého venkova. Dále nejrůznější svazy rozdělené dle oborů jako např. Svaz chmelařský, Svař lnářů nebo Svaz pěstitelů zemáků. Agrární inteligence se sdružovala ve Svazu agrárních akademiků nebo České agrární společnosti. Pod stranu často přicházeli dříve konkurenční hospodářské podniky a spolky, díky čemuž se neustále rozšiřovalo její publikum.⁹³

Dalším důležitým prvkem v rozvoji hnutí byl tisk agrárních novin a časopisů. Mezi prvními byly vydávány Selské listy (1884) a Selské noviny (1890). Dne 26. března roku 1906 začal vycházet již zmiňovaný deník Venkov. Jednalo se o první deník s agrární tematikou v Rakousku-Uhersku. Později se přidala i další periodika jako týdeník Cep a časopis Rozkvět

⁹² Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 421–424.

⁹³ Tamtéž, s. 422.

(1907), nebo řada regionálních periodik jako například Moravský venkov, Mladá Morava, Selské noviny, Moravský cep nebo Slezský venkov.⁹⁴

Po začátku první světové války byla činnost všech politických stran pozastavena. Agrární strana, od roku 1905 nesoucí název Českomoravská strana agrární, využila tento prostor k posilování svých pozic v zájmových, hospodářských a družstevních organizacích. A opět se ve válečné hospodářské krizi ukázal význam svépomocných a zejména svépomocných finančních družstev a organizací, jen tentokrát již široce iniciovaných a podchycených agrárníky. Agrárníci a jejich Agrární banka vzniklá v roce 1911 významným způsobem pomohli českému a moravskému venkovu překlenout útrapy plynoucí z válečné plánované ekonomiky a nedostatku pracovních sil. Což jim v prvních poválečných letech zajistilo velkou politickou podporu obyvatel.⁹⁵

5.2 Vývoj agrárního hnutí do roku 1938

V prvních letech Československa agrární strana opět změnila svůj název, tentokrát na Republikánská strana československého venkova, a stala se stranou vládní, která s logickou výjimkou úřednických vlád zasedala v každé československé vládě, takže konečně dostala příležitost plnit svůj politický program.

⁹⁴ Lapáček, J. K organizaci agrárního tisku na Moravě 1909-1916, In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabík Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 223-236. nebo také Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 424-430.

⁹⁵ Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 49-50.

A to zejména v oblasti zemědělské politiky, neboť v každé československé vládě to byl právě agrárník, kdo zasedl na postu ministra zemědělství. Tím pod odpovědnost strany spadala i pozemková reforma, představující jednu z nejpálčivějších a nejkontroverznějších politických otázek nově vzniklé republiky. Natolik kontroverzní, že opakovaně vedla ke krizím uvnitř agrární strany. Poprvé už v roce 1919, kdy se proti pozemkové reformě ve prospěch drobných zemědělců, kterou prosazovalo Švehlovo vedení, postavila tzv. agrární opozice, útočící na Švehlu zprava a když nedokázala jeho vůdčí postavení ve straně ohrozit, odtrhla se od strany jako Československá rolnická jednota. Tato nová strana se nadále hlásila k agrárnímu hnutí, ale zároveň se opět orientovala především na selský stav. Před volbami v roce 1920 se sloučila s Národní demokracií.⁹⁶

Tím ale Švehlův boj s konzervativní frakcí uvnitř strany neskončil. V roce 1925 se situace opakuje, když se pro nesouhlas s přerozdělováním půdy, Švehlovou ochotou spolupracovat se socialisty a celkově pro nesouhlas s politikou Švehlova vedení od strany odtrhává frakce okolo bývalého ministra zemědělství Karla Práška, který byl již rok před tím ze strany vyloučen po tzv. lihové aféře. Odtrhnutím vzniklý subjekt dostal jméno Československá strana agrární a konzervativní a na rozdíl od své separatistické předchůdkyně se rozhodl jít do listopadových voleb

⁹⁶ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 579.

samostatně. U voličů ale nová strana pohoří, a tak jí Prášek sám následně rozpouští.⁹⁷

Jak už bylo řečeno, agrární strana byla součástí každé československé neúřednické vlády. Vedle Ministerstva zemědělství bylo tradičně agrárním ministerstvem také Ministerstvo národní obrany, které strana nezískala pouze ve dvou vládách, a pak Ministerstvo vnitra a Ministerstvo školství a národní osvěty, na jejichž čele také většinou nacházíme zástupce agrární strany.⁹⁸ Obecně můžeme říci, že agrární strana byla co do členské základny největší československou stranou a díky své republikánské a demokratické orientaci oporou demokratického režimu mladé republiky.⁹⁹ Nic na tom nezměnila ani smrt Antonína Švehly v roce 1933, jehož osobnost a kontrola nad stranou garantovala politickou stabilitu dovnitř strany. Po Švehlově smrti se vedení strany ujímá Rudolf Beran, který na Švehlovu politiku naváže. Tou dobou má strana už své čtvrté jméno, které od roku 1922 zní Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, čímž odráží fakt, že se sloučila se stranou Slovenská domovina – strana malorolnického lidu Milana Hodži a Slovenskou národní a rolnickou stranu Pavla Blahy, díky čemuž získává silné postavení i na Slovensku.¹⁰⁰

⁹⁷ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 580.

⁹⁸ 1918-1938 ČSR [online]. *Vláda ČSR*. [cit. 11. 5. 2021]. <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/>

⁹⁹ Kubálek, M. Postavení agrární strany v politickém systému první republiky [online]. *Agris*. 18.9.1998. [cit. 12. 5. 2021]. <http://www.agris.cz/clanek/104986>

¹⁰⁰ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 555.

Ještě na chvíli se ale zastavím u ideologie agrarismu. Je nutné vysvětlit, jak její specifická vstupovala do sledovaného politického a společenského vývoje. Český agrarismus je sice obvykle škatulkován jako pravicová konzervativní ideologie, ale toto označení je bez kontextu pramálo vypovídající. Konzervativismus českého agrarismu vychází z křesťanského konzervativismu venkova a pravicovost z protržní orientace, ale jak již bylo řečeno, v agrarismu je zároveň velmi silný komunitaristický rozměr a jeho hospodářský názor je ovlivněn družstevnictvím a snahou o soběstačnost. Proto agrarismus tak dlouho a efektivně blokoval pronikání socialistických a komunistických ideologií na venkov,¹⁰¹ neboť tyto ideologie stály hodnotově proti křesťansko-konzervativnímu smýšlení většiny venkova a zároveň hospodářsky nabízely podobná řešení jako agráři, kteří už ale prokázali, že řešit krize a pozvednout venkov zvládnou. Odtud pramení hluboká averze československé levice proti agrárnímu hnutí.

Co se týče vztahů s ostatními pravicovými subjekty, tak se jako důležité jeví ještě chápání venkovského života a zemědělství jako nadřazeného městům a jejich průmyslovosti a kosmopolitismu. V okamžiku, kdy se agrární ideologie takto hodnotově i ekonomicky opírá o konfliktní linii město-venkov, vyčleňuje tím sebe sama z kolektivu zbytku pravice, ať již konzervativní nebo liberální. Švehlova agrární strana je sice stranou především pragmatickou, ale ani to tuto konfliktní linii s „městskými stranami“ nepřeklene. Důsledky toho můžeme sledovat jak v rámci vnitrokoaličních sporů, tak ve vnitrostranické, někdy až vyhrocené diskusi, která následovala po volbách v roce 1935 a která reflektovala proměnu

¹⁰¹ Doležalová, A. O ukradených myšlenkách aneb Ideologie agrarismu vs. Ekonomicko-politická realita. In: Rašticová, B. *Agrární strany ve vládách a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 128.

venkova. Paradoxně to byl totiž růst životní, vzdělanostní a kulturní úrovně venkova, který způsobil, že čistě agrární témata již přestávala stačit, což nastolovalo otázku, zda a nakolik upravit ideologii a program strany tak, aby dokázaly oslovit i městského voliče.¹⁰²

5.3 Agrární hnutí v roce 1938

Do roku 1938 vstoupila agrární strana jako největší strana v parlamentu, jako strana vládní a jako strana disponující Ministerstvem národní obrany a postem ministerského předsedy. Tedy jako strana na vrcholu svého společenského postavení a politického vlivu, která zároveň ponese největší díl politické odpovědnosti za všechno, co se v roce 20. výročí založení republiky odehraje.

S jakými ideály strana do tohoto roku vstupovala, je patrné z projevů a článků Rudolfa Berana, ať již toho z novoročního čísla *Venkova*, nebo pozdějších. Beran v nich vyzýval k tomu, aby republika a její občané zůstali navzdory prohlubující se zahraničně-politické krizi a vnitřním problémům věrní demokratickým hodnotám a praxi. Zároveň varoval před přílišným spoléháním se na zahraniční spojence, a naopak kladl důraz na schopnost postarat se sami o sebe. V otázce německé a maďarské menšiny prosazoval tvrdý postup proti bojůvkám a iredentistům, zároveň ale odmítal paušální

¹⁰² Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 81, 121.

odsuzování Němců jako zrádců a nepřátel státu a vybízel ke snaze najít k Němcům nový vztah a zapojit je co nejvíc do života společnosti.¹⁰³

Zvláště otázka vstřícného přístupu k Němcům se ovšem dočkala ostré kritiky. Vzhledem k tomu, že v novoročním čísle *Venkov* byl otištěn mezi dalšími novoročními medailonky i příspěvek Konráda Henleina, byla Beranova slova od tohoto okamžiku vykládána jak levicí, tak koaličními partnery jako pozvání do vlády pro Sudetoněmeckou stranu. Údajný plán agrárníků na společnou vládu se Sudetoněmeckou stranou a hlinkovci pak představoval první velkou politickou kauzu roku, probíranou snad v každých novinách, časopise nebo politické schůzi.¹⁰⁴

Z Beranova pohledu a pohledu dalších členů agrárního vedení (stejně jako Beran se ostatně v agrárním tisku vyjadřovali i další představitelé strany) byla proklamace vstřícnosti k Němcům v ústředním tisku strany logickým způsobem, jak si v nelehké situaci narůstající krize zajistit prostor pro politické jednání. Když ale sledujeme následnou aféru, kterou agrárníci jednoznačně nezvládli, a na kterou obratem navázala aféra s tajnými schůzkami Berana s německým velvyslancem Eisenlohrem, jedná se ze zpětného pohledu o první v řadě politických přešlapů,¹⁰⁵ které nakonec vyústily ve zkázu československého agrárního hnutí.

¹⁰³ Henlein, K. Stát je víc než hospodářský podnik. *Venkov*. 1938, roč. 33, č. 1, s. 4. Od něho se táhne otázka vztahu agrárníku a henleinovců.

¹⁰⁴ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 260–271.

¹⁰⁵ Na druhou stranu existuje svědectví sociálnědemokratického poslance Antonína Remeše, že svou novoroční vstřícnost k Němcům Beran předem konzultoval s Benešem, což by znamenalo, že jednal, když ne na objednávku, tak minimálně v souladu s Hradem. Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 281.

Sotva utichly obě aféry, začala se prudce zhoršovat vnitropolitická i mezinárodní situace. Dne 11. března Němci obsazují Rakousko a připojují jej k Říši. Začíná urychlené opevňování jižní hranice republiky a agrárnický tisk ostře kritizuje netečnost mezinárodního společenství. Následně Hodžovu vládu opustí všichni němečtí ministři. Německý svaz zemědělců a Německá křesťansko sociální strana lidová vystoupily z vlády a následně se včlenily do Sudetoněmecké strany. Zejména přesun německých agrárníků k Henleinovi, který na rozdíl od lidovců proběhl bez většího odporu členské základny, byl pro ty československé oslabením i hodnotovou ranou.¹⁰⁶ Německá sociálně demokratická strana dělnická zase zvolila nového předsedu, takže starý položil ministerský post, který už nebyl obsazen.

Jednou ze snah agrárníků, jak situaci stabilizovat, byla práce na tzv. národnostním statutu¹⁰⁷, který by reformuloval pojetí státu jako státu více národností, nejen národa československého. Cílem bylo nejen získat pro stát české Němce, ale také česko-slovenské vyrovnání, neboť se ze strany Slováků čím dál více ozývaly hlasy o svébytnosti slovenského národa. Stoupencem svébytnosti slovenského národa byl ostatně i ministerský předseda za agrární stranu Hodža, který se na přípravě statusu podílel asi nejagilněji. Nutno poznamenat, že se nejednalo pouze o projekt agrární, ale že na něm s agrární stranou spolupracovaly všechny strany vládní koalice. Projekt nakonec ztroskotal pro odmítavý postoj Sudetoněmecké strany,

¹⁰⁶ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 154-155.

¹⁰⁷ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 156.

přesto měl ale své politické dopady, a to především v požadavcích řady slovenských politiků, v rámci agrární strany jejich slovenských organizací, na decentralizaci státu.

Ve dnech 22. května, 29. května a 12. června probíhají obecní volby, které si vynutila především Sudetoněmecká strana, doufající v ovládnutí obecních zastupitelstev. O hlasy českého venkova se agrárníci střetnou především s lidovci, což přeroste do velmi ostré volební kampaně, ve které Strana lidová prezentuje agrárníky jako fašisty,¹⁰⁸ protinárodní kolaboranty s Němci a protihradní agitátory, kteří stavěli natruc Masarykovi a Benešovi svého vlastního kandidáta v prezidentských volbách z roku 1935.¹⁰⁹ Agrárníci zase lidovce líčili jako vždy prospěchářskou a oportunistickou stranu a k jejímu proklamovanému vlastenectví dodávali, že lidovci byli do poslední chvíle stranou prohabsburskou, kterou proto ani nepustili do Národního výboru.¹¹⁰ Výsledek voleb byl přitom podle očekávání. Pohraničí skutečně ovládli Henlainovci, v menších obcích i cestou fyzického teroru zstrašujícího možné protikandidáty.¹¹¹ Ve vnitrozemí posílily koaliční strany, radikální levice i radikální pravice, včetně hlinkovců, stagnovala, nebo oslabila. Z českých stran byla agrární strana jednoznačným vítězem.

¹⁰⁸ Jak je vidět později: V nižších strukturách agrární strany, zejména v jejich konzervativním křídle, bylo skutečně velké množství českých fašistů. Ale je nutné zdůraznit, že meziválečný český fašismus, byl orientovaný ostře protiněmecky. In: Nakonečný, M., Český fašismus, Praha: Vodnář, 2006.

¹⁰⁹ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 306.

¹¹⁰ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 163.

¹¹¹ Kárník, Z. *Malé dějiny československé (1867–1939)*. Praha: Dokořán, 2008, s. 341.

V létě se pod tlakem prohlubující krize téměř zastavuje mezistranický boj. Agrárníky spravované Ministerstvo vnitra a Ministerstvo národní obrany mají podporu napříč stranami při zákrocích proti čím dál agresivnějším německým bojůvkám. Obě také pracují na nových zákonech a opatřeních, majících posílit obranyschopnost státu. Plánuje se prodloužení základní vojenské služby na tři roky, urychluje se tempo modernizace armády. Probíhající misi Waltera Runcimana hodnotí agrární tisk veskrze pozitivně a považuje ji za nestrannou. Začátkem září probíhají mezi vládou a Sudetoněmeckou stranou četná jednání, kterými chce vláda situaci deeskalovat, ovšem henleinovci záměrně jednání prodlužují. Po Hitlerově norimberském projevu z 12. září propuká v pohraničí povstání henleinovců. Vláda reaguje vyhlášením stanného práva a obsazením pohraničí armádou a dalšími ozbrojenými složkami. Sudetoněmecká strana je 16. září zakázána.¹¹²

Dne 18. září pronáší premiér Hodža projev k národu, ve kterém popisuje těžkou situaci, v jaké se republika ocitla a konstatuje, že vláda hájí a bude hájit zemi a její celistvost. Bude se i nadále snažit dojít dobrého soužití s českými Němci ale nepřipustí porušování zákonů a vzpouru.¹¹³ Jen o dva dny později ale vláda po bouřlivém jednání ustupuje tlaku Francie a Anglie a souhlasí s odevzdáním území s více jak 50 % německou populací Německu. Toto jednání ovšem bylo přísně tajné a veřejnost měla být o tomto pro ni šokujícím rozhodnutí informována postupně.

¹¹² Balík, S. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 104.

¹¹³ Hodža, M. Plebiscit v Československu nepřijatelný. *Večer*. 1938, č. 222, s. 1.

Navzdory veškeré snaze o utajení a navzdory zásahům cenzury se začínají informace na veřejnost přeci jen dostávat. Dne 21. září jednání vlády o odstoupení pohraničí pokračuje a výsledkem je konstatování, že toto rozhodnutí musí schválit parlament. Tou dobou už ulicemi českých měst proudí masové demonstrace obyvatelstva žádající odmítnutí ultimáta. Nálada ve společnosti je natolik jednoznačná, že Hodžova vláda 22. září rezignuje. Nahrazuje ji úřednická vláda generála Syrového, která má vést republiku do čím dál nevyhnutelnější války. Syrového vláda vyhláší 23. září všeobecnou mobilizaci, každou hodinou je čekáno bombardování Prahy.¹¹⁴

5.4 Agrární hnutí za druhé republiky a Protektorátu

5.4.1 Druhá republika

Velké vzednutí, kterým mobilizace bezesporu byla, vystřídalo ještě větší zklamání, když vláda ustoupila mnichovské zradě. Prezident Beneš zcela neústavně dohodu podepisuje a agrárníci jej v tomto kroku podporují.¹¹⁵ Následovalo předání pohraničí i pevností, vyhnání Čechů z pohraničí. Po I. a II. vídeňské arbitráži následovalo ještě vyhnání Čechů z Těšínska a Slováků z území, která připadla Polsku a Maďarsku. Situace na Podkarpatské Rusi byla složitější, protože tam se proti maďarské invazi, ale

¹¹⁴ Balík, S. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 48.

¹¹⁵ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 322.

také proti Polákům a separatistům houževnatě bránila československá armáda a jednotky Stráže obrany státu.¹¹⁶

Vláda generála Syrového, byť v pozměněném složení, vládla až do prosince, kdy předala moc nové vládě Rudolfa Berana. To už se ale jedná o zcela jinou republiku a jinou politickou kulturu. Vedení agrární strany se v prvních pomnichovských měsících rozpadá na dvě části. Jedna se od vznikajícího druhorepublikového režimu odvrací a z větší části odchází do exilu. Do ní patří jména jako Hodža, Suchý, Černý nebo Machník. Druhá část, vedená Beranem a Halíkem, se naopak staví do jeho čela režimu a organizuje proměnu prvorepublikové demokracie, kterou na jaře ve svých projevech agráři tolik hájili, na režim autoritativního typu.¹¹⁷ Od 17. prosince 1938 byl dokonce zaveden zmocňovací zákon¹¹⁸ umožňující vládě zasahovat do zákonů vládními nařízeními a prezidentovi měnit skrze prezidentské dekrety ústavu.

Dalším typickým znakem pro takzvanou druhou republiku je stát založený na etnický a rasově definovaném nacionalismu. Tedy stát Čechů a Slováků, pro Čechy a Slováky. Opět diametrální opak ještě nedávno prosazovaného státu národností. Spolu s prosazením tohoto konceptu začala být zaváděna první protižidovská omezení a restriktce. A do třetice bylo pro druhorepublikový režim typické zavrhování všeho, co symbolizovalo éru a

¹¹⁶ Ústupové boje pokračovaly až do 21. března 1939, tedy ještě v době, kdy už existoval Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. Štát dokonce bojující československé vojáky podpořil, když jim dodal jednotku tanků, nákladní automobily a protitanková děla. Jedná se o neprávem zapomenutou část naší historie.

¹¹⁷ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 180.

¹¹⁸ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací

étos první republiky. Což pod hesly jako „Odbenešit!“ přerůstalo do šikany, místy až do pronásledování prvorepublikových vládních politiků, stoupců hradu a kulturní elity.¹¹⁹ Paradoxní je na tom fakt, že v čele nového režimu stojí Rudolf Beran a s ním další představitelé největší prvorepublikové politické strany, která se podílela na každé prvorepublikové vládě.

Taková už ale byla nálada ve společnosti, která se emočním obrazoborectvím a hledáním viníků snažila vyrovnat se vším tím zklamáním, deziluzí a všudypřítomným napětím. Navíc k tomu přičtíme i ekonomickou a společenskou krizi. Většina průmyslu zůstala v okupovaném pohraničí, vnitrozemí se muselo postarat o tisíce a tisíce vyhnaných Čechů. Začínalo se normalizovat násilí a nerespektování zákonů. Navíc tlak ze strany Německa neskončil, naopak vršily se nové požadavky, často ve smyslu požadavků na uspořádání poměrů v okleštěném státě.¹²⁰ Je tedy těžké posoudit, kde první Beranem vedená vláda skutečně zradila, v tomto okamžiku ještě více ideály a demokracii než zemi a národ, kde vynuceně ustoupila tlaku Německa nebo tlaku ulice, a kde se jen snažila vynutit pořádek a zachránit, co se ještě zachránit dalo.

Výsledkem byl každopádně nový politický systém, který se v listopadu 1938 ustálil jako systém sestávající ze tří politických stran. Cílem je odbourat konfliktní stranictví, jak jej známe z první republiky. Slovensko získalo na základě Žilinské dohody autonomii, což vedlo k přejmenování

¹¹⁹ Rataj, J. *Z druhé republiky*. Praha: Historický ústav Armády České republiky – Památník odboje, 1993, s. 34.

¹²⁰ Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 149-153.

republiky na Česko-Slovensko a dominantnímu postavení Hlinkovy lidové strany, která se stane jedinou povolenou stranou na Slovensku.¹²¹ V českých zemích se po dlouhých jednáních a obavách z rozdělení společnosti nakonec přistoupí k systému dvoustranictví.

Jako vládní pravicová strana vzniká Strana národní jednoty, do které se rozpustí většina velkých pravicových stran, včetně Národní obce fašistické, která si ale navzdory slibům ponechá své struktury. Ke straně se přidává také většina národních socialistů. Předsedou nové strany se stal Beran a místopředsedou agrárník Josef Černý. Druhým místopředsedou byl Bohumil Stašek za lidovce. Ostatní včleněné strany dostaly ve vedení po jednom křesle. Agrární strana sama sebe oficiálně rozpouští 18. listopadu 1939, v ten samý den agrární tisk přináší provolání o vzniku Strany národní jednoty, které se přihlašuje k autoritativní demokracii¹²² a mimo jiné konstatuje, že nové uskupení brzy vyřeší „otázku emigrace, obzvláště té židovské”.¹²³

Dne 12. prosince 1938 vzniká jako opoziční umírněně levicová strana Národní strana práce, složená ze Sociální demokracie a levicového křídla

¹²¹ Kolumber, D. *Druhá československá republika*. 2012, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 28.

¹²² *Národe český! Venkov*. 1938, roč. 33, č. 272, s. 1.

¹²³ Zde se jedná o rozlišování na „naše židy“ a židovské emigranty, které dominuje počínajícímu antisemitismu druhé republiky a které můžeme sledovat i v Beranově projevu na prosincovém zasedání poslanecké sněmovny, v němž pronese „...dlouho usazení na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národu, nebude nepřátelský.“ In: Beran, R. Projev z úterý 13. prosince 1938 [online]. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. [cit. 14. 2. 2021]. <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156002.htm>

Národních socialistů. Tu vedl Antonín Hampl. Zkraje se uvažovalo o osazení vedení dvojice českých stran novými tvářemi, které by nebyly přímo spojené s první republikou, ale od toho se na nátlak Berana a Hampla upustilo, neboť podle nich krizová situace potřebovala zkušené politiky.¹²⁴ Komunistická strana a již nacizující Vlajka, jako dvě nejsilnější z ostře proti systémových stran, byly zakázány. U komunistů by ovšem tolerance ze strany vlády tak jako tak narazila u Třetí říše.

Zatímco se vyjednává o vzniku Národní strany práce a ustanovuje se Strana národní jednoty, proběhne mezi 17. až 19. listopadem 1939 první zasedání parlamentu od Mnichova. Na něm se upravuje složení parlamentu podle vývoje posledních měsíců a odhlasuje autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zvolen novým prezidentem je 30. listopadu docent Emil Hácha, dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu. Řízení státu se od 1. prosince ujímá již zmiňovaná Beranova vláda.

K situaci na Slovensku ještě dodejme, že se na přípravě Žilinské dohody o autonomii Slovenska podílí i slovenští agráři ještě na pokyn Hodži. Cílem je nepřenechat hlinkovcům veškerou moc. Představy o spoluvládnutí a brždění luďáků ale končí už po zmanipulovaných volbách do Slovenského sněmu z konce roku, ve kterých si luďáci vynutí jedinou kandidátku pod svou kontrolou. Hlinkova ľudová strana v nich získá 90 % všech hlasů a ostatní strany jsou postaveny před volbu, buďto se s luďáky sloučit, nebo čelit zákazu. To se týká i agráříků, z nichž někteří na kolaboraci přistoupí, a většina odejde z politiky nebo přímo do odboje.¹²⁵ ¹²⁶ Luďáci následně

¹²⁴ Gebhart, J. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996, s. 26.

¹²⁵ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 190-191.

rozpoutají agresivní protičeskou a protižidovskou kampaň, která hrozí rozbít republiku. Proto se po třech měsících zdrženlivosti československá vláda odhodlá k činu a mezi 9. a 10. březnem 1939 provádí československá armáda pod vedením generála Homoly na Slovensku fakticky policejní akci proti Hlinkově straně a gardě. Ludácká vláda je sesazena, na 250 luďáků internováno. Mnohým se ale podaří utéct do exilu do Říše.

Ony poslední tři měsíce Československa se nesly ve znamení obnovených politických střetů v parlamentu, kdy zástupci Národní strany práce přestávali být umírněnou opozicí stejně jako umírněnou levicí a čím dál častěji se dostávali do konfliktů jak s Národní stranou práce, tak zejména s poslanci za Hlinkovu ľudovou stranu.¹²⁷ Do toho se zvyšoval tlak ze strany Říše, která si vynucovala prohloubení protižidovských zákonů, hospodářské závislosti na Říši, dokonce si vynutit i spolupráci gestapa s československou policií.¹²⁸ Ze strany vlády se začíná mluvit o zavedení jedné jediné strany. Postupně se odbourává samospráva.¹²⁹ Jak daleko by vývoj v druhé republice zašel, se už ale nedozvíme.

5.4.2 Protektorátní vláda a domácí odboj

¹²⁶ Tamtéž, s. 211.

¹²⁷ Tamtéž, s. 201-202.

¹²⁸ Otevřte, gestapo [online]. *Historie.cs.* [cit. 14. 2. 2021].

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400015>

¹²⁹ Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 162.

Slovenský štát je po nátlaku Německa vyhlášen 14. března. Z 15. na 16. března německá armáda obsazuje Čechy a Moravu, kde vyhláší svůj protektorát. Poslední enklávou svobodného státu pak ještě několik dní zůstane dosud hájená Podkarpatská Rus. Hácha prosí vládu, aby navzdory okupaci zůstala na svém místě, a tak se také stane. Jejím prvním úkolem je zajistit zničení, ukrytí nebo evakuaci citlivých dokumentů do zahraničí a zároveň zabránit zbytečným ozbrojeným střetům s Němci. Obojí se až na menší incidenty daří. Poté se Beran z psychického vypětí hroutí. Rychle se ale vzpamatovává a vládě se daří odrazit pokusy českých fašistů v podobě Gajdova Českého národního výboru a Akce národní obrody převzít moc v protektorátu. Do karet jim hrálo, že pro Němce byla Beranova vláda důvěryhodnějším spojencem než fašistické bojůvky.¹³⁰ To většina veřejnosti uvítala s úlevou. Co naopak v jejích očích Beranově vládě uškodilo, byla povinná oficiální vítání říšských představitelů.

Dne 17. března zasedá vláda poprvé od okupace. Na zasedání je zrušeno Ministerstvo obrany a zahraničí, protože jejich agenda přešla okupací na Říši. Ovšem ministr zahraničí Chvalkovský se stává vyslancem protektorátu v Německu.¹³¹ Dále je konstatováno, že zasedání vlády odtud podléhá dozoru dr. Bachmanna, zástupce okupační správy u vlády. A jsou na požadavek Němců přijaty zákony proti tzv. „neárijcům“. Sloučením obou druhorepublikových stran vzniká 22. března jediná oficiálně povolená česká politická strana, respektive politické hnutí, které dostává název Národní souručenství. Na rozdíl od Strany národní jednoty už není většinově pod kontrolou agrárníků, ale zkraje protektorátu v ní mají pořad nejvýznamnější slovo. Předsedou Národního souručenství se na Beranovu žádost stává

¹³⁰ Gebhart, J. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996, s. 23–24.

¹³¹ Bartoš, J. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 2005, s. 137.

agrárník Adolf Hrubý.¹³² Stejný den je prezidentem Háchou rozpuštěn parlament, byť to je vzhledem k okupaci pouhá formalita.

Souběžně se s tímto vývojem ustanovuje i český odboj. V jeho případě je, co se spojení s agrárníky týče, opět důležité Národní souručenství, které je na začátku okupace využíváno pro jeho krytí a financování.¹³³ O to se zasloužil především jeho druhý předseda, agrárník Josef Nebeský, který v říjnu 1939 vystřídal Hrubého a vede Národní souručenství až do roku 1941. Pak se Národní souručenství postupně obrací ke skutečné kolaboraci.

Už v dubnu přitom na post ministerského předsedy rezignuje Rudolf Beran a stahuje se z viditelné politiky. Svůj post přenechává generálu Aloisi Eliášovi, jenž bude za odboj popraven v roce 1942. Dále, byť neoficiálně, funguje komplex agrárních organizací, sdružení a svépomocných struktur. Ten se někdy propojuje s odbojem a obecně posiluje českého národního ducha, díky čemuž je trnem v oku okupační správě a průběžným terčem represe. Agrární hnutí se ale nikdy masově k domácímu odboji nepřipojí, stejně jako se nikdy nestane masově kolaborantským.¹³⁴

Mezi symbolické hrdiny agrárního odboje patří jméno studenta Jana Opletala, který byl spolu s mladým dělníkem Václavem Sedláčkem smrtelně

¹³² Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 216.

¹³³ Tamtéž. s. 216.

¹³⁴ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 274.

postřelen během nepovolených oslav vzniku republiky 28. října 1939.¹³⁵ Ze Švehlovy koleje bylo následně odvečeno na 300 studentů. A stejně tak jméno Jana Kubiše, který popravil říšského protektora Reinharda Heydricha. Sám Beran se do služeb odboje podle svých slov zapojil hned po okupaci republiky. Jako ověřené můžeme považovat například Beranovo vyslání Eduarda Outraty s velkým množstvím peněz do exilu, kde měly posloužit a taky posloužily pro financování zahraničního odboje. Dále financování a krytí akce Pitha, která sloužila k převádění letců a zpravodajských důstojníků do zahraničí. Nebo financování a spoluorganizaci ÚVODu – Ústředního vedení odboje domácího.

Vedle ÚVODu byly agrárníci činní také v Politickém ústředí odboje, v jehož výboru agrárníky zastupoval Feierabend. Právě pro rozbití Politického ústředí utíká do zahraničí. Agrární byly odbojové skupiny okolo Schmoranze a Lichnera.¹³⁶ Z 30 členů posledního vedení republikánské strany z podzimu 1938 byli čtyři zavražděni Němci pro odbojovou činnost, devět vězněno ve věznicích a koncentračních táborech, vč. Berana, tři se účastnili zahraničního odboje a čtyři se podíleli na řízení a organizaci Slovenského národního povstání.¹³⁷ Beran byl pro odbojovou činnost zatčen v roce 1941 gestapem a v roce 1942 stanul před berlínským lidovým soudem, který ho i přes přímluvy Háchy a některých dalších vlivných politiků odsoudil za přípravu velezrady k 10 letům vězení a pokutě 100 000 říšských marek. Veškerý majetek mu navíc zabavilo gestapo. V roce 1943

¹³⁵ Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 217.

¹³⁶ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 279.

¹³⁷ Dostál, V. V. *Agrární strana*, Brno: Atlantis, 1998, s. 218.

mu byl trest bez udání důvodu přerušen a Berana zbytek války prožil fakticky v domácím vězení.¹³⁸

Samozřejmě se mezi předními agrárníky našli i kolaboranti, ale bylo jich o poznání méně. Asi nejvýznamnějším z nich byl nám již známý první předseda Národního souručenství Adolf Hrubý.¹³⁹ Po zatčení generála Eliáše v září 1941 byli do protektorátní vlády dosazeni jedinci, kteří byli považováni za spolehlivě proněmecké, konkrétně Emanuel Moravec jako ministr školství a národní osvěty, Hrubý jako ministr zemědělství a lesnictví, a konečně jako ministr hospodářství a práce Němec Walter Bertsch, kvůli kterému se od toho okamžiku vedla jednání vlády v němčině. Hrubý měl za úkol získat pro okupační správu český venkov, v čemž byl vždy velmi aktivní, byť ho Němci museli čas od času motivovat pohrůzkami. K získání venkova pak používal i staré agrární symboly, jako například desáté výročí Švehlovy smrti v roce 1943, během kterého Švehlu prezentoval jako bojovníka proti bolševismu, židům a za přátelství s Německem.¹⁴⁰ A točil se také okolo vzniku Ligy proti bolševismu, v jejímž výboru zasedal druhý významný agrárník František Zmeškal.

Na závěr se ještě jednou krátce podíváme na Slovensko. Již bylo zmíněno, že se čelní slovenští agrárníci podíleli na organizaci Slovenského národního povstání. Tím ale jejich odbojová aktivita nezačíná. Protože nebyli nikdy hlavní politickou silou na Slovensku, neměla Hlinkova ľudová strana po

¹³⁸ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 551.

¹³⁹ Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 14.

¹⁴⁰ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 292.

osamostatnění Slovenska větší problém vytlačit i zbývající agrárníky ze slovenského veřejného života a ti tak téměř okamžitě přecházejí do ilegality a odboje.¹⁴¹ Když v roce 1943 dojde k uzavření tzv. vánoční dohody mezi slovenským občanským a komunistickým odbojem a následně ke vzniku Slovenské národní rady, mají většinu mezi vyjednávajícími zástupci občanského odboje a pak i mezi členy rady slovenští agrárníci. Klíčovým je přitom vliv agrárníků Ursínyho a Lettricha, kteří jsou stoupenci slovenského autonomismu a orientují se na Hodžu. V rámci občanského odboje zároveň probíhá integrace, která vyústí do vzniku Demokratické strany. Když 30. srpna 1944 Slovenská národní rada přebírá vedení probíhajícího povstání je ze třinácti členů vlády sedm za Demokratickou stranu, z toho čtyři za agrárníky. Výsledkem je, že se Demokratická strana stane stranou Národní fronty.¹⁴²

Demokratická strana nebyla stranou vyloženě agrární, takto ji vnímat nemůžeme, ale agrarismus byl pevnou součástí její ideologie a agrárníci tvoří její největší frakci. Zároveň straně dodávali důraz na slovenský autonomismus, což vzbuzovalo obavy a averzi jak u českých stran, tak u Beneše. Díky její existenci pak můžeme v průběhu třetí republiky pozorovat paradoxní situaci, kdy v českých zemích není agrární strana povolena, agrárníci jsou zostuzováni jako fašisté a kolaboranti a agrární politici jsou vytlačováni z politického života, pokud tedy nechtějí převléct kabát. Současně s tím mají na Slovensku slovenští agrárníci svoje vlastní

¹⁴¹ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 294.

¹⁴² Tamtéž, s. 294.

organizační zázemí v legální straně, disponují tiskem a mají své zastoupení ve vládě. Do ilegality se dostávají až po roce 1948.¹⁴³

5.4.3 Emigrace a zahraniční odboj

V březnu 1939, kdy ke vzniku Protektorátu dochází, má agrární strana v exilu již několik významných představitelů, kteří se obratem zapojují do zahraničního odboje. Jednalo se zejména o Ferdinanda Kahánka, který působil jako reportér v Polsku. Dále našeho velvyslance v Paříži Štefana Osuského, který se postavil do čela velvyslanců, kteří po okupaci odmítli zastavit provoz svých velvyslanectví, a bývalého ministerského předsedu Milana Hodžu, který emigroval do Francie, kde založil exilovou Slovenskou národní radu, coby slovenskou exilovou vládu. V roce 1940 se k nim přidává ještě národohospodář Ladislav Feierabend, který do anglického exilu utíká poté, co se dozví, že má být zatčen za spolupráci s domácím odbojem. Následně se stává ministrem hospodářství v Benešově exilové vládě a v roce 1944 se pokouší založit exilovou agrární stranu.¹⁴⁴

Když o svém plánu o emigraci hovoří s Beranem, ten mu sdělí, že mu bránit nebude, ale že tomu vnitřně nerozumí, protože český sedlák žije a umírá na české půdě. Stejný názor pak opakuje i mnohokrát později a odpovídá jím

¹⁴³ Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 21.

¹⁴⁴ Hrabik Samal, M. Republikánská strana v exilu. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M. *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 188.

i na dotaz německého soudu, proč sám neodešel do emigrace. Jedná se o mezi českými agrárníky rozšířený názor inspirovaný Švehlou,¹⁴⁵ který je zároveň odpovědí na otázku, proč v rámci prvního, druhého ani třetího exilu nebyla nikdy agrární emigrace příliš početná a proč se během německé okupace cíleně nepracovalo na vzniku exilových agrárních struktur. S výjimkou již zmiňované Feierabendovy iniciativy.

Ta ale nesehala jen na nedostatečný počet svých členů, ale také na nedostatečný vliv na exilovou politiku, za který mohlo především již zkraje vypovězené nepřátelství předních exilových agrárníků Benešově exilové skupině. Toto nepřátelství začíná u Kahánka a Osuského, kteří odmítali uznat Benešovu autoritu pro jeho říjnovou abdikaci.¹⁴⁶ Osouský měl navíc zkraje zahraničního odboje u francouzské a anglické vlády mnohem silnější postavení a těšil se u nich mnohem větší vstřícnosti než Beneš, což Benešovi silně komplikovalo činnost. Obdobné to pak bylo i u Hodži, který se k Osuského opozici proti Benešovi ale přidává až později.¹⁴⁷

Svoji politickou sílu ovšem nedokázali proti Benešovi včas využít. Osouský, Hodža a okolo nich shromáždění slovenští agrárníci soustředili svoji pozornost na slovenský exil a Beneše kritizovali především z pozic slovenského autonomismu, což štěpilo jak protibenešovskou opozici, tak agrární exil. Nakonec sice došlo ke vzniku Česko-Slovenské národní rady, která měla konkurovat většinově probenešovskému Národnímu výboru, ale

¹⁴⁵ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 239.

¹⁴⁶ Kuklík, J., Němeček, J. *Proti Benešovi!* Praha: Karolinum, 2004, s. 112.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 40.

to již bylo pozdě a rada nezískala v rámci exilu dostatečnou podporu. V květnu 1940 se v Anglii dostává k moci Churchill, který vzápětí uznává Beneše jako prezidenta Československa a umožňuje sestavit Benešem kontrolovanou exilovou vládu.¹⁴⁸ To Benešovi dodává autoritu, které se agrární opozice nemůže rovnat. Po zbytek války už pouze slábne.

Co se exilové vlády a státní rady, jakési exilové obdoby parlamentu, týče, tak je Beneš sestavil tak, aby zahrnovali všechny hlavní proudy prvorepublikové nefašistické politiky. Ovšem tato vyrovnanost byla především formální a Beneš postupně oslaboval vliv agrárníků v obou institucích. Nejde říci, že šlo Benešovi o přímou likvidaci agrárního hnutí, Feierabend měl v jeho vládě pevné a důležité místo, nicméně šlo o cílené oslabování hlavní ideové konkurence, které vyústilo do situace, že se agrárníci stali bezbranní proti útokům a celoexilové kampani silně protiagreárně zaměřených komunistů a socialistů.¹⁴⁹ Ti prosadili nejdříve to, že poválečná pozemková reforma venkova, tradiční agrární téma, bude svěřena socialistům.¹⁵⁰ A posléze prosadili takovou formulaci retribucí, že se podle nich dala stíhat i druhorepubliková vláda. Když se na to ale Feierabend dotazoval právě s obavami, že je formulace namířená i proti druhorepublikové vládě a agrárníkům obecně, byl přesvědčován, že to se mu jen zdá a že tak to v žádném případě nebude.¹⁵¹ Bylo.

¹⁴⁸ Kuklík, J., Němeček, J., *Proti Benešovi!* Praha: Karolinum, 2004, s. 99.

¹⁴⁹ Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č.1, s. 12.

¹⁵⁰ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 261.

¹⁵¹ Feierabend, L. K. *Politické vzpomínky III*. Brno: Atlantis, 1996, s. 44.

5.5 Úpadek agrárního hnutí v letech 1945 až 1948

5.5.1 Neobnovení Republikánské strany

Koncem roku 1943 odjíždí Beneš do Moskvy, kde dochází k řadě jednání jak se sovětskými představiteli (Beneš jedná osobně se Stalinem), tak s exilovým vedením KSČ, a to o vzájemném poměru, o spolupráci a o podobě budoucího Československa.¹⁵² Výsledkem jednání se Sověty je Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik z 12. prosince 1943. Shodou okolností právě ze dne onoho 10. výročí Švehlovy smrti. Obsahem je deklarace společného boje proti Německu, vzájemného přátelství a závazek vzájemného nevměšování do vnitřních věcí a neúčasti na paktech namířených proti jedné ze stran smlouvy. Výsledkem jednání s KSČ je náčrt budoucí podoby režimu Národní fronty, jak jej nakonec zhmotní Košický vládní program. Ve vzduchu je ale pořád nevyřešená otázka agrárníků.

Ještě 16. prosince přitom Gottwald Benešovi navrhuje, že NF budou tvořit tři dělnické strany, tedy komunisté, socialisté a národní socialisté, a dvě nesocialistické strany, tedy lidovci a agrárníci. Beneš se přitom ohrazuje, že by místo o agrárnících bylo lepší mluvit o zemědělcích a konstatuje, že by

¹⁵² Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 168.

jako zástupce zemědělců rád ve vládě viděl Feierabenda, o kterém se jako o jediném agrárníkovi vyjadřuje pochvalně.¹⁵³

Po návratu Beneše do Londýna do děje vstupuje vyhlášení stranické příslušnosti členů vlády a Státní rady. Do té doby exilové zastoupení působilo astranicky, ovšem po vyhlášení stranické příslušnosti komunistických představitelů v Londýně, kterým k tomu dal pokyn Gottwald z Moskvy, se strhne lavina. Svou stranickou příslušnost prohlašují sociální demokraté, po nich národní socialisté. Lidovci nemají dostatečně silný exil, aby mohli obnovit stranickou strukturu, ale pozice jim garantuje osobnost a vliv Jana Šrámka. A početní sílu obnovit stranickou strukturu nemají ani živnostníci a vlastně žádná středová či pravicová prvorepubliková strana, s výjimkou agrárníků. Ti se o obnovu strany pokoušejí pod vedením Feierabenda a Lichnera teprve v červnu 1944, tedy čtyři měsíce po levici. Osuský se ustavování strany neúčastní, Hodža to již nestihne, neboť 27. června umírá.¹⁵⁴

Zprvu vypadá vše dobře. Beneš začíná k agrárníkům vystupovat vstřícněji, aby vyvážil vliv komunistů. Zástupce agrárníků, Hodžův syn Fedor, je součástí delegace exilové vlády pro osvobozená území, která v době Slovenského národního povstání vyráží na východní frontu.¹⁵⁵ Jenže souběžně s tím se začínají sociální demokraté a komunisté kooperovaně pouštět do protiagrární kampaně, obviňující je z kolaborace a fašismu. A prvního velkého úspěchu s ní dosáhnou, když se jim podaří prosadit již zmiňované protiagrární znění retribučního dekretu. U národních socialistů našli agrárníci sice verbální zastání u Drtiny, ale ti byli jednak ještě příliš

¹⁵³ Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 21.

¹⁵⁴ Feierabend, L. K. *Politické vzpomínky III*. Brno: Atlantis, 1996, s. 130-131.

¹⁵⁵ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933-1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 305.

slabí, než aby se v této otázce socialistům a komunistům postavili, a jednak měli v otázce politické reprezentace zemědělců své želízko v ohni, a to v podobě Václava Pácala¹⁵⁶, který se snažil o založení zemědělské politické strany, která by přebrala agrárářům zemědělce a politicky postupovala ve shodě s národními socialisty.

Na přelomu ledna a února 1945 dochází v Londýně a následně v Moskvě k jednáním o podobě stranického složení Národní fronty. V Moskvě přitom dojde k dohodě, že nebude obnovena stará agrární strana, ale zemědělci dostanou své stranické zastoupení. Jeho otázka bude ovšem řešena až v osvobozené vlasti.¹⁵⁷ Beneš tuto domluvu chápe jako kompromis s levicí, národní socialisté se jí snaží využít ve prospěch Pácalova projektu. Osud agrárářů je zpečetěn.¹⁵⁸ Na krátkou dobu obnovená agrární strana se zmůže jen na protesty, prosby a demise. To se týká zejména Feierabenda. Někteří agráráři se pak ještě spolu s dalšími zástupci neobnovených občanských stran v exilu, ale i se zástupci okrajových a radikálních proudů, pokusí zorganizovat k Benešovi alternativní exilovou vládu, tzv. Český národní výbor. Ale ten nedosáhne většího vlivu a je to už jen jejich labutí píseň.

Na jednáních v Moskvě mezi 22. až 24. březnem vzniká dokument, který bude v Košicích vyhlášen jako Košický vládní program. Počtu schválených stran jsem se již věnovala, takže zmíním jen to, že úvahy o nové zemědělské straně stejně jako Pácalův projekt na těchto jednáních smetou ze stolu komunisté. Obnovení agrární strany je nakonec v Košickém vládním

¹⁵⁶ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 258.

¹⁵⁷ Feierabend, L. K. *Politické vzpomínky III*. Brno: Atlantis, 1996, s. 173.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 210.

programu výslovně zakázáno, a to z důvodu, že se těžce provinila na zájmech národa a republiky. Jejím členům, kteří se ničím neprovinili proti republice, nemá být činěna žádná újma.¹⁵⁹ Ovšem odpovědným politikům má být zakázána politická činnost. Díky paradoxu s Demokratickou stranou ale tři slovenští agráři obsazují ministerská křesla v košické vládě. Jmenovitě Ursíny, Škrobár a Lichner.

5.5.2 Situace zbytků agrárního hnutí, protiagrární kampaň a retribuční procesy

I když byla agrární strana zakázána, nebylo možné ji z povědomí lidí tak snadno vytěsnit. Zejména na venkově měla stále velmi dobré jméno. A ani zájem agráříků o politickou činnost nezmizel. Problém byly prostředky, jakým zbytek hnutí disponoval. Strana byla zakázána, hnutí přišlo o svůj tisk a obecně o přístup k hromadným sdělovacím prostředkům. Síť na ní navázaných organizací byla silně narušená nacisty. Obnova za protektorátu zakázaných organizací byla záměrně blokována anebo k ní docházelo pod patronátem masových organizací ovládaných stranami NF. Jednou z mála autenticky agrárních organizací, kterou se podařilo obnovit, byla Selská jízda, sportovní jezdecká organizace, která byla za okupace perzekuována podobně jako organizace Sokol.¹⁶⁰ I tak ale byly její jízdy opakovaně zakazovány a musela se zařadit pod na ni dohlížející Svaz brannosti. Aktivita zbytků agrárního hnutí se proto soustředila především na budování neoficiálních svépomocných struktur, pořádání neformálních setkání a co se

¹⁵⁹ To zřejmě bylo zásluhou Ursíniho a obecně tlaku agrárníku z Demokratické strany.

¹⁶⁰ Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 240.

politiky týče, tak na vstupování do řad povolených stran NF, v jejichž rámci se agrárníci snažili hájit agrární postoje a razit agrární témata.¹⁶¹

Nejdříve se snažili vstupovat především do jediné povolené pravicové strany, tedy k lidovcům. To ale narazilo na Šrámkův odpor. Proto se většina agrárníků rozhodla vstoupit do Národně socialistické strany, k čemuž je ponoukal i Beneš. Zde působili pod ochranou předsedy Zenkla, i když proti nim řada vlivných národních socialistů nepřátelsky vystupovala.¹⁶² Při volbách v roce 1946 tak za Národně socialistickou stranu kandidovalo dvanáct bývalých agrárníků. KSČ proti tomu zahájila ostrou štvavou kampaň, která se soustředila zejména na Ladislava Feierabenda a Oldřicha Suchého. Oba nakonec raději kandidaturu vzdávají, neboť vedle tlaku komunistů pocítují i odpor z části Národně socialistické strany. Národně socialistická strana se nakonec stane druhou nejsilnější českou stranou a do parlamentu se z jejich řad dostane šest agrárníků. Za sociální demokracii se stanou poslanci tři agrárníci a za lidovce jeden agrárník. V některých venkovských oblastech pak agrárníci pomohou k vítězství lidovcům takřkajíc zvenku, aby mandáty nezískali komunisté.¹⁶³

Velkou naději pro agrární hnutí představovala možnost, že by se ze slovenské Demokratické strany stala strana celorepubliková. A agrárníci z Demokratické strany se o tuto pomoc svým českým kolegům skutečně

¹⁶¹ Dobeš, J. Agrární politikové ve stranách národní fronty v letech 1945-1948. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M. *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 144-145.

¹⁶² Tamtéž, s. 147.

¹⁶³ Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933-1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 387.

snaží. Krycí záminkou pro to má být umožnění politického organizování Slovákům žijícím v Čechách a na Moravě. Dokonce se podaří docílit vycházení stranického orgánu Čas v českých zemích. Jenže pak se proti plánu postaví české strany NF, které si nepřejí konkurenci, a rozšíření Demokratické strany v NF zablokují¹⁶⁴

Komunisté a jim nakloněná frakce v sociální demokracii, tedy fakticky exilový levý blok, se proti přetrvávajícímu vlivu agrární strany snaží bojovat permanentní štvavou kampaní, která je líčí jako stranu velkokapitalistů, kteří vykořisťovali československý venkov. Aby o své příjmy nepřišli, zaprodali pak zemi nacismu. Tato kampaň navazující na kampaň exilovou ale měla své limity, proto bylo jako hlavní kolbiště boje proti agrárikům zvoleno retribuční soudnictví, které mělo zajistit jak kompromitaci jejich hnutí, tak fyzicky zlikvidovat jejich nejschopnější představitele. Ještě v květnu 1945 byl uvězněn Rudolf Beran a mnohaletý redaktor agrárního tisku a člen vedení agrární strany Rudolf Halík. V srpnu je ještě zatčen Josef Černý. Krátce je vězněn i Jan Malypetr a František Machník, v jejich případě ale zřejmě zasáhla přímluva někoho z vlivných osobností nového režimu. Jsou propuštěni a následně u soudu očištěni. Hrubý je zatčen v lednu 1946.¹⁶⁵

První z trojice největších a mediálně ostře sledovaných retribučních procesů před Národním soudem byl tzv. Proces s protektorátní vládou, který probíhal od 29. dubna do 31. července 1946, a před kterým stanuli především členové protektorátních vlád z let 1942 až 1945. Obžalovaný v

¹⁶⁴ Anev, P. Agrárikové ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č.1, s. 21.

¹⁶⁵ Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 237.

něm byl Hrubý, který byl tiskem vláčen jako symbol agrární kolaborace s nacisty a žaloba pro něj žádala trest smrti. Společně s Josefem Klimentem přitom čelil největšímu množství obvinění ze všech v procesu souzených. Přesto trest smrti nakonec nedostal, v procesu nepadl ani jeden jediný. Místo toho byl Hrubý odsouzen k trestu doživotí a zemřel v roce 1951 v Pankrácké věznici.¹⁶⁶

Druhým veleprocesem byl proces s předními luďáky, který probíhal od 2. prosince 1946 do 15. dubna 1947 a zde již tresty smrti padaly, konkrétně nad Josefem Tisom a v nepřítomnosti nad Ferdinandem Ďurčanským. Jinak je ale proces mimo naši oblast zájmu. Třetí veleproces probíhal v rozmezí od 30. ledna do 21. dubna 1947 a jednalo se o proces s Beranovou vládou, ve kterém byl souzen Beran, Černý a dokonce i generál Syrový. Beran se navzdory psychickému nátlaku a často i fyzickému násilí, kterému ve vazbě čelil¹⁶⁷, u procesu hájí energicky a rozhodně. Černý není v procesu hlavním obviněným a tak je oproti Beranovi poněkud upozaděn. To pro něj znamená menší nebezpečí.¹⁶⁸

Proces je provázen masivní protiagrární novinovou kampaní levého bloku a zejména komunisté žádají pro Berana a Syrového trest smrti.¹⁶⁹ Vedle již zmiňovaného týrání Berana ve vazbě dojde během procesu i k situaci, kdy

¹⁶⁶ Audio archiv – životopisy [online]. *Ústav pro studium totalitních režimů*. [cit. 12. 5. 2021]. <https://www.ustrcr.cz/uvod/audio-nebo-videozaznamy-k-historickym-tematum/audio-archiv-zivotopisy/#hruby>

¹⁶⁷ Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998, s. 329.

¹⁶⁸ Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č.1, s. 18.

¹⁶⁹ Kaplan, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 10.

své svědectví v jeho neprospěch odvolává Vladimír Krychtálek, a to z důvodu, že měl být k němu donucený bitím ze strany vyšetřovatelů. Při tom měl padnout i výrok vyšetřovatele: „...*to abych se sebral a jel na Hrad, aby tam leštili nějaký Řád českého lva za zásluhy pro Berana. My potřebujeme od vás jiné výpovědi. Beran musí viset, aby nikdy nemohla být založena agrární strana!*“¹⁷⁰ V závěrečné řeči prokurátor Grospič navrhuje Beranovi a Syrovému trest smrti, Černému naopak nejmenší možný trest dle užitého paragrafu. Tomu soudní senát složený ze zástupců stran NF nevyhoví a Beran a Syrový dostanou trest ve výši dvaceti let odnětí svobody, z toho polovinu na nucených pracích. Všichni odsouzení pak pozбудou občanské cti nadsmrti a jejich majetek propadne státu. Černý odsouzen není, ale nedostane náhradu za rok a půl trvající vazbu. Beran umírá na následky svého věznění v roce 1954 v Leopoldově.¹⁷¹ Perzekuována byla i jeho žena, která měla údajně zatajit část majetku, jenž měl v rámci propadnutí Beranova majetku připadnout státu, za což byla v roce 1951 odsouzena k šesti letům vězení.¹⁷²

Halík byl spolu s dalšími 21 aktivistickými novináři souzen Národním soudem už v červenci 1946. Ten jej odsoudil k 18 měsícům vězení, propadnutí třetiny majetku a ztrátě občanské cti na dobu pěti let, což si také odpykal. V roce 1948 došlo v rámci obnovení retribucí k revizi jeho procesu a mimořádný lidový soud jej tentokrát odsoudil na deset let žaláře, propadnutí veškerého majetku a doživotní ztrátě cti. I tento trest si odpykal a zemřel až v roce 1960. Po zbytek civilního života musel i přes podlomené

¹⁷⁰ Zou, Beranova vláda odpovídá. *SVOBODNÉ NOVINY*. 12.2.1947, roč. 3, č. 36, s. 3.

¹⁷¹ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 842.

¹⁷² Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 846.

zdraví a pokročilý věk pracovat, protože pro ztrátu občanské cti neměl nárok na důchod.¹⁷³ Jiný souzený agrární novinář, již zmiňovaný Vladimír Krychtálek, byl za svůj protektorátní aktivismus a kolaboraci naopak odsouzen k trestu smrti a tentýž den, tedy 22. dubna 1937, popraven.

Většina zbývajících čelních představitelů agrárního hnutí byla Národním soudem osvobozena. Zmíňme například Josefa Nebeského, Josefa Machníka nebo Ferdinanda Klindera. A levicovému bloku se přes veškerou snahu zatím nedařilo vynutit si revizi rozsudků. Cíl využít medializaci procesů k pošpinění agrární strany byl ale splněn. O poznání snadnější to levicový blok měl u mimořádných lidových soudů, před kterými stanuli méně významní agrárníci. Lidové soudy byly složeny z předsedy, jenž byl soudcem z povolání, a ze čtyř laiků jmenovaných vládou na návrh národních výborů. Bavíme se přitom o době, kdy už byla značná část národních výborů ovládaná komunisty.¹⁷⁴

¹⁷³ Rokoský, J. Biografický slovník [online]. *Historický ústav AV ČR* [cit. 15.4.2021]. http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/HAL%C3%8DK_Rudolf_25.10.1881-27.10.1960

¹⁷⁴ Kuklík, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 56.

6. Proces s příslušníky takzvané Zelené internacionály

6.1 Politické procesy v socialistických zemích a bloku

Po skončení druhé světové války, ze které vzešel Sovětský svaz jako silný a sebevědomý vítěz, se znovu projevila Stalinova chorobná nedůvěřivost. První ji poznali vojáci vracející se z fronty. Miliony vojáků se vracely na území zbídačeného Sovětského svazu bez perspektivy na slušný život a bez důvěry ve své vůdce; zato ozbrojení a zvyklí bojovat. To představovalo problém, který se režim rozhodl řešit osvědčeným terorem.¹⁷⁵ Podezřelí byli vedle přímých odpůrců režimu i ti, kteří prožili válku na okupovaných územích, a nezáleželo na tom, zda dobrovolně nebo nuceně.¹⁷⁶ Perzekuováni byli jednotlivci, celé rodiny a národnostní skupiny¹⁷⁷, a to pro podezření z diverze, špionáže a kolaborace.¹⁷⁸ Stalin se obával i velitelů Rudé armády a tak v roce 1947 nechal zatknout generály navázané na samotného Maršála Žukova. Žukov, hrdina Sovětského svazu, byl z veřejného života odstraněn.¹⁷⁹

Další perzekuovanou skupinou obyvatel Sovětského svazu se stali Židé, a to i přes to, že se celá řada Židů podílela na vzniku bolševické strany, Trockij,

¹⁷⁵ Baberowski, J. *Rudý teror*, Praha: Brána, 2004, s. 177.

¹⁷⁶ Moulis, V. a kol. *Dějiny Ruska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 417.

¹⁷⁷ Například Řekové z černomořské oblasti. In: Moulis, V. a kol. *Dějiny Ruska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 417.

¹⁷⁸ Courtois, S. *Černá kniha komunismu 1.*, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 196.

¹⁷⁹ Moulis, V. a kol. *Dějiny Ruska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 420.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

Kameněv a Zinovjev¹⁸⁰ byli jejími předními vůdci v době říjnové revoluce i občanské války, a řada Židů se významně zasloužila o rozvoj politického, ekonomického i kulturního života Sovětského svazu¹⁸¹. Násilí spáchané na Židech během války však v mnohých asimilovaných židech probudilo „touhu po kořenech,“ která mimo dala v roce 1942 vzniknout Židovskému antifašistickému výboru. Jeho členy byli například herec Solomon Michoels, Ilja Erenburg nebo Polina Žemčužinová – manželka prvního místopředsedy vlády Vjačeslava Michajloviče Molotova. Považovali se za zástupce sovětských Židů a jejich působení se začalo vymykat kontrole strany.¹⁸² To vedlo k rozpuštění výboru v roce 1948 a k následnému politickému procesu v roce 1952 se všemi jeho členy.¹⁸³ Antisemitismus byl zpočátku maskovaný jako protikosmopolitní kampaň,¹⁸⁴ kterou strana naplno rozpoutala během procesu s tzv. bílými pláští, ve kterém byla odsouzena skupina lékařů, většinou Židů, za údajnou vraždu vysokého funkcionáře Andreje Ždanova a za plánování atentátu na další politické vůdce z pověření americké židovské organizace. Nenávist vůči Židům se následně začala projevovat v celém sovětském bloku a podnítila další politické procesy.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Všechny tři ale byli posléze prohlášeni za zrádce a stali se oběťmi Stalinova teroru. Kameněv a Zinovjev ve 30. letech, Trockého zavraždil sovětský agent v roce 1940 v Mexiku. Jejich židovský původ tak mohl být v poválečných letech naopak vydáván za důkaz protisovětské orientace Židů v SSSR i zbytku východního bloku.

¹⁸¹ Například režisér Sergej Ejzenštejn, Malíři Isaak Brodskij a Marc Chagall.

¹⁸² Jednalo se například o snahu založení Židovské republiky na Krymu nebo vydání tzv. Černé knihy zdůrazňující utrpení Židů během války. Rétorika strany zakazovala poukazovat na utrpení jednoho národa, když ve Velké vlastenecké válce trpěli všechny národy Sovětského svazu. In: Baberowski, J. *Rudý teror*, Praha: Brána, 2004, s. 183.

¹⁸³ Baberowski, J. *Rudý teror*, Praha: Brána, 2004, s. 183.

¹⁸⁴ Courtois, S. *Černá kniha komunismu 1.*, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 219.

¹⁸⁵ Courtois, S. *Černá kniha komunismu 1.*, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 219.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

V roce 1948 nastala pro SSSR nečekaná situace v Jugoslávii. Od června roku 1948 odmítali jugoslávští vůdci v čele s Titem i přes výhrůžky a ekonomické sankce vměšování Kremlu do vnitřních záležitostí strany a státu. Spor postupně vykulminoval až v přerušení všech ekonomických kontaktů se sovětským blokem, ve vypovězení spojeneckých smluv a v uzavření hranic FLRJ.¹⁸⁶ Tento největší Stalinův poválečný zahraničněpolitický neúspěch znamenal přímé ohrožení pozice Sovětů. Strach ze zavedení nového precedentu, dle kterého se i malá země dokáže ubránit nátlaku takové velmoci, jako je Sovětský svaz, vyvolal snahu o utužení sovětské kontroly nad zbylými zeměmi bloku. V listopadu 1949 byla vydána rezoluce s názvem „KSJ v rukou vrahů a špiónů,“ která Tita a jeho spolupracovníky označila za fašisty a agenty mezinárodního imperialismu. Následně začaly v zemích východního bloku probíhat vykonstruované politické procesy s čelními funkcionáři komunistických stran, obviněných ze špionáže ve prospěch Titova režimu.¹⁸⁷

Jejich důvodem bylo zastrašit komunistické strany východního bloku a jejich vůdce, a to tak, aby se předešlo opakování jugoslávského scénáře a aby se nikdo neodvážil navázat s Titovou Jugoslávií diplomatické a ekonomické styky. Sekundárním důvodem byly počínající ekonomické problémy v nových zemích východního bloku, které ohrožovaly loajalitu obyvatel vůči lidově demokratickým režimům. Řešením Moskvy i regionálních stran bylo prohlásit, že příčinou těchto problémů není komunistické řízení ekonomiky, ale sabotéři a zrádci, kteří se vetřeli do komunistických stran a státního aparátu.

¹⁸⁶ Federativna ljudska republika Jugoslavija

¹⁸⁷ Šesták, N. a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s 512.

První z takto motivovaných procesů se odehrály v zemích přímo sousedících s Jugoslávií. V Albánii, kde bylo vedení komunistické strany spojeno s Jugoslávskou stranou, byla odhalena Projugoslávská trockistická frakce vedená Koci Dzodzem a Pandi Kristem.¹⁸⁸ V Maďarsku byl hlavou domnělého spiknutí určen komunistický ministr vnitra Laszlo Rajk. Byl odsouzen spolu s Tiborem Szönym a Andrásem Szalaiem k trestu smrti. Lazar Brankov s Pálem Justusem byli odsouzeni k doživotí. I zde následovala řada doprovodných procesů.¹⁸⁹ Navíc se zde objevil nový fenomén tzv. interbrigadistů.¹⁹⁰ Podezřívají je, že v interbrigádách, které byly složené z lidí pocházejících z různých zemí a majících různé politické názory, byli získáni pro trockistické nebo přímo protisocialistické myšlenky a činnost. Z dalších států uveďme například bulharský proces s Trajčo Kostovem nebo polský s Władysławem Gomułkou.¹⁹¹

Titoismus a Sionismus, který v oficiální terminologii postupně nahradil kosmopolitismus, byly nové formy tzv. reakce, jejichž pronásledování přímo souviselo s vlivem sovětských poradců v zemích východního bloku, včetně Československa.

¹⁸⁸ Proces probíhal od března do června roku 1949 a na jeho konci byl Dzodzi popraven a Kristo a další spiklenci odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody a nucených prací. In: *Dějiny Albánie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 434.

¹⁸⁹ Kontler, L. *Dějiny Maďarska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 376.

¹⁹⁰ Interbrigády byly jednotky složené z dobrovolníků, kteří přicházeli bojovat z celého světa proti fašistickému povstání ve Španělsku. Velké množství dobrovolníků přitom pocházelo z východoevropských komunistických stran. In: Courtois, S. *Černá kniha komunismu 1.*, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 308.

¹⁹¹ Courtois, S. *Černá kniha komunismu 1.*, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 381.

6.2 Politické procesy v socialistickém Československu

Komunistická strana se začala pokoušet o politizaci soudnictví ihned po svém zasednutí v Košické vládě, díky které se začala poprvé ve své historii reálně podílet na moci ve státě. V této snaze jí výrazně pomáhal fakt, že komunisté ovládli ministerstvo vnitra, které začali spolu s celým bezpečnostním aparátem okamžitě předělávat k obrazu svému, a to jak obsazováním klíčových vlivových a rozhodovacích pozic, tak skrze ideologickou indoktrinaci a kádrovou politiku. Postupně vznikající aparát StB byl jako komunistický budován od začátku.¹⁹² Toto ovládnutí bezpečnostního aparátu sice komunistům nedávalo možnost ovlivňovat soudní praxi přímo, ale zajišťovalo jim možnost manipulovat s vyšetřováním trestných činů a tak nepřímo i se samotnými soudy.

Naopak ministerstvo spravedlnosti se komunistům po celou dobu třetí republiky získat nepodařilo. To ovládali národní socialisté, nejdříve Jaroslav Stránský, posléze Prokop Drtina, takže tady se KSČ soustředila na postupnou infiltraci ministerstva sobě loajálními lidmi a na získávání již na ministerstvu zaměstnaného personálu.¹⁹³ To samé pak bylo uplatňováno vůči struktuře soudů. Do třetice se pro ovlivnění soudů pokoušela KSČ získat podporu dalších stran NF, a to přesvědčováním jejich vedení, že změny v prvorepublikovém systému a praxi soudů je i v jejich zájmu. Jak to vidíme zejména v případě retribucí.

¹⁹² Machura, J., *Sbor národní bezpečnosti /1954-1991/*, 2012, Diplomová práce, Masarykova univerzita, právnická fakulta, s 17.

¹⁹³ Viz kapitola 3.3.2.

Výsledkem bylo, že v soudní praxi třetí republiky se čím dál častěji setkáváme s fenoménem provokací, kterými se komunisté snažili iniciovat soudní procesy se svými nepřáteli. Svou takříkajíc zlatou éru ale provokace zažijí až během padesátých let při likvidaci protikomunistické opozice. To samé pak platí o metodách často brutálního fyzického a psychického nátlaku na obviněné ze strany vyšetřovatelů, které máme spojené především s 50. léty, ale lze se s nimi setkat již za třetí republiky. Například při vyšetřování Rudolfa Berana, které předcházelo jeho procesu před Národním soudem. A to jak vůči němu samotnému¹⁹⁴, tak vůči některým svědkům, jak ukazuje kauza s vynucenou výpovědí Vladimíra Krychtálka.¹⁹⁵ Na nezákonné metody při výsleších poukazoval opakovaně ministr spravedlnosti Prokop Drtina,¹⁹⁶ který se zároveň snažil vzdorovat komunistické snaze infiltrovat jeho ministerstvo a soudy. Je právě jeho zásluhou, že až do února 1948 se komunistům ministerstvo spravedlnosti zcela ovládnout nepodařilo.

Nejvýznamnějším úspěchem komunistů při snaze o ovlivnění soudní praxe však nebyl ani propracovaný systém manipulací, ani cílená infiltrace aparátu, ale politická dohoda s ostatními stranami NF, že při uplatňování retribučního dekretu bude Národní soud složen z delegátů jednotlivých stran NF. Obdobné to díky přisedícím, které delegovaly NV, mělo být i u lidových soudů, ale u nich se komunistům často dařilo ovládnout jejich soudní senáty zcela, neboť jimi ovládané NV delegovali za přisedící pouze komunistům loajální lidi. Ať tak nebo tak, je zde zcela popřen princip nezávislosti soudnictví a vinu obviněných, navíc mnohdy vinu z oblasti

¹⁹⁴ Dostál, V. V., *Agrární strana*, Brno: Atlantis, 1998, s. 331.

¹⁹⁵ Viz. kapitola 4.4.2.

¹⁹⁶ Stížnosti Národních socialistů na nezákonné praktiky státní bezpečnosti se množily od roku 1945. Svá prohlášení přednášeli na půdě parlamentu, ve vládě a šířili v tisku. In: KAPLAN, Karel a MARCO, Jindřich. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. s. 120

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

politických deliktů, posuzují zástupci politických stran. K poúnorovým soudcům „bránícím lidově demokratické zřízení“ je tady už jen krok.

Po únorovém převratu bylo pro komunistickou stranu nezbytné představit společnosti únorový převrat jako nutnou záchranu před hrozícím protistátním pučem. Dokázat, že se k takovému puči schylovalo, měla čtveřice pečlivě připravovaných politických procesů, konkrétně už za třetí republiky připravovaný proces s představiteli Demokratické strany Kempným, Bugárem, Obuchem a Ursinym, dále proces s účastníky Mostecké špionážní aféry, proces s těmi kdo se podílel na jejím rozkrytí a proces s bývalým ministrem Drtinou a tzv. Krajínovou zpravodajskou kanceláří. Ovšem tyto procesy nevyvolaly očekávaný ohlas.¹⁹⁷

To si vyžádalo hlubší změnu soudní praxe v podobě zřízení Státního soudu, jemuž příslušelo soudit činy klasifikované dle zákona na ochranu lidově demokratické republiky, se sazbou od deseti let až po trest nejvyšší, pokud ho navrhne státní žalobce. Pravomoc soudu se přitom vztahovala i na osoby podléhající vojenské soudní pravomoci.¹⁹⁸ Prvními souzenými před tímto novým soudem byli obžalovaní v procesu Milan Choc a spol. Milan Choc byl bývalý národně socialistický funkcionář, obžalovaný z vraždy vedoucího činitele KSČ Augustina Schramma. Komunisty vystavěná teorie o spiknutí mladých funkcionářů národněsocialistické strany, jednajících na

¹⁹⁷Kaplan, K., *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 54.

¹⁹⁸ § 17 Zákon č. 232/1948 Sb. o státním soudu.

popud západoněmecké emigrace, stačila k odsouzení a vyslovení osmi trestů smrti¹⁹⁹.

Významnou část raných procesů představovaly procesy s příslušníky armády, spadající do intencí vojenské justice. Snaha zcela si armádu podřídit vedla až k její destrukci²⁰⁰. Čistky v armádě se přitom udály ze stejných ideologických důvodů jako v Sovětském svazu. Měly za úkol odstranit nespolehlivé osoby pro případný vojenský konflikt východních a západních mocností.²⁰¹ Postiženými v těchto čistkách byli mnozí přední generálové, šlo například o generála Karla Janouška, Vladimíra Přikryla, Karla Palečka, Karla Kutlvašra a generála Helidora Píky. Píka byl odeslán na zdravotní dovolenou bezprostředně po únorovém převratu. Zatčen byl začátkem května a prošel mučením neslavně proslulou vyšetřovnu 5. oddělení Hlavního štábu tzv. hradčanským Domečkem. Nakonec byl obviněn ze špionáže ve prospěch Velké Británie a další velezrádné a vlastizrádné činnosti. V neveřejném soudním přelíčení byl odsouzen k trestu smrti a 21. června roku 1949 popraven.²⁰²

Od roku 1949²⁰³ významně zasahovali do dění v Československu sovětsí poradci. Reálná moc poradců byla tak veliká, že se bez jejich stanoviska

¹⁹⁹ Vykonány byly jen dva – Choc a Šádek. Zbytek byl odsouzen v nepřítomnosti. In: Kaplan, K., *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 58.

²⁰⁰ Armádu mezi lety 1948 až 1950 opustilo na 4800 důstojníků a generálů. Kaplan 85.

²⁰¹ Kaplan, K., *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno: Barrister & Principal, 2008, 87.

²⁰² Láník, J., *Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945*, Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2005, s. 228.

²⁰³ Sovětsí poradci začínali ovlivňovat život v Československu od roku 1949 a působili do roku 1956.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

neobešel ani Gottwald, ÚV KSČ, ani jednotlivá ministerstva.²⁰⁴ Jediný, komu se přitom zpovídali, bylo jejich ústředí v Moskvě. Sovětští poradci měli za úkol zavedení sovětského způsobu řízení společnosti a sovětské praxe ve veřejných institucích. Jejich působení v Lidové armádě a Státní bezpečnosti došlo tak daleko, že si v jejich rámci zformovali vlastní hierarchickou strukturu, která jak armádu, tak bezpečnost, zcela ovládla.²⁰⁵

Největším a dodnes nejznámějším procesem 50. let, který likvidoval funkcionáře několika bývalých nekomunistických stran, je tzv. „proces se záškodnickým spiknutím proti republice“. Navíc se jedná o první proces vedený sovětskými poradci, kteří jej připravili jako monstrproces s ústředním procesem a řadou následujících procesů, a také o první proces, kde byly použity tzv. otázkové protokoly²⁰⁶. V tomto procesu bylo odsouzeno několik národních socialistů v čele s Miladou Horákovou, Josefem Nestávalem, Jiřím Hejdou, Františkou Zemínovou, dále sociální demokraté jako Zdeněk Peška a Vojtěch Dundr, křesťanští demokraté jako Bedřich Hostička a Jiří Křížek a v neposlední řadě levicový intelektuál a historik Závěš Kalandra, označovaný v procesu jako trockistický štváč.²⁰⁷

Strany lidové, která formálně zůstávala součástí NF, se dotklo hned několik samostatných procesů. Komunisté nejprve pozatýkali předúnorové funkcionáře a členy strany, kteří udržovali kontakty s lidoveckým exilem,

²⁰⁴ KAPLAN, K., *Sovětští poradci v Československu 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. s. 8.

²⁰⁵ Tamtéž s. 9

²⁰⁶ Systém otázkových protokolů spočíval v součinném vypracování otázek i odpovědí. Vyšetřovatel měl docílit souhlasu vyslychaného a podepsání protokolu.

²⁰⁷ *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice*, Praha: Orbis, 1950.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

aby následně zatkli vedoucí představitele tělovýchovné organizace Orel. V devíti procesech bylo odsouzeno na 150 osob.²⁰⁸

Dalším na řadě byl Skaut. Po akci Jizerky, ve které STB rozprášila pokus sedmi členů zrušeného spolku Junák ilegálně překročit hranice, se rozjel soudní proces s cílem zdiskreditovat a zlikvidovat zbytky skautského hnutí.²⁰⁹

Dalšími komunistům nepohodlnými organizacemi byly církve. V Československu měla víra silné postavení i po prvních letech komunistické vlády. Dokládá to šetření ministerstva vnitra z roku 1950, kdy bylo bez vyznání pouze 4,8% obyvatel českých zemí a 0,26% obyvatel Slovenska.²¹⁰ Nejsilnější církví byla římsko-katolická, ke které se v roce 1950 hlásilo bezmála 9 milionů věřících.²¹¹

Římsko-katolická církev tedy ovlivňovala velkou část obyvatelstva a byla významným kulturním i sociálním činitelem, navíc s ústředím ve Vatikánu, zcela nezávislým na dění v Moskvě. Komunisté ji pro příliš velký vliv nemohli zakázat tak jako například svědky Jehovovy nebo Řeckokatolickou církev.²¹² Proto v jejím případě vyvíjeli snahu o její ovládnutí skrze spolupracující kněžstvo, o její odříznutí od západního ústředí a samozřejmě

²⁰⁸ Kaplan, K., *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 63.

²⁰⁹ Balík, S., *Akce Jizerka: Tři stovky policajtů zmasakrovaly skautský tábor. Může někdo ještě hájit komunismus?* [online]. Reflex.cz 24.7.2019 [cit. 15.4.2021]. <https://www.reflex.cz/clanek/historie/89023/akce-jizerka-tri-stovky-policajtu-zmasakrovaly-skautsky-tabor-muze-nekdo-jeste-hajit-komunismus.html>

²¹⁰ KAPLAN, Karel a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Stát a církve v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. s. 5.

²¹¹ Tamtéž. s. 5.

²¹² Kaplan, K., *Stát a církve v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. S. 114.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

o oslabení jejího společenského vlivu. Obdobně postupovali i u dalších nezakázaných církví. Cílem bylo vytvoření jediné „národní církve“ pod kontrolou strany.²¹³

Když se tyto snahy ukázaly nepřilíš úspěšné, přišla na řadu represe,²¹⁴ která měla ovládnutí katolické církve uspíšit a zároveň podkopat její společenské postavení. Vrcholem represe byly procesy Machalka a spol., Zela a spol. nazývaný též jako proces proti vatikánským agentům v Československu a proces se slovenskými biskupy Vojaššákem a spol.²¹⁵, které byly navíc doprovázeny násilným rušením klášterů během Akce K²¹⁶, Akce Ř²¹⁷ a Akce B^{218, 219}.

Vedle skautů, kněží, bývalých politiků a nespočtu dalších obětí režimu se zcela vyfabulovanými obviněními musíme zmínit i politické procesy s představiteli skutečného protikomunistického odboje. Jednou z nejznámějších skupin byla odbojová organizace Světлана. Ta působila převážně na Moravě v období mezi lety 1948 až 1950 a její činnost spočívala v tvorbě a šíření protirežimních tiskovin, shromažďování zbraní a munice, ukryvání režimu nepohodlných osob, v pomoci postiženým

²¹³ Kaplan, K., *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. s. 41.

²¹⁴ Šlo například o vytvoření akčních výborů u církevních institucí, zastavení významných katolických periodik: *Katolík*, *Rozsévač*, *Neděle*, nebo pozemková reforma, která výrazně zasáhla do majetku církve. In: Veber, V., Babka, L., *Za svobodu a demokracii, III: Třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: Evropské hnutí v České republice, Univerzita Hradec Králové, Ústav filosofie a společenských věd, 2002. s. 144.

²¹⁵ Zela a spol, [online]. Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 11.4.2021]. <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/zela-a-spol/>

²¹⁶ Zaměřená na kláštery mužských řeholních řádů.

²¹⁷ Zaměřená na některé ženské řády.

²¹⁸ Zaměřená na zbylé ženské řády.

²¹⁹ Balík, S., Hanuš, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 181.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

rodinám, v náboru nových spolupracovníků a v plánování ozbrojených akcí proti komunistickým představitelům²²⁰.

Organizace byla velmi brzy podchycena StB, která už v březnu roku 1949 začala zatýkat jednotlivé členy. Největší odbojová skupina, s přibližně 300 členy, byla rozprášena do poloviny roku. Od dubna do září 1950 proběhlo několik soudních procesů s odbojáři, z nichž si 13 vyslechlo rozsudek trestu smrti.²²¹

Po uskutečnění největších procesů s domnělými i skutečnými nepřáteli režimu dorazil do Československa trend hledání vnitřního nepřítele. Po proklamovaném odhalení nepřátel ve vrcholných pozicích komunistických stran ostatních zemí východního bloku, se začal z příkazu Moskvy²²² hledat československý Rajko, tj. protistátní spiklenecké centrum uvnitř strany²²³. V rámci zvýšení třídní bdělosti se atmosféra uvnitř komunistické strany stala nesnesitelnou. Ani nejvyšší straníci si nemohli být jistí, zda nebudou další den zatčeni.²²⁴

Mezi prvními zatčenými byl krajský vedoucí tajemník KSČ v Brně Otto Šling, který se jako oběť hodil pro svůj židovský původ a účast

²²⁰ Lišková, M., *Organizace Světлана. Studie o působení protikomunistické odbojové skupiny na Zlínsku v letech 1948 -1952*, 2011, bakalářská práce, Masarykova univerzita, filozofická fakulta, s. 26.

²²¹ Vykonáno bylo 9 rozsudků trestu smrti. In: Lišková, M., *Organizace Světлана. Studie o působení protikomunistické odbojové skupiny na Zlínsku v letech 1948 -1952*, 2011, bakalářská práce, Masarykova univerzita, filozofická fakulta, s. 26.

²²² Kaplan, K., *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha: Mladá fronta, 1992, s. 51.

²²³ Kaplan, K., *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 10

²²⁴ Odhalení odposlouchávacího zařízení v bytě Klementa Gottwalda In: Kaplan, K., *Kronika komunistického Československa, Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2009. s. 112.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

v interbrigádách.²²⁵ Dalšími byli Eugen Löbl, Karel Šváb, André Simone, Bedřich Reicin, Rudolf Margolius, Artue London, Vavro Hajdů, Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Otto Fischl, Vlado Clementis a konečně generální tajemník KSČ Rudolf Slánský. V procesu padlo 11 trestů smrti a tři tresty doživotí. Proces byl podpořen masivní mediální kampaní.²²⁶

Výrazně byl zasažen také venkov. Prvorepublikové pozemkové reformy agrárníků i poválečné pozemkové reformy komunistů rozdělily půdu mezi drobné zemědělce. Ti proto tvořili voličskou oporu obou stran a proto komunisté za třetí republiky slibovali, že na rozdíl od Sovětského svazu nepřistoupí k její kolektivizaci.²²⁷ Lhali. Půda byla po únoru 1948 opět sjednocována, a to zákonem č. 69/1949 Sb., o jednotném zemědělském družstvu.

Tvoření družstev postupovalo obrovskou rychlostí, i když se od počátku setkávalo s nepochopením. A to jak ze strany některých funkcionářů komunistické strany,²²⁸ tak především ze strany samotných zemědělců,²²⁹ kteří mnohdy odmítali do družstev vstoupit. Odpovědí byla protiselská kampaň, zaměřená na vesnické boháče, tj. „Kulaky“, neboť z logiky věci,

²²⁵ Schling, K., *Otto Šling – příběh jednoho komunisty*. Paměť a Dějiny. 2012 roč. 6, č. 4.

²²⁶ Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským, Praha: Orbis, 1953, s 545-546.

²²⁷ Projev Júlia Ďuriše ze 4.dubna 1947: „Nikdy v dějinách českého národa nebyl selský stav tak početný jako právě dnes, a ani čeští zemědělci neměli ve svém vlastnictví tolik půdy jako dnes, kdy zemědělskou politiku dělají komunisté.“ In: Jech, K., *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 43.

²²⁸ Jech, K., *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

²²⁹ Kolektivizace zemědělství ovšem měla i své příznivce. Například v nově osídlených pohraničních oblastech bylo vstupování do JZD účinná pomoc zemědělcům. In: Jech, K., *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

čím více vlastnil zemědělec půdy či chovů, tím méně pro něj byl vstup do družstva výhodný a tím víc se mu bránil. Represe však postihovaly i drobné zemědělce.²³⁰

Začátkem 50. let se rozjela vlna procesů s Kulaky a odpůrci JZD. Ty byly postaveny nejprve na § 36 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, pozdějším nástrojem se stal zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon který přisuzoval sabotážím zásadní postavení. Odsouzenému sabotážníkovi mohl být uložen i trest smrti. Záminkou pro tvrdé potlačování odpůrců kolektivizace byla událost v obci Babice²³¹. V následných procesech bylo odsouzeno celkem 107 osob. Bylo uděleno 11 trestů smrti a vysoké tresty odnětí svobody.²³²

Na tyto procesy navázala akce StB tzv. „Akce K(ulak)“, která probíhala od listopadu 1951 do ledna 1954. Ta stavěla na přísně tajné „Směrnici ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů.“²³³ Podle směrnice měly soudy ukládat tresty i rodinám odsouzených, a to zejména zákaz pobytu v dosavadním bydlišti a propadnutí majetku státu. Řeč je přitom o trestání lidí, kteří vůbec nebyli souzeni. Velké politické procesy s kulaky, s oblibou konané veřejně, byly přítomny

²³⁰ Jech, K., *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 92.

²³¹ začátkem července roku 1951 zastřeleni tři členové národního výboru

²³² Růžička, D., Babický případ další Babické procesy [online]. *Totalita.cz*. [cit. 15.5. 2021]. http://www.totalita.cz/proc/proc_babice_03.php

²³³ Jech, K., *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001 s. 119.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

prakticky po celou dobu akce.²³⁴ Násilné přesídlení se dotklo na čtyř tisíc selských rodin.²³⁵

V druhé polovině padesátých let velké politické procesy utichají, aby mohly být částečně obnoveny v období normalizace. Politická soudní represe je však přítomná napříč trváním minulého režimu. Posledním známým případem takovéto perzekuce, která stála odsouzeného život, byl případ disidenta Pavla Wonky, který zemřel ve vězení v roce 1988.

6.3 Proces s takzvanou Zelenou internacionálou

6.3.1 Důvody procesu

Navzdory snaze KSČ a ostatních stran Národní fronty, agrárníci pokračovali ve své politické činnosti i během třetí republiky. Na Slovensku v rámci Demokratické strany a v českých zemích zprvu v rámci zbytků agrárního komplexu. Když nekomunistické strany NF pochopily, že jim mohou na venkově stále vlivní agrárníci pomoci k posílení politického vlivu, tak i v jejich řadách. Po volbách v roce 1946 zasedlo v parlamentu díky kandidátkám českých stran NF na 10 agrárníků. A ve vládě díky Demokratické straně 2 agrárníci.

²³⁴ Jech, K., *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 111.

²³⁵ Růžička, D., *Kolektivizace venkova Akce K-Kulak* [online]. *Totalita.cz*. [cit. 15.5. 2021]. http://www.totalita.cz/kolekt/kolekt_akce_k.php

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

To představovalo politickou opozici, se kterou se KSČ po únorovém převratu musela vypořádat. A došlo k tomu ve dvou kolech. První představovalo poúnorové očištění stran NF od komunistům nepohodlných osob, k čemuž byly využívány předem budované sítě komunistických sympatizantů a infiltrátorů uvnitř těchto stran. Typickým postupem bylo vytvoření Akčního výboru Národní fronty, který obešel jinak běžné vnitrostranické procedury a nepohodlné členy strany vyloučil.²³⁶ A to často formou až fyzického nátlaku. U odstraňování obzvláště nepohodlných členů pak mnohdy asistovali i příslušníci SNB.²³⁷

Jakmile bylo toto první kolo očisty skončeno, komunisté obrátili svou pozornost k těm oponentům, složkám státu a strukturám, které stále disponovaly reálnou silou. Pokud neměli přímo sílu jejich moc zvrátit, tak alespoň významně zkomplikovat její upevnění. Zde mám na mysli zejména armádu, církev, Sokol a obdobné společenské organizace, bývalé ale pořád vlivné politiky demokratických stran atp.²³⁸ Teprve když se režim vypořádal s jejich odporem a zinscenoval procesy s jejich představiteli, přesunul svůj zájem zpátky na zbytky agrárního komplexu a částečně také lidoveckých venkovských struktur. Ty už dávno nemohly režim ohrozit přímo, ale stále disponovaly vlivem, který dokázal brzdit komunistickou transformaci venkova, zejména pak kolektivizaci, a případným nepodchycením představoval pole působnosti pro západní tajné služby.²³⁹

²³⁶ Lišková, H. *Postavení a úloha akčních výborů národní fronty*. 2016, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 32.

²³⁷ Tamtéž. s. 32.

²³⁸ Například v: *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice*. Praha: Orbis, 1950, s. 6–12.

²³⁹ Viz například osoby Josefa Zemana, rozebraná v kapitole této práce Provázané procesy.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

V dalších kapitolách se budu tímto rozbitím pozůstatků agrárního komplexu ze strany StB a KSČ zabývat. Ale před tím zmíním ještě stručně osudy agrárníku na Slovensku.

Ještě v lednu 1948 probíhá II. sjezd Demokratické strany, na kterém mají demokratické nekomunistické frakce ve straně většinu a vyjadřují znepokojení nad pokračující uzurpací moci ze strany KSČ a zároveň navrhují konkrétní kroky na federálně politické scéně, ve sféře masových organizací a ve sféře organizací mládeže, které měly posilovat demokratický charakter Československa.²⁴⁰

Na začátku únorových událostí to nebyl jen Jan Šrámek, ale také druhý náměstek předsedy vlády Štefan Kočvara za Demokratickou stranu, kdo varoval před podáním demise jako před sázením všeho na jednu kartu, ale byl odbyt s tím, že už není čas promýšlet alternativní postupy.²⁴¹ A události se rozběhly ke komunistickému převratu.

Dne 23. února 1948 využil předseda Zboru povereníkov Gustav Husák situace a oznámil v té době premiéru Klementu Gottwaldovi, že demisi členů Demokratické strany v celorepublikové vládě považuje také za demisi povereníků strany ve Zboru, čímž využil zmatek okolo opakovaně upravovaných a ne vždy jasných vzájemných pravomocí a kompetencí Zboru, celorepublikové vlády a Slovenské národní rady.²⁴² Sám se k tomu později vyjádřil takto: „*Považoval som za nelogické, aby zástupcovia*

²⁴⁰ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 1192.

²⁴¹ Kočvara, Š. K výročí pádu demokracie v ČSR. *Naše snahy*. 1971, roč. 7, č. 1, s. 8.

²⁴² Nedvědický, K. Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu. In: *Securitas imperii 17* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010, s. 69.

Demokratickej strany sedeli v slovenskom vládnom orgáne, keď ich ministri v pražskej vláde podali demisiu. Rozhodol som sa ich odvolať z funkcií. Zavolať som Gottwaldovi, informoval som ho o svojom zámere a on mi povedal: „Tak prečo ich tam držíš?“ zákony a ústavu som v tomto prípade nemohol aplikovať, volil som teda politické riešenie.“²⁴³ Povereníci za Demokratickou stranu považovali sice tento postup za nezákonný, a tak neplatný, ale neměli se jak bránit. Jejich poverenectva byla zabrána silou, a to za asistence SNB.

Demokratická strana se nepokusila bezprostředně shromáždit své členy a sympatizanty v ulicích a získat jejich prostřednictvím slovenské veřejné mínění na svou stranu. Komunisté tak získali dostatečný čas na to, aby rychle odřezali stranu od mediálních prostředků, zejména tisku, a následně i její představitele od komunikačních prostředků. Telefonní a poštovní spojení bylo buďto odpojeno nebo cenzurováno. Ve dnech mezi 23. až 25. únorem obsazovaly milice a příslušníci SNB sekretariáty a budovy strany.²⁴⁴ Vedení strany sice vydalo zákaz členům strany vstupovat do akčních výborů, ale již nedokázalo vydat a rozšířit instrukce, jak mají straníci za dané situace postupovat. Dne 25. února se konečně hlavní osobnosti strany rozjíždí do regionů a snaží se zvednout straníky a ulici k odporu, ale na to bylo už pozdě. Demise je Benešem přijata. I v Demokratické straně se objevuje pátá kolona v čele s Polákem, Kyselým, Lukačovičem a Mjartanem, která s Gottwaldem vyjednává za stranu jménem jejího „pokrokového členstva“. Nakonec je ustanoven i Akční výbor strany v čele s Jánem Ševčíkem, který začíná rozsáhlé čistky ve straně. Z jejich pozůstatků pak sestavuje Stranu slovenskej obrody, která se 8. března 1948

²⁴³ Macháček, M. *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 235–236.

²⁴⁴ Macháček, M. *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 235.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

stává novým členem NF a její předseda Ševčík ministrem v druhé Gottwaldově vládě.²⁴⁵

Už 1. března začíná mezi bývalými členy strany a slovenské politické reprezentace obecně rozsáhlé zatýkání. Lettrich, Hodža mladší a řada dalších předních demokratických agrárníků následně utíkají ze země. Často za velmi dramatických okolností.²⁴⁶ Procesy s těmi, kteří nestačili utéct, se konaly na přelomu dubna a května 1948 a jako hlavní obžalovaní stanuli před soudem Ursíny a Ján Kempný, bývalý tajemník strany. Ursíny byl následně odsouzen k 7 letům vězení za trestný čin vyzrazení státního tajemství a vojenskou zradu. Na svobodu se dostal v květnu 1953. Kempný dostal za trestný čin spolčení proti republice 6 let a dostal se na svobodu v téže roce.²⁴⁷

Při pohledu na tresty, které byly v procesu Ursíny, Kempný a spol. uděleny se nelze ubránit dojmu, že měli štěstí v neštěstí, a to v tom smyslu, že se s nimi slovenští komunisté rozhodli uspořádat proces hned zkraje nového režimu. V pozdějších letech se stanou standardními tresty smrti, doživotí či tresty mnohaletých těžkých žalářů.

5.3.3 Hlavní postavy procesu

Proces s přísluhovači Zelené internacionály protknul životy osmi lidí. Najít

²⁴⁵ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 1198.

²⁴⁶ Dvořáková, Z. *Politikové na útěku*. Praha: Epocha, 2004, s. 129.

²⁴⁷ Kaplan, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 54.

mezi všemi konkrétní vztahy, které by je propojily tak, aby mohli být zařazeni do jednoho procesu, chce to určitou míru kreativity.

Aby taková činnost byla možná, je třeba si jednotlivé účastníky procesu blíže představit. Toho si byli vědomi i příslušníci StB. Zadržení dostali za úkol napsat své životopisy, na které se vyšetřovatelé dále kriticky doptávali. Životopisy byly součástí vyšetřovacích spisů jednotlivých osob. V této kapitole budou mým hlavním zdrojem podpořeným dalšími záznamy ze samotných spisů i dalšími prameny.

Josef Kepka se narodil v roce 1902 a pocházel z Vranovic na Rokycansku, z rodiny rolníka. Vystudoval Obchodní akademii v Plzni a po jejím absolvování nastoupil do Živnobanky v Plzni. Později pracoval v Zemské bance v Praze, kde navštěvoval pražskou techniku obor obchodní vědy. Bankovní kariéru vyměnil za dráhu pedagogickou. Začal vyučovat na Obchodní akademii v Českých Budějovicích. Několikrát vystřídal místo zaměstnání. Působil například v Břeclavi, Teplicích, v Brně nebo v Budyni nad Ohří. Jeho poslední zaměstnání před procesem bylo místo ředitele vyšší sociální zdravotní školy v Lovosicích, které ale nevykonával kvůli zdravotní dovolené.

Během války nebyl činný v odboji, i tak byl na tři týdny držen gestapem, protože odmítl uposlechnout příkaz okupačních úřadů. Důvodem bylo zahájení vyučování, přes zavedení válečného totálního nasazení žáků. Propuštěn byl na přímluvu známého továrníka Volfarta.²⁴⁸

Po skončení války byl vyslán ministerstvem školství k převzetí majetku Obchodních škol v severních Čechách, aby zabránil poválečnému drancování.

²⁴⁸ Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

Během první republiky byl řadovým členem agrární strany bez stranických funkcí a řadil se spíše do umírněného středu. V období třetí republiky stranu agrární obhajoval a bojoval proti sílicímu vlivu komunistů na venkově například i tím, že šířil Beranovu obhajovací řeč před Národním soudem. Vstoupil k národním socialistům.²⁴⁹

Po únorovém převratu se Kepka rozhodl bojovat proti zavádění kolektivizace. Osobně se setkával se sedláky a diskutovali nad možnostmi zabránění kolektivizace venkova. Po poradě s Antonínem Chloupkem vybudoval síť důvěrníků na Roudnicku a Lovosicku, mezi nimiž byl i Václav Tlustý. V této ilegální organizaci nabádali zemědělce k sabotážím, zrazoval je od vstupu do JZD a on sám intervenoval za zatčené sedláky u veřejných činitelů. Činnosti si brzy všimla StB, která v nepřítomnosti Kepky zatkla Tlustého.

Když se Kepka dozvěděl o hrozícím zatčení, uprchl do Rakouska, kde se hlásil v uprchlické kanceláři Vídeňské policie, aby vypověděl o svém útěku a poměrech v ČSR. Později byl v anglické zóně v uprchlickém táboře v Linci, kde navázal kontakt s agráříkem Josefem Černým a po přeřazení do utečeneckého tábora v Salzburku v roce 1951 vstoupil do zpravodajské služby CIC.²⁵⁰

Podstoupil šestidenní výcvik a splnil první úkol v podobě zprávy o vojenských objektech sovětské armády v sovětském okupačním pásmu v rakouském Urfahru a k tomu zakreslil sovětské vojenské velitelství ve Freistadtu.

Kepka se jako agent CIC vrátil pod krycím jménem Josef Kobán do ČSR

²⁴⁹ V-939 V UL, podsvazek Kapka, s 124.

²⁵⁰ Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

s úkolem vybudovat špionážní síť. Dostal se do Prahy, kde ho po udání zadržela StB. Zatčen byl od 29. května 1951.²⁵¹

Antonín Chloupek se narodil v červnu roku 1884 v obci Mladoňovice na Moravsko Budějovicku, kde také kandidoval za Agrární stranu. Po zvolení do Národního shromáždění, v roce 1929, žil v Praze.

Jak člen Agrární strany byl velmi aktivní. V době první republiky zastával funkci zástupce karpatoruské republikánské strany²⁵² v Mukačevu. Myšlenky agrarismu na Podkarpátí propagoval za pomoci nepolitických rolnických jednot.

Celou svoji kariéru byl ostře vyhraněn proti komunismu. Při svém působení v Podkarpátí navrhoval Švehlovi, aby využil náboženského citění obyvatel Podkarpátí proti politickým snahám komunistů, kteří měli velmi dobrou šanci k získání moci na daném území.

Po návratu do Prahy se stal kontrolním tajemníkem ústředního sekretariátu agrární strany a následně předsedou odborové jednoty republikánských zaměstnanců v Praze. Do roku 1939 zastával i další významné veřejné funkce.²⁵³

V letech po Mnichovu byl členem Strany národní jednoty i následného Národního souručenství. V období vyhlášení mnichovské dohody se v afektu, jak později vysvětloval, odklonil od agrární politické linky a podal návrh na žádost SSSR o pomoc i za cenu bolševizace země. O tom, že bylo

²⁵¹ V-939 V UL, podsvazek Kapka, s 7

²⁵² Vesnická republikánsko-zemědělská strana Podkarpatské Rusi (Sel'ansko-respublikanskaja zemleděl'českaja partija Karpatskoj Rusi) In: *Malíř, J. Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, Brno: Doplněk, 2005, s.959.

²⁵³ V-939 V UL, podsvazek Chloupek, s 221.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

toto jednání učiněno v afektu a tedy i pomíjivé mluví i jeho další činy, například nesouhlas s cestou Beneše do Moskvy v roce 1943. Jeho projevy z minulosti, které byly výrazně protikomunisticky zaměřené.²⁵⁴

Během válečných let se osobně odboje nezúčastnil, ale snažil se udržovat kontakt s exilovou vládou a odbojovou skupinou Říp. Za toto spojení byl v období protektorátu zatčen gestapem a propuštěn až po intervenci rodiny a bývalého vrchního ředitele agrární banky Karla Svobody v prosinci roku 1944.²⁵⁵

Po skončení války se angažoval v pokusech o obnovu agrární strany později alespoň pátou stranu v rámci NF. Snahy však byly marné. Veřejně kritizoval vedení nekomunistických stran národní fronty za spolupráci s komunisty a věřil, že řešení Československé politické situace může přijít jen s konfliktem západu s východem. V té době se kolem něho začala v Praze tvořit utajovaná opoziční skupiny bývalých agrárníků. Zatčen byl od 20. června 1951.

František Topol se narodil v prosinci 1916 v Brázdimi v okrese Brandýs nad Labem. Pocházel z rolnické rodiny. Maturoval na Obchodní akademii a v roce 1936 dobrovolně narukoval. Prošel školou pro důstojníky v záloze a v roce 1938 byl demobilizován.²⁵⁶

Válečná léta strávil jako zaměstnanec Zemské banky a byl činný v odboji.²⁵⁷

Po válce se vrátil do vojenské služby, aby prováděl transporty Němců do sovětského pásma a po splnění úkolu se vrátil k práci bankovního

²⁵⁴ Dvořáková, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s 35.

²⁵⁵ V-939 V UL, podsvazek Chloupek, s 221.

²⁵⁶ V-939 V UL, Topol, s 30.

²⁵⁷ Dvořáková, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s 37.

úředníka.²⁵⁸

Názorově měl blízko k agrární straně, ale vzhledem k jejímu neobnovení vstoupil v roce 1946 do lidové strany. Mezi Agrárníky měl mnoho kontaktů, protože jeho strýc byl za války popravený agrárník ing. Václav Topol.

Snahou Topola bylo vstup do diplomatických služeb. Nápomocny mu měly být kontakty v agrární straně. Ty mu po jejím zakázání k oficiální kariéře nepomohly.

Sám František Topol, se pohyboval v kruhu bývalých agrárníků, kteří věřili v pád komunismu i za cenu válečného konfliktu. Z vyšetřovacích spisů víme, že se mezi jeho známé řadili i Otakar Čapek a Vlastimil Klíma, rovněž souzení v procesu. Zatčen byl vzat 25. srpna 1951.

Otakar Čapek, se narodil v roce 1893 ve Hvoždanech v okrese Blatná jako syn velkostatkáře. Studoval práva, ale po vypuknutí první světové války, studia přerušil a narukoval. Sloužil na ruské frontě do roku 1916. Byl zproštěn vojenské služby, aby převzal hospodářství otce.²⁵⁹ Následně studia dokončil a stal se doktorem práv a doktorem technických věd.²⁶⁰

V roce 1924 se stal spolumajitelem, spolu s otcem a bratrem, velkostatku Košátky s přidruženým zámkem, na jehož koupi si musel vzít půjčku ve výši čtyř milionů. Ani pozdější výhodný sňatek, ve kterém vyženil milion Kč, nezabránil krachu a Čapek spolu s bratrem byli nuceni dát v roce 1938 velkostatek do dražby.²⁶¹ K Čapkově finanční situaci nepřispěla ani podpora agrárně konzervativní strany, založenou Karlem Práškem, kterou podpořil komanditní směnkou na 200 000 a kterou po volebním neúspěchu musel

²⁵⁸ V-939 V UL, Topol, s 30.

²⁵⁹ V-939 V UL, Čapek, s 33.

²⁶⁰ Sanitrák, J., Dějiny české mystiky 2, Praha: Eminent, 2007, s. 107.

²⁶¹ V-939 V UL, Čapek, s 33.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

vyplatit.²⁶²

Otakar Čapek byl už v dobách studií angažovaný fašista. Roku 1922 by členem studentské profašistické organizace a později také spoluzakladatelem fašisticky orientovaného hnutí Červenobilí. Byl funkcionářem fašistického Národního hnutí i návazné Národní obce fašistické.²⁶³ V mládí se úzce přátelil s jejím vůdce Radola Gajdou, ale po osobních neshodách z NOF odchází.²⁶⁴ Do roku 1925 se datuje i Čapkův vstup do České strany agrární a konzervativní Karla Práška. V roce 1938 přichází do Prahy. Přispívá do časopisů a vydává knihy nejrůznějšího zaměření. V přelomu roku 1938 a 1939 podává žádost o místo u Prezidentské kanceláře a později prostřednictvím Národního souručenství žádal o místo u ministerstva zemědělství.²⁶⁵ Ani jedno z míst nezískal. Během války byl stíhán gestapem a účastnil se Pražského povstání, při kterém byl raněn. Pohyboval se v blízkosti bývalých funkcionářů strany agrární a podporuje československou stranu lidovou. Čapek byl zatčen 24. srpna 1951.

Vilém Knebert, narozen v roce 1888 v Praze, byl vyučený a zaměstnaný jako typograf do vypuknutí první světové války. Narukoval a sloužil v Rusku, Itálii a Rumunsku, kde byl raněn šrapnelem, což mu způsobilo třetinovou invaliditu. Po válce pracoval sezóně jako sazeč v tiskárně a jako restauratér Pražské restaurace U Zlaté studně, kterou vyženil.²⁶⁶

²⁶² Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s. 39.

²⁶³ Ševčík, J., *Okultismus a politika. Vliv okultního hermetického hnutí na politickou realitu německy mluvících a český mluvících zemí v rozmezí let 1890-1945*, Masarykova univerzita, fakulta sociálních studií, diplomová práce, 2019, s. 100.

²⁶⁴ Sanitrák, J., *Dějiny české mystiky 2*, Praha: Eminent, 2007, s. 111.

²⁶⁵ -939 V UL, Čapek, s. 1 – 3.

²⁶⁶ V-939 V UL, Knebert, s. 35.

Jeho politická kariéra začala v roce 1926, kdy kandidoval v obecních volbách za stranu národně demokratickou, kam byl delegován jako člen předsednictva Družiny válečných poškozců. Ve straně se dále angažoval a po splynutí strany v Národní sjednocení získal poslanecký mandát a funkci předsedy živnostenského výboru za pražský kraj. Po ustavení Národního souručenství byl jeho předsedou pro okresy Praha III a IV. Až do konce války byl také členem státní hospodářské rady.²⁶⁷

Vilém Knebort byl úzce napojen na významné průmyslníky Baťu a Hartmana, ředitele Živnobanky Preisse a profesora doktora Františka Xavera Hodáče, generálním sekretářem a místopředsedou Ústředního svazu čs. průmyslníků a výraznou osobností Národního sjednocení se sklonem k propagaci fašismu²⁶⁸.

Ve válečných letech nebyl činný v odboji. Angažoval se ve skupině „M-39“ která sdružovala členstvo národní demokracie. Před koncem války si M-39 snažila zajistit návrat strany do politiky vytvořením hybridní strany sdružující politiky národní demokracie, agrárníky, členy národního souručenství a živnostníky pod společný blok s názvem Občanská strana. Iniciativa skupiny neměla žádný vliv na následný politický vývoj a koncem roku 1945 se rozpadla. Po válce byl Vilém Knebort souzen podle malého retribučního dekretu. Po komunistickém převratu se dále stýká s bývalými agrárníky a spolupracuje i s Chloupkem na vytváření ilegální podzemní sítě důvěrníků.²⁶⁹ Zatčen byl 3. října 1951.

Vlastimil Klíma se narodil v roce 1898 v rodině Pražského lékaře. V roce 1922 získal právnické vzdělání a zároveň působil jako jednatel Svazu česko-

²⁶⁷ V-939 V UL, Knebort, s 36.

²⁶⁸ Malíř, J. *Politické strany vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, Brno: Doplněk, 2005, s.613.

²⁶⁹ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s.42-43.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

slovenského studentstva. Ve kterém spolupracoval s revolučním Národním výborem v říjnu 1918.²⁷⁰

Byl funkcionářem nově vznikající Mladé generace Československé státoprávní demokracie, činný byl i ve stranou vydávaných časopisech Zítřek a Krajinských listů. Absolvoval politologické školení ve Francii a politicky byl aktivní i po tom co se strana transformovala do Československé národní demokracie, kde vydával časopis Národní myšlenka se silným nacionalistickým a protibolševickým zaměřením.²⁷¹

A s politikou pokračoval i v Národním sjednocení. V roce 1935 se stal poslancem, kde působil jako nezařazený nacionalista²⁷². Jeho mandát skončil v roce 1939. I když byl silný odpůrce komunismu i prezidenta Beneše, jeho ještě větší odpor k německému nacionalismu ho vedl k podpoře československo-sovětskému spojení. Byl zásadně proti Beranově vládě a nakonec se názorově přiklonil ke stoupencům Beneše a jeho exilové politiky.

Během války nepřímo spolupracoval se skupinou ÚVOD prostřednictvím Ladislava Rašína. V roce 1940 byl dvakrát zatčen, ale pro nedostatek důkazu propuštěn s policejním dozorem.²⁷³

Souběžně s kariérou politickou pracoval jako advokátní koncipient. Roku 1930 si otevřel advokátní kancelář. Vykonával funkci tajemníka Ústředního spolku mlynářů. V roce 1949 byl zatčen a poslán na dva měsíce do tábora nucených prací v Pardubicích. Po propuštění pokračoval v advokátní praxi. Ta by uzavřena v červenci roku 1951 a Klíma nastoupil do pražské právní

²⁷⁰ V-939 V UL, Klíma, s 34.

²⁷¹ V-939 V UL, Klíma, s 35.

²⁷² Ulm, K., *JUDr. Vlastimil Klíma v procesu u tzv. zelenou internacionálou*, 2007, Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 17.

²⁷³ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s.45.

poradny.²⁷⁴ Zatčen byl od 1. Zář 1951.

Josef Kostohryz se narodil v Křenovicích v roce 1907 do rodiny rolníka. Studoval na filozofické fakultě a díky stipendiu československé vlády pokračoval ve studiu v letech 1934 až 1936 v Římě a tam také vyučoval češtinu a českou literaturu na ústavu pro východní Evropu a pak také působil na Orientálním ústavu v Neapoli.²⁷⁵

Po návratu do Československa působil během války jako učitel a následně se stal úředníkem na ministerstvu informací, které byl nucen opustit těsně před únorovým převratem. Jeho posledním civilním povoláním byl úřední post v Národní galerii.²⁷⁶

Mimo svá zaměstnání byl katolickým básníkem a pod tímto titulem vydal tři knihy básní. Věnoval se i překládání románů z francouzštiny, němčiny a italštiny. Do roku 1948 byl členem syndikátu českých spisovatelů.

V mládí nebyl politicky aktivní. Po válce vstoupil do Lidové strany, ale nijak se stranicky neangažoval. Jeho angažovanost spočívala v jeho členství ve skupině vyhraněných katolických intelektuálů sdružujících se v časopisech *Řád*, *Akord* a *Obnova*²⁷⁷. Veřejně vystupoval proti

²⁷⁴ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s.44.

²⁷⁵ V-939 V UL, Kostohryz, s 19.

²⁷⁶ V-939 V UL, Kostohryz, s 19.

²⁷⁷ **Řád - Revue pro kulturu** a život, stejně jako *Akord* nebo *Obnova* se staly platformou mladých katolických intelektuálů, publikujících o náboženství, historii, umění či společenských vědách. *Řád* vycházel v rozmezí let 1933 až 1944. *Obnova* vycházela původně jen na Opavsku. Roku 1937 byla volně propojena s *Řádem*. *Akord* byl malonákladový časopis vydávaný v Brně. Jednotliví redaktoři nezřídka otevřeně kritizovali kulturní a politický liberalismus první republiky, propagování protestanství a celkový úpadek společenské morálky. Mnichovská dohoda byla v *Řádu* opakovaně označovaná jako trest za liberální postoje společnosti, přičemž naděje na nápravu byla spatřována ve stavovských a konzervativních inklinacích druhé republiky. Jako obzvláště problematické se jeví články vychvalující konzervativní povahu italského, španělského a portugalského fašismu. In: Cholínský, J., *Heroický skeptik, jenž vžertu neměl sobě rovna Nad životem a dílem Ladislava Jehličky (1916-*

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

komunistické ideologii i proti systému první republiky, ve které viděl systém příliš levicový, korupční a hlavně protestantský.²⁷⁸ Zatčen byl od 18. května 1951.

Václav Renč se narodil v roce 1911 ve Vodochodech u Roudnice nad Labem. Vystudoval filozofickou fakultu. Řadil se ke katolickým intelektuálům stejně jako Josef Kostohryz. Profesně se setkali v revue Řád, ve kterém byl Renč od roku 1940 spoluredaktor. Renč, stejně jako Kostohryz patřil mez kritiky Beneše, Masaryka, celé první republiky, komunismu a v jeho příspěvcích do časopisů lze najít projevy antisemitismu.²⁷⁹

Ve dnech 3. až 13. září 1940 se účastnil asi 40 členné výpravy českých novinářů a kulturních pracovníků do Říše. Cílem výpravy bylo ukázat členům výpravy německá města a seznámit je s tamní kulturou. Po návratu byl Renč nucen na nátlak novináře Krychtálka napsat na to téma článek v novinách.²⁸⁰

Do roku 1942 pracoval jak redaktor nakladatelství Novina. Do konce války se živil překladatelskou a literární činností a potom nastoupil k brněnskému Národnímu divadlu. Od roku 1947 byl členem lidové strany.²⁸¹ Zatčen byl 24. května 1951.

1996) In: Jan Cholínský. In: Securitas imperii. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, roč. 19, č.2, s. 161.

²⁷⁸ Dvořákový, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s. 50.

²⁷⁹ Dvořákový, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s.53.

²⁸⁰ Dvořákový, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s.54.

²⁸¹ V-939 V UL, Renč, s 26.

5.3.4 Příprava procesu

Od 18. května 1951 dochází k postupnému zatýkání lidí, kteří o rok později stanou před soudem v procesu s tzv. Zelenou internacionálou. Prvním z nich byl Josef Kostohryz, pro kterého si StB přišla do bytu v pražských Křenovicích. Při domovní prohlídce v jeho domě, které bezmocně přehlížely manželka a tchýně, bylo zabaveno větší množství dokumentů.²⁸² Mezi nimi i Kostohryzovo memorandum českých spisovatelů,²⁸³ které bylo později předloženo soudu jako důkaz záškodnické činnosti.²⁸⁴

Dalším zatčeným se stal Václav Renč. Zadržen byl 24. dubna 1951 v jeho bytě v Brně Táboře, který byl rovněž podroben důkladné prohlídce. Zabaveny byly písemnosti a jedna pětidolarová bankovka.²⁸⁵

Zatčení těchto dvou spisovatelů mezi prvními má svou příčinu v původní konstrukci StB, která vycházela z výpovědi Ladislava Jehličky. Ladislav Jehlička patřil mezi okruh přispěvovatelů časopisů *Řád a Obnova*, odkud také znal Renče s Kostohryzem. Jehlička byl zatčen jako první z Brněnské i Pražské skupiny, a to pro kontakt s bývalým poslancem lidové strany Bohdanem Chudobou²⁸⁶, který v roce 1948 odešel do exilu. Chudoba

²⁸² V-939 V UL, Kostohryz, s

²⁸³ Memorandum českých spisovatelů. Jeho obsahem byl popis porušování lidských práv a stav české kultury po únoru 1948 In: Kostohryzová, M. *Polární záře nad pastvištěm*. Praha: Epoque, 2004, s. 71.

²⁸⁴ V-939 V UL, Kostohryz, s 6.

²⁸⁵ V-939 V UL, Renč, s 7.

²⁸⁶ Bohdan Chudoba (1909-1982) byl český historik, novinář a archivář. Po druhé světové válce se stal poslancem za Československou stranu lidovou. Po komunistickém převratu odešel do exilu, kde působil v exilové lidové straně a později

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

Jehličku žádal o špionážní informace, což Jehlička odmítl a kontakt přerušil.²⁸⁷ Tou dobou už ale byl Jehlička v hledáčku StB a 3. května 1951 byl zatčen. Zmiňovaná první výpověď, kterou po svém zatčení podal a která stála za prvními zatčenými, je dnes bohužel ztracena. Ovšem, jak konstatuje zpráva z vyšetřování Inspekce ministerstva vnitra provedená v roce 1963, měl v ní uvést jména, která odpovídají jménům většiny později souzených v Brněnském procesu Prokůpek a spol.²⁸⁸

Už na samém počátku vyšetřování přitom můžeme pozorovat manipulaci se spisem ze strany vyšetřovatelů. Renč byl spolu s Prokůpkem dlouho považován za vedoucího spiknutí na Brněnsku. Dokonce ještě 17. března 1952 trvalo krajské velitelství StB v Brně na začlenění Renče jako vedoucího skupiny, která na území Moravy tvořila odbojovou organizaci z bývalých agrárníků a lidovců tzv. Agrolido, o které se její údajní členové dozvěděli až při výslechu.²⁸⁹

Dalším zadrženým byl Josef Kepka, který byl tou dobou už nějaký čas v pátrání na základě státního zatykače²⁹⁰. Kepka jel navštívit Antonína Chloupka, aby mu předal instrukce z exilu. Když ho nezastihl doma, navštívil jeho syna Miloše. Strach Chloupka mladšího ze zatýkání a procesů ho dohnal k oznámení události StB, která začala jeho dům hlídat. Dne 18. května 1951 proběhla další návštěva u Chloupkových, kde byl Kepka

Křesťansko-demokratickém hnutí. Přednášel historii a politologii na univerzitách v USA. Poté žil ve Španělsku kde dožil.

²⁸⁷ Bílková Teclová, Lenka, Čeští spisovatelé před stalinskou justicí – případ „Prokůpek a spol.“, Brno: Masarykova univerzita, pedagogická fakulta, Diplomová práce, s. 32.

²⁸⁸ Bílková Teclová, Lenka, Čeští spisovatelé před stalinskou justicí – případ „Prokůpek a spol.“, Brno: Masarykova univerzita, pedagogická fakulta, Diplomová práce, s.32.

²⁸⁹ Dvořáková, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s 28.

²⁹⁰ Pro jeho kontakt se skupinou Václava Tlustého.

zadržen a eskortován na Pražský KV StB.²⁹¹ Při osobní prohlídce u něj strážmistr Adámek zabavil falešný občanský průkaz na jméno Josef Kobán, legitimaci KSČ, patřící jeho bratrovi Aloisi Kepkovi, svítilnu, písemnosti, finanční hotovost a bezmála 700 rakouských šilinků.²⁹² Kepka byl vyslechnut a i když se snažil svojí výpovědí vyšetřovatele zmást, vyhodnotila ho jako protistátního agenta. Kepka byl následně na vyžádání převezen do Ústí nad Labem, kde byl vyšetřován ve spojitosti s Akcí Léto²⁹³.²⁹⁴

Dne 18. června 1951 byl podán návrh na zatčení Antonína Chloupka. Návrh byl vypracován na základě výpovědi Josefa Kepky, který mluvil o zakládání ilegálních skupin na venkově pod Chloupkovým vedením. Dále uvedl, že skupiny byly zřízeny za účelem brzdění kolektivizace a nečinil tak sám, nýbrž s pokyny doktora Černého, které sám Kepka Chloupkovi předával. O dva dny později byl Chloupek předvolán na kádrové oddělení n.p. Čsl. Státní hotely, kde toho času pracoval a byl okamžitě zatčen. Při následné domovní prohlídce bylo zabaveno množství fotografií, osobní korespondence a jiný písemný materiál „politického charakteru“.²⁹⁵

O ilegální činnosti Kepky a Chloupka neměla Státní bezpečnost pochyby. Nebyla si však jistá, kdo z těch dvou měl v celé síti podzemní organizace vedoucí úlohu. To potvrzuje dokument doručený státnímu soudu v Praze dne 5. května 1952, který dokládá nález 7 zbraní a množství nábojů zabavených u jednoho z členů výše zmiňované skupiny. V dokumentu je

²⁹¹ Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

²⁹² V 939 UL, podsvazek Kepka, s 9.

²⁹³ Víc v kapitole Provázané procesy.

²⁹⁴ Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

²⁹⁵ V 939 UL, podsvazek Chloupek, s 3.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

jako hlava organizace původně veden Chloupek a Tlustý. Jméno Chloupek je však rukou škrtnuto a přepsáno na jméno Kepka.²⁹⁶

To, že výpovědi Kepky a Chloupka o organizaci provádějící sabotáže v zemědělství není jen konstrukt StB, dokazuje například zpráva ONV v Říčanech u Prahy ze dne 4. dubna 1952 která při šetření v JZD potvrzuje provedené sabotáže z jejich výpovědí.²⁹⁷

Oblíbeným způsobem vedení výslechu StB byla konfrontace. Ke konfrontačnímu setkání Kepky a Chloupka došlo 16. dubna 1952, po takřka roční vazbě. Antonín Chloupek tehdy odmítl vedoucí postavení ve skupině, a taky trval na tom, že o prováděných sabotážích nic nevěděl. Kepka naproti tomu doznal, že o nich věděl, ale za vedoucího skupiny označil Chloupka.

Ve spise Antonína Chloupka nacházíme řadu barevně zvýrazněných výpovědí a prohlášení, případně jejich částí, které byly s největší pravděpodobností použity při konstrukci pozdější obžaloby. Při jeho čtení se pak dovídáme, že se vyšetřovatelé Chloupka dotazovali na jeho činnost za první republiky, na jeho působení v agrární straně, činnost během okupace a na jeho názor na Košický vládní program. Chloupek také vypovídá o své snaze rozšířit působnost demokratické strany a zcela přiznává protistátní činnost po únoru 1948.²⁹⁸

²⁹⁶ V 939 UL, podsvazek Chloupek, s 167.

²⁹⁷ V 939 UL, podsvazek Chloupek s 169.

²⁹⁸ V 939 UL, podsvazek Chloupek s 207- 218

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

Během Chloupkova výsledku padlo jméno člena brněnské ilegální skupiny inženýra Tomáše Mrkvana. Ten po svém zatčení dovede StB²⁹⁹ k dalším jménům později přiřazeným do skupiny agentů zelené internacionály.

Otakar Čapek byl zatčen 24. srpna 1951. Při osobní prohlídce u něj byla mimo jiné zabavena brokovnice s 9 náboji včetně loveckého lístku a povolenky k lovu. Následovala prohlídka domu v Bučovicích, za přítomnosti manželky, a prohlídka bytu v Praze, které dále odhalily další náboje a množství písemností. Mezi nimi i odpověď na Čapkovu žádost o místo v prezidentské kanceláři. Zamítavé stanovisko dopisu bylo datováno na 17. prosince 1938. Stejně poselství nesly další tři odpovědi z 2. května 1939, 8. května 1939 a 30. září 1939 z výboru národního souručenství, kterému Čapek nabízel své služby.³⁰⁰

I Čapek byl podroben sérii výslechů. První je datován k 25. srpnu 1951. Během následujících tří dnů popsal svoji politickou minulost, vztah k Mrkvanovi, jejich spolupráci při zakládání ilegální strany a náplně jednotlivých schůzek. Čapek jako většinu náplně setkávání své skupiny, jakéhosi přípravného výboru nové strany, uvádí tvorbu stranického programu. Detailně jej popisuje včetně jednotlivých bodů. A dodává, že když zjistil, že jsou členové³⁰¹ skupiny zatýkáni, program a archiv skupiny zničil. Toto zničení klíčových materiálů výrazně zkomplikovalo STB další vyšetřování i konstrukci procesu.

Musím konstatovat, že jeho první výpovědi jsou, na rozdíl od výpovědí ostatních vyšetřovaných velmi sdílné. Celá výpověď působí spíše jako

²⁹⁹ V 939 UL, podsvazek Čapek, s 1.

³⁰⁰ V 939 UL, Čapek, s 4-7.

³⁰¹ František Topol, Ing. Tomáš Mrkvan

6. PROCES S PŘISLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

interviewu než jako výslech. I Čapek se pokouší manipulovat vyslýchanými ve svůj prospěch. Jako příklad zmíním Čapkem ve výslechu uvedenou myšlenku, kterou měl formulovat v diskusi o kritice JZD: „...*já sám jsem nanášel thési o tom, že JZD u nás jsou někde nevhodná, protože nejsou tak dobré podmínky pro jejich vytvoření jako v SSSR.*“³⁰²

Listopadové výpovědi jsou o poznání skromnější a faktografičtější. Skupina podle Čapka vyvíjela snahy o nábor nových stoupenců, kritizovala neodbornost družstev a diskutovala program budoucí republikánské či zemědělsko-středostavovské strany. Programová shoda panovala na privatizaci malých živností, zrušení JZD a obnovení všech občanských práv a svobod. V protokol o výpovědi z 22. ledna 1952 jsou pak tyto faktografické formulace doplněny o sebedehonestace typu „*Jako syn velkostatkáře jsem se pohyboval jedině v kapitalistické společnosti, od které jsem převzal nenávist proti dělnické třídě vedené Komunistickou stranou, která bojovala za svržení kapitalismu....*“.³⁰³

Návrh na zatčení Františka Topola byl vypracovaný 3. srpna 1951, a to také na základě výpovědi Mrkvana.³⁰⁴ Po zatčení byla v jeho bytě příslušníky StB zabavena pouze Beranova obhajovací řeč před Národním soudem a jeden poznámkový blok.³⁰⁵ Topolův spis vedený Krajským velitelstvím státní bezpečnosti v Ústí nad Labem obsahuje sérii výpovědí, začínající ch 25. srpna 1951. Výpovědi jsou vedeny minimálně do 10. dubna 1952 a stejně jako u Čapka na nich můžeme vidět postupný vývoj pod nátlakem vyšetřovatelů. V úplně první výpovědi Topol přiznává účast v ilegální

³⁰² V 939 UL, podsvazek Čapek, s 92.

³⁰³ V 939 UL, podsvazek Čapek, s 4.

³⁰⁴ V 939 UL, Topol, s 1.

³⁰⁵ V 939 UL, Čapek, s 4.

skupině, do které ho naverboval sám bývalý agrárník Mrkvana. Uvádí, že po úvodních schůzkách skupiny, kde se referovalo o mezinárodní i vnitrostátní politické situaci, došlo i na konkrétní protistátní činy skupiny, do kterých se ale nezapojil. Topol v poslední části výslechu uvádí, že upozornil Mrkvana, na jeho sledování ze strany policie. Poslední položená otázka vyšetřovatele toho dne zněla: „*Jakým způsobem jste se dozvěděl, že činnost Mrkvana je známá bezpečnostním orgánům?*“³⁰⁶ následovala Topolova odpověď: „*V této době mě totiž vyhledal v bance muž, kterého vůbec neznám. Byl stár asi 40 roků, menší silnější postavy, který se mne dotazoval, zda znám ing. Mrkvana. Na to jsem mu neodpověděl. Tento muž mi prohlásil, že znám-li ing. Markvana abych mu řekl, aby nic nedělal, že o něm ví policie. Ihned potom odešel a vícekrát jsem jej neviděl.*“³⁰⁷

Touto odpovědí výpověď končí. Navazuje na ni výpověď učiněná 27. srpna 1951, tedy po pouhých dvou dnech, a hned první otázka zní stejně: „*Jakým způsobem jste se dozvěděl, že činnost Mrkvana je známá bezpečnostním orgánům?*“³⁰⁸ Topol na ni odpovídá: „*Někdy začátkem června 1951 jsem se dověděl od spoluzaměstnance Karla Hlávky, že o činnosti Ing. Mrkvana ví policie. K tomu došlo tím způsobem, že když jsem procházel přes pracoviště, kde pracuje Hlávka, tento mně oslovil a tázal se mně, zda znám Ing. Markvana. Na moje přikývnutí, že jej znám mě řekl doslova: „Tak mu řekněte, že o jeho činnosti ví policie.“ Já jsem se jej zeptal, kdo mu to řekl. Jeho odpověď byla, že mě to nemůže říct. Tuším, že toto se mohl dovědět od Hřebce, zaměst. Pojišťovny ve spálené ul. V Praze. Hřelec je bývalý*

³⁰⁶ V 939 UL, Podsvazek Topol, s 9.

³⁰⁷ V 939 UL, Podsvazek Topol, s 9.

³⁰⁸ V 939 UL, Podsvazek Topol, s 10.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

vedoucí agrárního dorostu. ³⁰⁹ I v dalších otázkách byl Topol podrobnější a servilnější. Vypověděl například o svém vztahu k doktoru Klímovi a o odesílání zpráv do exilu Dr. Černému, pro které plánoval využít Josefa Kepku. Výslech byl přerušen v 6:30. Následujícího dne pokračoval v nočních hodinách a trval až do dalšího dne. A opět obsahoval o něco více konkrétních informací. Například způsob přepravy zpráv do exilu. Čím dál častěji také padají dotazy na doktora Klímu, který byl tou dobou již ve vyšetřovací vazbě.

Představu o důvodech vývoje Topolových výpovědí si můžeme udělat z jeho stížnosti na nezákonné praktiky vyšetřovatelů u výslechu, kterou díky politickému uvolnění podává 16. srpna 1956. Topol v ní uvádí, že byl během výslechů byt do břicha, bylo s ním házeno proti zdi, vyhrožovali mu týráním elektrickým proudem a jindy byl při výsleších spoután se zavázanýma očima. Opakovaně mu bylo vyhrožováno smrtí. Dopis Dr. Černého, použitý jako jeden z důkazů jeho vinný, musel napsat sám a pak se ho naučit nazpaměť.³¹⁰ Dnes víme, že obdobným metodám výslechu, byli podrobena všichni obvinění v procesu.

Vlastimil Klíma byl na základě Mrkvanovi výpovědi³¹¹ zatčen 1. září 1951 a ve stejný den u něj proběhla domovní prohlídka. 9. dubna 1952 pak na základě Klímových výpovědí proběhla ještě i druhá domovní prohlídka, a to bytu jeho matky, kam si Klíma uschoval velkou část svých písemností. Klíma při svých výsleších popisoval schůzky s Topolem, který mu vyprávěl o politické situaci mezi agrárníky v exilu, při kterých padlo i pár slov O

³⁰⁹ V 939 UL, Podsvazek Topol, s 10.

³¹⁰ Dvořáková, Z., Navzdory nenávisti a mstě, Třebíč: TEMPO, 2002, s 219-220.

³¹¹ V 939 UL, Knebort, s. 4.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

zelené internacionále v souvislosti s osobou Černého. Klíma dále vypověděl, že z rozhovoru s Topolem nenabyl dojmu, že by skupina byla schopná účasti na konkrétních protistátních akcích.

Klíma navedl státní bezpečnost na Viléma Kneborta, člena protistátní organizace, která udržovala kontakt s exilovou národní demokracií v Paříži. Klíma byl zatčen 3. října 1951 a během domovní prohlídky mu byl zabaven písemný materiál k prostudování, fotografie, fotoaparát, průkaz člena „skupiny čs. odboje – M39 – Nová cesta.“ a některé další věci.³¹²

Při výsleších byl kladen důraz na jeho minulost během války a jeho činnost v Národním sjednocení. StB se dále vyptávala na činnost skupiny M39. Knebort činnost popisoval jako snahu o vytvoření tzv. Občanské strany. Ta se měla skládat z národních demokratů, agrárníků a živnostníků, a měla být v obnoveném Československu protiváhou silné levice, zejména komunistům. V roce 1947 se skupina přeorientovala na rozšíření působnosti demokratické strany do českých zemí. A ani s rokem 1948 činnost skupiny neskončila. Chtěla se stejně jako podzemní skupina agrárníků začlenit do třetího odboje.³¹³

5.3.5 Průběh procesu

Ve středu dne 23. dubna 1952 byl v Praze u Státního soudu zahájen soudní proces se skupinou osmi obžalovaných, kteří byli obžalobou označeni jako „vedoucí skupina špiónů a záškodníků, připravující spiknutí proti republice

³¹² V 939 UL, Knebort, s.7.

³¹³ V 939 UL, Knebort, s 34.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

za řízení agentury Wall streetu tzv. Zelené internacionály“.³¹⁴ Proces byl veden za účasti rodin souzených, ale také za účasti veřejnosti, zejména delegací drobných zemědělců, členů JZD a zaměstnanců znárodněného průmyslu. Přítomný byl samozřejmě i tisk.³¹⁵

Státnímu soudu předsedal Otakar Baláš, původním povoláním nástrojař. Soudcem se stal v listopadu 1951 po absolvování dvouleté soudcovské Právnické školy pracujících u Ministerstva spravedlnosti a okamžitě nastoupil jako soudce u Státního soudu v Praze.³¹⁶ Přisedícími byli Vladimír Podčepický a Karel Kruk. Role prokurátorů se ujali Miroslav Kolaja a Karel Čížek, který se osvědčil při přípravě katolických procesů.³¹⁷ Žalobu vypracoval státní prokurátor, u soudu nepřítomný Bohumil Ziegler. Obžalovaným byli ex officio přiděleni obhájci, ovšem jejich úloha byla prakticky jen dodat celému divadlu zdání standardního soudního procesu.³¹⁸

Po zahájení soudního líčení přednesl prokurátor Kolaja žalobu, ve které souzené označil za řídicí a organizační centrum spiknutí, podníčeného ze zahraničí Zelenou internacionálou. Cílem spiknutí mělo být zničit Československa a znovuzotročení jeho pracujících tříd. Poté předseda senátu učinil tradičním formalitám za dost, když vyzval obžalované k vyjádření postoje k právě vyslechnuté obžalobě vůči své osobě. Vedle

³¹⁴ ČTK, Proces s bandou záškodníků našeho zemědělství. *Rudé právo*. 1952, roč. 32-33, č 101, s 2.

³¹⁵ Tamtéž, s.2,

³¹⁶ Pejčoch, I., Tomek, P. *Policisté na popravišti. Příslušníci SNB popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949-1962*. Cheb: Svět křídel, 2013, s. 131-137. Dále pak: Vorel, J., Šimánková, A., Babka, L., *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech II*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004, s. 54, 127.

³¹⁷ Kaplan, K., *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. s 185.

³¹⁸ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s 9.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

konstatování pocitu viny či nevinu měli přednést a osvětlit všechny okolnosti, které by mohli podezření vůči nim zcela vyvrátit nebo alespoň zmírnit. Nechybělo upozornění, že doznání je považované za polehčující okolnost.

Následovaly výslechy obviněných, které byly předem secvičené. Obžalovaní se museli předem naučit otázky, které jim budou pokládány, a odpovědi, které se od nich vyžadují.³¹⁹ Prvním vyslýchaným byl František Topol označovaný jako: „syn vesnického boháče z Brázdímě v Polabí“³²⁰. Topol se při svém výslechu doznal ke spolupráci se Zelenou internacionálou, která připravuje likvidaci lidově demokratických států ve střední a jihovýchodní Evropě, k čemuž má dojít po válečném konfliktu vyvolaném Spojenými státy. O tomto záměru od začátku věděl a schvaloval ho. Počítal přitom, že Američany vyvolaný útok na Československo bude veden i hitlerovskými německými vojsky.³²¹ To se z dnešního pohledu může zdát jako jasný nesmysl, ovšem v roce 1950 byla válka v myslích lidí ještě zcela živou záležitostí a představa, že by se německé jednotky, které se stačily vzdát západním spojencům, vrátily, působila děsivě. Což komunistická propaganda často akcentovala. Vzpomeňme na vlajku s hákovým křížem, vystavovanou spolu s údajně zabavenými zbraněmi coby důkaz při procesu s Miladou Horákovou a spol.³²² V roce 1950 se měl Topol

³¹⁹ Vše bylo formulováno vyšetřovateli, prokuraturou a zástupci ministerstva spravedlnosti dle instrukcí politického sekretariátu UV KSČ. In: Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

³²⁰ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s. 33.

³²¹ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s. 33-38.

³²² Zrůdný moment v procesu s Horákovou. StB podstrčila obžalovaným hákové kříže [online]. *Aktualně.cz*, 8.6.2020, cit. 27.5.2021 <https://zpravy.aktualne.cz/zrudny-moment-v-procesu-s-horakovou-stb-podstrcila-obzalovan/r~53e95f1aa98111ea842f0cc47ab5f122/>

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

účastnit založení protistátního centra s působností v Čechách a na Moravě, které mělo řídit protistátní kulacké skupiny.³²³

Dalším předvolaným byl Vlastimil Klíma. Klíma se stejně jako Topol a ostatní přiznal, že navázal kontakt s Američany řízenou Zelenou internacionálou. Na její pokyn pak měl zakládat protistátní skupiny, složené především z bývalých členů Národně demokratické a Živnostenské strany. Navíc se doznal k odesílání špionážních zpráv. Následovaly výslechy svědků. Jako svědek vystoupil inženýr Svoboda, Pražák a Inženýr Kohlert, kteří byli sami souzeni v jiném procesu.³²⁴

Další výslech byl veden na Viléma Kneborta, který byl označen za jednoho z organizátorů příprav na rozšíření slovenské Demokratické strany do českých zemí. Strana měla sloužit jako celostátní základna pro bývalé agrárníky, národní socialisty a členy dalších zakázaných stran, při jejich protilidové zrádcovské činnosti.³²⁵

Posledním vyslychaným prvního dne byl Otakar Čapek představený jako velkostatkář a osobní přítel generála Radola Gajdy, někdejšího vůdce Národní obce fašistické. I on se měl účastnit protistátního spiknutí a organizovat odpor drobných rolníků proti zakládání JZD.³²⁶

Druhý den procesu začal výslechem Josefa Kostohryze, který byl podle obžaloby stoupenec fašismu. V roce 1948 měl založit klerofašistickou

³²³ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s.35.

³²⁴ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s.41.

³²⁵ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s 12.

³²⁶ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s. 47.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

skupinu, jenž měla pomoci rozpoutat novou světovou válku. Soud věnoval obzvláštní pozornost Kostohryzem vypracovanému memorandu,³²⁷ které odeslal papeži Piu XII, prezidentu Trumanovi, premiéru Churchillovi a italskému předsedovi vlády De Gasperimu. K dokreslení Kostohryzovi viny byl předvolán jako svědek bývalý opat břevnovského kláštera Jan Anastáz Opasek, odsouzený v procesu Zela a spol.³²⁸

Za fanatického fašistu byl označen i další předvolaný Václav Renč. Na podporu tvrzení, že byl Renč „záškodník a válečný štváč“, byli předvoláni Václav Prokůpek a Ladislav Jehlička, kteří se na svůj veřejný proces teprve chystali,³²⁹ a také doktor Bedřich Vlček.³³⁰

Posledním předvolaným druhého dne byl Antonín Chloupek, který byl uveden jako „přísluhovač velkostatkářské kliky“. Chloupek se přiznal, že zemědělece odrazoval od vstupů do JZD, že je naváděl k provádění sabotáží, a následně soudu popsal jednotlivé sabotážní techniky, které měl rolníky učit. Nechybělo ani přiznání k napojení na Zelenou internacionálu prostřednictvím organizace, kterou vedl. Jako svědkové byli předvoláni Ján Ursíny³³¹, který dosvědčil Chloupkovu snahu o rozšíření působnosti Demokratické strany do Čech, dále Josef Sobotka, Antonín Jonák.³³²

V pátek 25. dubna proces vygradoval předvoláním Josefa Kepky, údajné hlavy celého spiknutí. Kepka doznal, že organizoval skupin důvěrníků,

³²⁷ Memorandum českých spisovatelů. Jeho obsahem byl popis porušování lidských práv a stav české kultury po únoru 1948 In: Kostohryzová, M. *Polární záře nad pastvištěm*. Praha: Epoque, 2004, s. 71.

³²⁸ Viz procesy v Československu.

³²⁹ Viz kapitola *Provázané procesy – brněnská skupina*.

³³⁰ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s. 14.

³³¹ Již odsouzený, viz procesy v Československu

³³² Odsouzený v procesu s Janem Doubkem viz *Provázané procesy*.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

prostřednictvím kterých bojoval proti politice Komunistické strany. A to jak propagandou, tak sabotážemi v zemědělství. Stejně tak doznal, že měl organizovat ozbrojené skupiny, které by v případě Američany vyvolaného válečného konfliktu prováděly diverzní a teroristickou činnost v týle lidově demokratických armád.³³³

Důležitou částí Kepkova výslechu byl popis jeho útěku do Rakouska v roce 1951 a vstup do služeb CIC. Část přelíčení, kde zazněly informace o Kepkově práci pro CIC, byla vedena jako tajná, tj. s vyloučením veřejnosti. Kepkovu výpověď potvrzovali svědci Josef Blažek, Michal Švirga, dále Hrnčíř, Lukášek, Vobořil a Podolský, rovněž obžalovaní v jiných procesech, a také Antonín Chloupek.³³⁴

Posledním na pořadu dne bylo přednesení závěrečné řeči prokurátora Miroslava Kolaji. Ta shrnovala obžalobu, zaznělá svědectví i doznání, konstatovala nebezpečnost podvratné činnosti obviněných pro republiku a navrhovala tresty. Vše s dobově typickým patosem. Formalitám bylo učiněno za dost vyjádřením jednotlivých obhájců.

Rozsudky měly být vyneseny další den.

5.3.6 Rozsudky a dopady procesu

³³³ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s.52-55.

³³⁴ *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s.17.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

V sobotu 26. dubna 1952 byl jménem lidově demokratické republiky, „*v zájmu lidově demokratické spravedlnosti a všeho pracujícího lidu úspěšně budujícího šťastnější socialistický zítřek a jménem všech mírumilovných lidí na celém světě*“³³⁵ vynesena rozsudek, který strana určila jako spravedlivou odplatu a zároveň výstrahou všem rozvracečům, záškodníkům, špiónům a teroristům.

Všichni obvinění byli uznáni vinnými trestnými činy velezrady, špionáže a podle zákona č. 165/1950 Sb. na ochranu míru.

Josef Kepka byl odsouzen za trestný čin velezrady podle § 78 trestního zákona, za vyzvědačství podle § 86 trestního zákona a za vyzvědačství proti spojení podle § 87 trestního zákona a trestného činu proti míru podle § 1 zákona č. 165/50 Sb. Byl odsouzen k trestu smrti a ztrátě státního občanství.

Pokusil se získat mírnější trest u Nejvyššího soudu. Jako odůvodnění uvedl nedostatečné promítnutí spontánního doznání do výše trestu. Dalším uvedeným důvodem bylo označení Chloupka za hlavního vedoucího celé skupiny a dále se pokusil poukázat na svůj dřívější život pracujícího člověka. Nejvyšší soud v čele se soudcem Křepelou dne 14. července 1952 odvolání zamítnul s poukázáním na samostatné jednání Kepky, minimálně při útěku do Rakouska a provádění špionáže³³⁶. Soud neuznal Kepkům spořádaný život, neboť se od roku 1945 pokoušel rozbít košický vládní program a založit novou agrární stranu a poukázal na celkovou závažnost a okolnosti případu, které vyžadují přísné potrestání.

Josef Kepka byl dne 11. října 1952 oběšen ve věznici na Pankráci.³³⁷

³³⁵ *Agenti zelené internacionály nepřítelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952, s. 71.

³³⁶ Viz kapitola Hlavní postavy procesu.

³³⁷ Rokoský, J. Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

Dalšími odsouzenými byli Antonín Chloupek, Dr. Ing. Otakar Čapek, František Topol, Vilém Knebort, Dr. Vlastimil Klíma, jemuž byl původně navrhován trest smrti³³⁸, a Josef Kostohryz. Všichni dostali trest doživotí, byli odsouzeni k propadnutí jmění a ztrátě čestných práv občanských na vždy.

K nejmírnějšímu trestu byl odsouzen Dr. Václav Renč, který mimo propadnutí jmění a ztráty čestných práv občanských na deset let, měl ve vězení strávit 25 let.

Na osudy jednotlivých odsouzených měli tresty drtivé dopady. Po vyhlášení rozsudku byli vězni rozmístěni do jednotlivých kriminálů, kde byli jako političtí vězni pokládáni, mezi ostatními vězni za jakousi elitu. To ovšem neplatilo ve vězeňském režimu určovaným dozorci, protože propaganda 50. let jasně určila, že politický vězeň ohrožuje celé lidově demokratické zřízení, celou společnost, proto si zaslouží nejen přísnější trest, ale i přísnější zacházení. Výjimkou nebyly fyzické tresty, snižování dávek jídla, odepírání vycházek nebo umístování vězňů na samoty.

Do Leopoldovské věznice byl na několik let umístěn například Kostohryz. Pobyt ve vězení na něm zanechal trvalé psychické následky v podobě poruch spánku, precitlivělost na běžné zvuky, které zdravý člověk nevnímá. Během výkonu trestu se mu rozpadlo manželství.³³⁹

³³⁸ Ulm, K. *JUDr. Vlastimil Klíma v procesu u tzv. zelenou internacionálou*. 2007, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 62.

³³⁹ Kostohryzová, M. *Polární záře nad pastvištěm*. Praha: Epoque, 2004. s. 68-69.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

V Leopoldově byl uvězněn také Vlastimil Klíma, který těžce nesl neumožnění návštěvy své matky ve vězení. Po přemístění do Valdické věznice byl vyzván Václavem Kopeckým, ministrem informací, k sepsání svých pamětí a politické cestě do Francie uskutečněné v roce 1938.³⁴⁰

V Leopoldovské věznici se udála zajímavá událost v květnu 1952, díky umístění Františka Topola. Ten byl operován a poté umístěn na celu s rodinným přítelem Rudolfem Beranem. Vedli spolu dlouhé rozpravy o svých politických životech a již tehdy nemocný Beran posílal svého spoluvězně na politické výzvědy k jiným vězňům. Například u vězně Jánose Esterházyho³⁴¹ vyzvídal okolnosti Benešovi prezidentské volby.³⁴²

Co se celostátních dopadů procesů týče, tak procesy nakonec splnily, co od nich KSČ a StB očekávaly. Na procesech se začal postupně projevat upadající zájem veřejnosti, který u návazných procesů vedl až k neveřejným projednáváním a jen slabému mediálnímu pokrytí.³⁴³ I tak ale došlo k rozbití zbytků agrárního komplexu, kterým se urychlila kolektivizace. A to cestou zastrášení nebo uvěznění řady regionálních vůdců odporu proti kolektivizaci. Stejně jako již konstatovaným rozbitím agrárních a

³⁴⁰Ulm, K. *JUDr. Vlastimil Klíma v procesu u tzv. zelenou internacionálou*. 2007, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 70.

³⁴¹ Hrabě János Esterházy byl politikem reprezentující maďarskou menšiny v Československu a pozdějším Slovenském Štátu. Při prezidentské volbě v roce 1935 se podobně jako HSLS, Zemská křesťansko-socialistická strana tvořící maďarský blok, přiklonila k volbě kandidáta Edvarda Beneše na post prezidenta republiky. Volbě předcházelo jednání se zástupcem křesťanské strany, kterým byl právě Esterházy. In: Klimek, A. *Boj o Hrad*. Praha: Panevropa, 1998, s. 466.

³⁴² Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 839.

³⁴³ Jako například v Libereckém procesu s Josefem Vitem z října 1952. Viz kapitola této práce *Provázané procesy*.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

lidoveckých struktur, o které se odpůrci kolektivizace mohli do té doby opřít.³⁴⁴

Samozřejmě můžeme jen těžko posoudit, nakolik procesy kolektivizaci skutečně uspíšily, už pro kolísání kolektivizace okolo roku 1953 způsobené mezinárodněpolitickými změnami. V našem konstatování splněných cílů procesu, ale můžeme vycházet jak z dobových hlášení StB, tak z faktu, že celostátní Akce K(ulak), která byla hlavním tahounem kolektivizace od konce roku 1951, respektive 1952, byla už více než na politické venkovské struktury zaměřena na konkrétní velkostatkáře a jejich okolí.³⁴⁵

5.3.7 Provázané procesy

Po pražském procesu označovaném jako Kepka a spol. proběhl obdobně rozměrný proces v Brně. Ten byl označován jako Prokůpek a spol. a odehrával se od 2. do 4. července 1952. Cílem procesu bylo zakročit proti katolickým intelektuálům a básníkům sdruženým především okolo revue Řád, Obnova, Akord.

Hlavním obviněným v procesu se stal spisovatel Václav Prokůpek, který měl být dle KV StB Praha spolu s Renčem a Kostohryzem začleněn i do procesu Kepka a spol. ale nedošlo k tomu.³⁴⁶ Dalšími obviněnými byli Stanislav Berounský, Oldřich Albrecht, Ladislav Jehlička, Bedřich Fučík, Miroslav Skácel, Ladislav Kahan, Zdeněk Kalista, Josef Knap, Ladislav Kuncíř, František Křelina, Jan Zahradníček, Václav Hovězák, František Kadrnka a Jan Langar.

³⁴⁴ Viz zatýkání v Akci Léto, rozebrané v kapitole této práce Provázané procesy.

³⁴⁵ Jech, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 207.

³⁴⁶ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s. 223.

Obvinění v brněnském procesu byli zatýkáni od května roku 1951. Podkladem pro to byla jednak jejich literátská setkání v Praze na Spořilově, na kterých se běžně prezentovaly odmítavé postoje k režimu, a pak schůzky ve Starovičkách u Hustopečí, na kterých měla být podle žaloby ustavena politická strana spojující bývalé členy agrární a lidové strany, tzv. klerofašistická frakce Zelené internacionály. V případě Prokúpků a Hovězáků se k obviněním přidalo ještě napomáhání k útěku přes hranice, a u Prokúpků navíc černý prodej knih.³⁴⁷

Samotný proces probíhal veřejně ve velkém sále Krajského národního výboru v Brně, za přítomnosti kulturních pracovníků a angažovaných spisovatelů. Účastnit se mohli i rodinní příslušníci, ale pouze v omezeném počtu dvou osob na každého souzeného a pod dohledem StB.³⁴⁸ Všichni obžalovaní byli následně shledáni vinnými z velezrady, a to podle §78 trestního zákona. Albrecht, Jehlička a Karhan byl navíc odsouzen ještě podle §86 trestního zákona za trestný čin vyzvědačství.

Václav Prokúpek byl odsouzen 22 let odnětí svobody, Stanislav Berounský na 20 let, Oldřich Albrecht na 20 let, Ladislav Jehlička na 14 let, Bedřich Fučík na 15 let, Miloslav Skácel na 17 let, Ladislav Karhan na 18 let, Zdeněk Kalista na 15 let, Josef Knap na 11 let, Ladislav Kuncíř na 10 let, František Křelina na 12 let, Jan Zahradníček na 13 let, Václav Hovězák na 17 let, František Kadrnka na 5 let a Jan Langar na 7 let. Všichni odsouzení přišli o čestná práva občanská dle §48 trestního zákona, byl jim

³⁴⁷ Balíková Teclová, L. *Čeští spisovatelé před stalinskou justicí – případ „Prokúpek a spol.“* 2013, diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, s. 34.

³⁴⁸ Pražáková, H. *Nadějí tu žijem!* Havlíčkův Brod: Hejkal, 2001, s. 35–36.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

zkonfiskován veškerý majetek a Prokůpek, Skácel, Kuncíř a Hověžák obdrželi ještě peněžité tresty.

Na Brněnský proces byl navázán ještě proces s Františkem Dostoupilem a Ferdinandem Veverkou, kteří byli odsouzeni pro trestné činy účastenství na velezradě a neoznámení trestného činu.³⁴⁹ Šlo o napomáhání k přechodu hranic doktora Sahánka a bývalého poslance Daxnera, za jehož organizaci byl v hlavním brněnském procesu souzen Prokůpek.³⁵⁰

Vedle dvou hlavních procesů s příslušníky tzv. Zelené internacionály proběhly ještě další, které s nimi byly více či méně propojené. Ať už tím, že v nich byli souzeni údajní příslušníci internacionály, nebo tím, že v nich již odsouzení vystupovali jako svědci, případně iniciátoři stíhané činnosti. Pro tyto procesy se vžilo označení „okrajové procesy.“

Ve dnech 25. až 27. června 1952 tak například v místnosti společenského domu v Severočeských chemických závodech v Ústí nad Labem proběhl proces se skupinou bývalých agrárníků JUDr. Jaroslavem Hrnčířem, Františkem Andrasem, Ladislavem Markvartem, Františkem Vlčkem, Václavem Šebkem, Miroslavem Vobořilem a Čestmírem Hrdlíkem, v jejímž čele měl podle STB stát Václav Tlustý. Tito agrárníci byli krajským velitelstvím STB v Ústí nad Labem sledováni od začátku léta, a to v rámci tzv. „Akce léto“, která byla zaměřena na zlomení odporu proti kolektivizaci, který byl často navázán na pozůstatky agrárního komplexu.³⁵¹

³⁴⁹ Balíková Teclová, L. *Čeští spisovatelé před stalinskou justicí – případ „Prokůpek a spol.“* 2013, diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, s. 34.

³⁵⁰ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s. 27.

³⁵¹ Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti*, Třebíč : Tempo, 2002, s. 25.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

Osnovu tohoto procesu vytvořilo Krajské velitelství STB tak, aby posloužil jako „*poučení a dobrá škola pro přítomné zemědělce*“³⁵². Ti, kteří dosud s kolektivizací a komunistickou proměnou venkova nesouhlasili, měli pochopit, s jakou silou a jak nekompromisně se režim dokáže se svými odpůrci vypořádat. Ti, kteří souhlasili, se měli dozvědět, jak odhalit reakční živly, škodící a intrikující na venkově, a jak proti nim postupovat.

U soudu tak padaly vysoké tresty. Nad Václavem Tlustým, i přes jeho trvání na nevině, byl vynesena trest smrti, po odvolání změněn na doživotí a v roce 1955 zkrácen na 25 let. Ostatní odsouzení dostaly tresty v rozmezí od 7 až 25 let.

Ve dnech 21. a 22. července 1952 bylo v Praze v dalším okrajovém procesu odsouzeno šestnáct osob. Jan Doubek na 19 let žaláře, Josef Fousek na 18 let, Jan Hřebec na 18 let, Josef Šámal na 16 let, Antonín Jonák na 20 let, Bohuslav Knošek na 12 let, František Koranda na 7 let, Rudolf Kubát na 10 let, Vladimír Hoza na 2 roky, Anna Hozová na 2 a ½ roku, Vladimír Zeman na 12 let, Františka Šťastná na 1 a ½ roku, Jaroslav Tichota na 3 roky, Vojtěch Pařízek na 8 let, Jaroslav Tůma na 10 let a Kamila Modunová na 1 rok.

Celá série procesů se odehrála na Jilemnicku. Tyto procesy propojuje jméno Josefa Zemana, který měl v lednu roku 1948 nabídnout pomoc s útekem Rudolfu Beranovi, toho času vykonávajícího trest na velkostatku Javorník u Vrchlabí.³⁵³ Beran tuto pomoc odmítl, ale i tak byl Zeman 18. března 1948 zatčen a obviněn, že se přímo či nepřímo stýkal s domácím a zahraničním

³⁵² Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti*, Třebíč : Tempo, 2002, s. 24.

³⁵³ Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 804.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

odbojem ve snaze odstranit lidově demokratické zřízení, dále, že se stýkal s „bývalými exponenty agrární strany“, že rozšiřoval znepokojivé zprávy a usiloval o zřízení páté strany.³⁵⁴ Státnímu zastupitelstvu v Jičíně ovšem důkazy předložené StB k podání žaloby nestačily a Zeman byl 21. června 1948 z vazby propuštěn. Tím byla zrušena i národní správa nad jeho majetkem.³⁵⁵

V září roku 1948 Zeman odešel do americké okupační zóny v Německu a přibližně v polovině roku 1949 se z něho stává „agent chodec“, budující zpravodajskou síť v Podkrkonoší s názvem *Oheň na Sněžníku*. Sám Zeman o sobě v roce 1950 prohlásil, že je agentem CIC pod vedením generála Moravce. V rámci obžalob ve zmiňovaných procesech pak zaznívá informace, že byl také ve službách Zelené internacionály. Toto tvrzení však není ničím dokazováno.³⁵⁶

Od druhé poloviny roku 1951 se StB daří díky nálezům několika mrtvých schránek skupinu *Oheň na Sněžníku* postupně rozkrýt. Následuje zatýkání a vlna procesů. Prvním byl proces s Kašťákem a spol., označován také jako proces s velezrádci a špiony z Jilemnicka, který se uskutečnil 15. a 16. října 1952.³⁵⁷ Obvinění pocházeli z Podkrkonoší, a jak označení procesu napovídá, v čele skupiny stál Pavel Vojtěch Kašťák povoláním sklář. Mezi

³⁵⁴ Navrátil, I. *Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku*
In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: Vlastivědný sborník*; 16, Semily:
Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 152.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 152.

³⁵⁶ Navrátil, I. *Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku*
In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily:
Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 173.

³⁵⁷ Navrátil, I. *Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku*
In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily:
Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 166.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

dalšími byli souzeni JUDr. František Čech, František Jiránek, Rudolf Kodejš, Miloslav Kochánek, Augustin Kubát, Václav Petrák, Bohumil Rychtr, Rudolf Stránský, Josef Ševčík, Miroslav Štěpánek.³⁵⁸ Všichni obžalovaní byli nakonec odsouzeni za vlastizradu a vyzvědačství, přičemž Pavel Kaščák byl odsouzen na doživotí a ostatní odešli od soudu s tresty v rozmezí mezi 8 až 25 lety. Přičemž zastřešujícím kontaktem a iniciátorem skupiny byl Josefem Zemanem.³⁵⁹

Další proces byl se skupinou Marie Zemanové, manželkou Josefa Zemana, kterou v čele procesu nakonec vystřídal Václav Lampa. Dalšími souzenými byli Josef Plecháč, Jiří Cerman, Jan Novák, Josef Šádek, Josef Göbl, Jaroslav Dlabola, Miroslav Exner, Ladislav Řehořek, Bohuslav Šír a Oldřich Vodseďálek. I oni byli obvinění a odsouzeni za zapojení do protistátní vlastizravné a špionážní organizace řízené Josefem Zemanem. Plecháčovi a Šírovi soud udělil tresty doživotí, Vodseďálkovi odnětí svobody na 25 let. 24 let dostal Šádek, 23 let Dlabol, 22 let Novák, po 21 letech Lampa a Cerman, po 18 letech Zemanová, Řehořka a Göbl a na 10 let byl odsouzen Exner.³⁶⁰

Dne 22. října 1952 proběhl proces se zelenou internacionálou v Liberci. Nezvykle za vyloučení veřejnosti. Souzeno bylo několik bývalých agrárníků, kteří neohlásili SNB, že byli v kontaktu s Václavem Lampou,

³⁵⁸ *Větrník, zpravodaj městského úřadu ve Vysokém nad Jizerou*, 1991, č.9, s.9.

³⁵⁹ Josef Zeman se usadil ve Spojených státech amerických, kde se dožil vysokého věku. In: Masopustová, P. *Proces s tzv. Zelenou internacionálou na Liberecku*, 2014, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, s. 55.

³⁶⁰ Masopustová, P. *Proces s tzv. Zelenou internacionálou na Liberecku*, 2014, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, s. 58–59.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

odsouzeným za odbojovou činnost v procesu Václav Lampa a spol. Do čela skupiny byl postaven Josef Vít. Dalšími souzenými byli Alois Melich, Jindřich Novotný, Bohuslav Blatka, Stanislav Jiříček a Rudolf Buriánek.³⁶¹

Vynesené rozsudky zněly 14 let odnětí svobody pro Víta, 6 let pro Melicha, 8 měsíců a pokutu ve výši 10 000 Kčs pro Buriánka, 1 rok spolu s propadnutím veškerého majetku a doživotní zákaz pobytu v okresech Semily a Jilemnice pro Balatku, 18 měsíců spolu s propadnutím veškerého majetku a ztrátou čestných občanských práv na tři roky pro Novotného a Jiříčka. A pro Jiříčka navíc doživotní zákaz pobytu v okresech Semily a Jilemnice.³⁶²

Druhý Liberecký proces proběhl ve dnech 23. až 24. října 1952. V tomto procesu bylo obžalováno šest osob z řad tzv. kulaků, v jejichž čele měl stát JUDr. Josef Dufek, bývalý poslanec za agrární stranu a okresní hejtman v Nové Pace.³⁶³ Odsouzení odešli od soudu s tresty v rozmezí 4 až 18 let.³⁶⁴

³⁶¹ Navrátil, I. Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 169.

³⁶² Navrátil, I. Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 167.

³⁶³ Dufek, M. JUDr. Josef Dufek. In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 171.

³⁶⁴ Navrátil, I. Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku In: Navrátil, I., *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003, s. 172.

5.3.8 Rehabilitace

Vlivem změny politického prostředí ve východním bloku dochází od druhé poloviny 50. let ke snaze „očistit“ vládnoucí režimy od politických procesů a zločinů z období nástupu k moci.³⁶⁵ To je společné pro celý východní blok, ovšem československý režim, kde byl komunistický režim nastolený jako v jednom z posledních států bloku, reaguje spíše snahou nezákonnosti maskovat než docílit spravedlnosti. Režim si jednak ještě není tolik jistý svou stabilitou³⁶⁶ a jednak zde ještě stále existuje kontinuita ve vedení strany, ze které pramení obavy z možné kompromitace předních tváří režimu. Proto v prvních revizích procesů z let 1955 až 1957 dochází jen ke zmírnění některých trestů, tak aby odsouzené nezbavily veškeré uvalené viny.³⁶⁷

První výraznější nadějí pro odsouzené byla očekávaná Antonína Zápotockého, který se stal prezidentem po smrti prvního dělnického prezidenta Klementa Gottwalda. Vzhledem k tomu, že zároveň zemřel i Stalin, očekávala se určité uvolnění režimu. Zápotocký amnestii nakonec skutečně vyhlásil, a to 4. května 1953, ale nevztahovala se na velezradu, sabotáž, vyzvědačství a některé další skutkové podstaty dle zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru.³⁶⁸ Tyto naděje tedy byly marné.

³⁶⁵ U Sovětského svazu je situace vzhledem k délce jeho existence odlišná a tématem tu jsou především procesy z období Velkého teroru a obecně stalinských procesů.

³⁶⁶ Například měnová reforma, která vyvolala protirežimní bouře, byla provedena v roce 1953.

³⁶⁷ Kaplan, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 216.

³⁶⁸ Petrašova, L. Vězeňské tabory v Jachymovských dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, roč. 44, č. 2, 1994, s. 335–347.

Stejně zklamání pro politické vězně byla i amnestie vyhlášená k desátému výročí osvobození Československa, připadající na 9. května 1955, a stejně omezená byla i amnestie nového prezidenta Antonína Novotného vyhlášená k 1. prosinci 1957.³⁶⁹

Zásadní změna přišla s Novotného amnestií z 9. května 1960. Stabilita režimu v zemích východního bloku i časový posun umožnily mnohem vstřícnější postup vůči politickým vězňům a vězňům odsouzeným za nekriminální trestnou činnost.³⁷⁰ Podkladem amnestie byl návrh ministra vnitra Rudolfa Baráka, Ministra spravedlnosti Václava Škody a generálního prokurátora Jana Bartuška, kteří navrhovali mimo jiné i propuštění osob odsouzených za protistátní trestné činy. Politické byro ÚV KSČ tento návrh přijalo v lednu 1960 s tím, že o otázce tzv. prominentů a členů KSČ odsouzených po roce 1945 za protistátní trestné činy, kolaboraci nebo vážnější kriminální činnost bude rozhodovat politické byro ÚV KSČ individuálně.³⁷¹ A individuálně mělo Byro rozhodovat i o tzv. ostatních osobách, pokud se nedopustili přímé špionáže, terorismu, sabotáží nebo zvláště nebezpečné formy velezrady a vojenské zrady.

Konečná podoba amnestie promíjela odsouzeným zbytky trestů pod podmínkou, že se po dobu 10 let nedopustí trestného činu. Dále byly prominuty přidružené tresty ztráty občanských práv a také dosud nesplacené peněžité tresty. Z amnestie byli vyloučeni tzv. přímí agenti

³⁶⁹ Rozhodnutí č. UL01/57 Prezidenta republiky a vlády o amnestii ze dne 1. prosince 1957.

³⁷⁰ Rokoský, J. Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2011, roč. 5, č.1, s. 39.

³⁷¹ Rokoský, J. Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2011, roč. 5, č.1, s. 43.

6. PROCES S PŘISLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

imperialistických rozvědek, teroristé, sabotéři, záškodníci a organizátoři protistátních skupin. Z dalších kategorií odsouzených byly ještě z amnestie vyjmuty osoby odsouzené za vojenskou zradu nebo osoby souzené v retribučních procesech, jejichž čin měl za následek smrt, stejně tak recidivisté, a také ti, kteří dobovým právním slovníkem narušovali proces převýchovy.

Amnestie prezidenta republiky se dotkly i souzených v procesech s přísluhovači Zelené internacionály. Prvním propuštěným byl v roce 1955 Josef Knap, v jehož případě sehrál klíčovou roli jeho špatný zdravotní stav.³⁷² Zároveň bylo na 96. schůzi politického byra ÚV KSČ z 26. srpna 1960 přijato usnesení, podle kterého odsouzení Kostohryz, Renč, Topol, Čapek a Klíma na amnestii nedosáhnou.³⁷³

Dne 10. května 1960 se Krajský soud v Praze usnesl na prominutí zbytku trestu odnětí svobody Vlastimilu Klímovi. Propuštěn byl i Zahradníček.³⁷⁴ Oznámení o propuštění obdržel i Václav Renč, ovšem v době bezprostředně před odchodem ostatních vězňů na svobodu, bylo oznámení o jeho propuštění zase odvoláno, a tak pokračoval ve výkonu trestu.³⁷⁵

Další amnestie, tedy rozhodnutí č. 46/1962 Sb. Rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, byla vyhlášena 9. května 1962 a vztahovala se na osoby odsouzené za protistátní trestné činy. Tato amnestie už byla přiznána

³⁷² Hertl, D. Sprostý zločinec Josef Knap [online]. Český rozhlas. 31.7.2020 [cit. 12.5.2021]. <https://plus.rozhlas.cz/sprosty-zlocinec-josef-knap-6512783>

³⁷³ Antonín Chloupek a Vilém Knebort zemřeli při výkonu trestu. In: Anev, P. Procesy s údajnými přísluhovači Zelené internacionály, *Paměť a dějiny*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2012, roč. 6, č. 4, s. 34.

³⁷⁴ Dvořáková, Z. *Navzdromy nenávisti a mstě*. Třebíč: TEMPO, 2002, s. 225.

³⁷⁵ Kratochvíl, A. *Žaluji: Vrátit slovo umlčeným*. Praha: Dolmen, 1990, s. 148.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENE INTERNACIONÁLY

i Václavu Renčovi. A následovala další propouštění. Josef Kostohryz byl propuštěn v roce 1963³⁷⁶ a Otakar Čapek ještě o rok později, kdy soud zjistil, že: „*stupeň nebezpečnosti trestné činnosti by dnes hodnotil jiným stupněm, než se stalo v původním řízení*“³⁷⁷. Vilém Knebort a Antonín Chloupek zemřeli ve výkonu trestu.

V šedesátých letech, tedy v době postupného politického uvolňování a vzrůstajícího tlaku na spravedlivé prošetření politických procesů,³⁷⁸ využila část odsouzených možnost podat žádost na obnovu soudního řízení ve snaze dosáhnout rehabilitace. Žádosti byly odůvodněny obviněním vyšetřovatelů StB z násilného vynucování nepravdivých výpovědí, případně že činnosti, za které byli žadatelé odsouzeni, nebyli trestné. Nové soudní projednávání pomohlo odhalit některé umělé konstrukce StB,³⁷⁹ ale často docházelo k novému zkreslení ze strany bývalých vězňů, kteří se mnohdy snažili vylíčit v co nejlepším světle. Takový pokus můžeme vidět u Vlastimila Klímy, který se v obnově řízení s Topolem, Čapkem a již zesnulým Knebortem snažil soudu doložit, že nebyl vykonavatelem reakční politiky bývalé národní demokracie, nýbrž že se v období první republiky stýkal s Gottwaldem a Kopeckým. To se mu povedlo a soud ho zbavil obvinění v plném rozsahu. O rehabilitační řízení bylo zažádáno i pro Josefa Kepku, a to jeho neteří. Její žádost byla ovšem zamítnuta, protože o rehabilitaci dle

³⁷⁶ Byl propuštěn se sedmiletou podmínkou, proti které se pokusil odvolat. S odvoláním ale neuspěl.

³⁷⁷ Sanitrák, J., *Dějiny české mystiky 2*, Praha: Eminent, 2007, s. 117.

³⁷⁸ Kaplan, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 219.

³⁷⁹ Jednalo se například o konstrukt „skupina Vyšehrad“ In: Dvořáková, Z. *Navzdory nenávisti a mstě*. Třebíč: TEMPO, 2002, s. 234.

6. PROCES S PŘÍSLUŠNÍKY TAKZVANÉ ZELENÉ INTERNACIONÁLY

zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci mohli žádat jen odsouzení nebo příbuzní v přímém pokolení.³⁸⁰

Václav Renč a Josef Kostohryz byli původně zařazeni do Brněnské skupiny, což u rehabilitací neplatilo. Renčovi byl prezidentem republiky v roce 1954 zmírněn trest z 25 let odnětí svobody na 12 let. Kostohryzovi byl stejnou cestou trest v roce 1955 změněn z doživotí na 25 let odnětí svobody. O rehabilitaci žádali v roce 1968, kdy byla většina spisovatelů z brněnského procesu již rehabilitována. Soudní rehabilitace se neúměrně protahovala, takže se její vyřízení překlátilo do období normalizace. Renč svůj rehabilitační podnět pro politickou neprůchodnost stáhl, v případě Kostohryza soud rozhodl v roce 1975 zamítavě. Kostohryz se proti rozhodnutí pokusil podat stížnost, ale vzhledem k politické situaci ji po čtyřech dnech stáhnul.³⁸¹

Konečného rehabilitování se odsouzení z procesů z tzv. Zelenou internacionálou dočkali až v devadesátých letech.

³⁸⁰ Rokoský, J. Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992)

³⁸¹ Dvořáková, Z. *Navzdorý nenávisti a mstě*. Třebíč: TEMPO, 2002, s. 243.

6 Závěr

Konečnou rehabilitací odsouzených z 90. let, která proběhla na základě zákona č. 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci, se dostáváme na samotný závěr mého výzkumu a tak je namístě výzkum shrnout a zformulovat jeho závěry.

Na začátku této práce jsem si dala za cíl prozkoumat hlavní proces s tzv. Zelenou internacionálou a v mezích kapacitních možností výzkumu také procesy navazující a odvozené. Dalším, neméně důležitým cílem výzkumu pak bylo prozkoumat pozadí a souvislosti procesu. Přičemž pozadím byl myšlen jednak právní a politický vývoj Československa a jednak vývoj agrárního hnutí a jeho strany, proti kterým byl proces namířen. Vzhledem k tomu, že agrární strana byla největší demokratickou stranou předmnichovského Československa, která nechyběla v žádné jeho vládě, a která představovala jeden z klíčových prvků demokratičnosti a stability státu, nemohla jsem se vyhnout ani otázce, jak je možné, že po osvobození dochází k jejímu zákazu, pronásledování a procesům cílené na její členy.

Výsledkem je výzkum, ve kterém jsem nejdříve prozkoumala mezinárodně i etnicky nejisté období vzniku první republiky a ukázala jsem, že navzdory situaci byla první republika od samého počátku budována jako ústavní, demokratický a právní stát. Místy se to ale neobešlo bez problematických momentů a tendencí. Dále jsem zkoumala její vnitřní stabilizaci v průběhu 20. a 30. let. Spolu s právní reflexí problematické situace s německou a maďarskou menšinou v pohraničí i v jazykových ostrovech. Zde šlo

především o Zákon na ochranu republiky, který začal žít svým druhým životem za třetí republiky.

Na přelomu let 1938 a 1939 jsem se zabývala tragickým koncem naší státnosti, kdy republika nejdříve přichází zradou svých spojenců o rozsáhlá území, v důsledku čehož dochází ke vzniku čím dál více nedemokratické a autoritativní druhé republiky. Aby si nakonec i tu mezi sebe rozdělili Němci, Maďaři a fašisté z Hlinkovy lidové strany. Probrala jsem politický a právní vývoj druhé republiky i protektorátu, u kterého jsem se ovšem soustředila na vztah okupačních úřadů a české protektorátní samosprávy. Poté jsem se zabývala třetí republikou a zkoumáním politického a právního režimu Národní fronty. Na něm jsem ukázala, že nedemokratické tendence a reformy nejsou ani zdaleka až otázkou komunistické éry. Exkurzi jsem ukončila u právních a politických změn v poúnorovém Československu.

V druhé části mého výzkumu jsem zabývala historií agrárního hnutí, strany a ideologie. Tu jsem začala sledovat na konci 19. století, kdy český agrarismus vzniká. A už zde jsem konstatovala jeho provázanost s venkovem, půdou a specifickou zemědělskou mentalitou, která byla důvodem jeho politického úspěchu, ale v konečném důsledku i jeho pádu. Následoval rozbor vývoje agrární strany během první republiky, druhé republiky a protektorátu, na kterém jsem ukázala, jak se strana stala garantem demokratičnosti i stability republiky, i její pozvolnou, často dobrými a vlasteneckými úmysly dlážděnou cestu k pověsti zrádcovské a kolaborantské strany.

Na závěr druhé části jsem poukázala na události, které vedly k neobnovení agrární strany po roce 1945. A také na situaci hnutí za třetí republiky. Víme tedy, jak hnutí přišlo o svou stranu, ale víme, že ani zdaleka nepřestalo být činné. Dokonce mělo své poslance, členy vlády a dokázalo prostřednictvím svých stoupenců v řadách povolených stran NF komplikovat komunistům jejich snahy o transformaci venkova a získání moci ve státě. Což, představuje jeden z klíčových důvodů pounorového pronásledování a procesů s agrárníky.

Třetí část výzkumu se věnovala už samotnému hlavnímu procesu s tzv. Zelenou internacionálou, jeho souvislostem a jeho dopadům. Nejdříve jsem se zabývala bezprostředním kontextem v podobě domácích i zahraničních politických procesů. A prozkoumání kontextu jsem zakončila analýzou konkrétních důvodů a cílů procesů s agrárníky. Zde se potvrdilo mé konstatování z úvodu práce, že se v procesech s tzv. Třetí internacionálou střetává hned několik zájmů režimu. A to zájem vystopovat a zničit zbytky organizované politické opozice na venkově. Zastrážit zemědělce, aby se nebránili vstupům do JZD a transformaci venkova podle představ KSČ. Eliminovat vliv politického exilu. Stejně jako eliminovat skutečně existující odbojové a špionážní organizace na území Československa, včetně jejich zázemí a zdrojů možných spolupracovníků.

Když byl kontext prozkoumán, pustila jsme se do vlastního procesu, kdy jsem nejdříve stručně představila hlavní obviněné a pak zkoumala průběh jejich vyšetřování i konstrukce samotného procesu. Při tomto výzkumu se jako klíčové ukázalo, že i když celá síť spiknutí byla konstrukcí StB a

politického sekretariátu ÚV KSČ, byly do ní zahrnuty reálně existující agrární, lidovecké i jiné protikomunistické skupiny. A stejně tak, že i když obžaloby byly sestaveny podle záměrů a cílů vyšetřovatelů a přiznání k nim vynucená, tak mezi obviněnými nacházíme jak jedince, jejichž obvinění je vyfabulované od začátku do konce nebo jsou stíháni za činnost která de iure nebyla trestná, tak mezi nimi nacházíme i skutečné zahraniční agenty, domácí odboráře nebo jedince s fašistickou minulostí.

Následný vlastní proces, který byl oproti dlouhému vyšetřování jen krátkým čtyřdenním divadlem. Představila jsem vynesené rozsudky a jejich dopady. Závěrem jsem se ještě zabývala sítí některých navázaných a odvozených procesů, které záměry a cíle procesu uskutečňovali či dále rozvíjeli v regionech. Výzkum procesu pak ukončila otázka rehabilitací.

To mě přivádí k závěrům mého výzkumu. K těm jsem docházela cestou dohledávání pramenů, studiem dostupné literatury a komparacemi primárních pramenů s literaturou, literatury s literaturou a svých závěrů se současným poznáním. Výsledky tohoto postupu jsou dobře patrné například u srovnávání výsledků Topola a Čapka. Aby byl můj postup jasnější, zmíním ještě tady svůj kritický přístup k použité literatuře.

První a pro historickou autentičnost nepostradatelnou knihu, kterou jsem při přípravě na svůj výzkum četla, byla brožura s názvem Agenti Zelené internacionály, nepřátelé naší vesnice. Tato brožura byla sepsána na žádost ministerstva spravedlnosti, a to okamžitě po procesu, aby byl proces náležitě

propagandisticky využít. Fakticky se jedná o zkrácený záznam samotného procesu proložený úryvky výpovědí a svědectví, na které jsem narážela při svém studiu vyšetřovacích spisů. Její objektivita je při porovnání se zjištěnými skutečnostmi i zbytkem literatury nulová, ale je přesně tím svědectvím, které jsem při svém výzkumu potřebovala pro pochopení toho, jaký příběh chtěly StB a politický sekretariát vyprávět.

Z dalších knih, ze kterých jsem čerpala, zmíním například knihu *Navzdory nenávisti a mstě* od historičky a badatelky Zory Dvořákové. Když jsem ji srovnávala se zjištěnými informacemi i zbylou literaturou, musela jsem ocenit nesmírnou pečlivost a vědeckou preciznost, s jakou autorka za pomoci archiválií rozkrývá složitou strukturu konstrukce StB. Kniha působí střizlivě a posloužila mi při hledání způsobu, jak uchopit zkoumané primární prameny. Přesto, jak už samotný název napovídá, autorka se místy neubráníla citově zabarveným výkladům, což samo o sobě není na škodu a prohlubuje čtenářský zážitek, ale z výzkumného hlediska to vytváří možnost nepochopení a dezinterpretace.³⁸² Proto je s knihou dobré pracovat paralelně s dalšími prameny.

A do třetice jako příklad uvedu *Dějiny české mystiky - díl II.* od Josefa Sanitráka. Sanitrák v tomto díle zachycuje život a osudy Otakara Čapka, a i když se soustřeďuje na jeho okultní aktivity a osobní život, nechybí ani rozbor jeho politické angažovanosti a úlohy v procesu s tzv. Zelenou internacionálou. Kniha patří k těm, které mi pomohly blíže pochopit

³⁸² Dvořáková, Z., *Navzdory nenávisti a mstě*, Třebíč: TEMPO, 2002, s.164 – 167.

jednotlivé aktéry procesu i obvinění, která jim byla kladena. Sanitrák, co se zpracovaných pramenů týče, odvedl zajisté velmi dobrou práci. Ovšem nadržuje si od Čapka a dalších, v knize rozebíraných osobností, odstup a ve většině případů k jejich osudům přistupuje adoračně. Nic nevynechává, ani nezamlčuje, ale fakta interpretuje tak, že je staví do lepšího světla, nebo omlouvají. Už proto např. apriori odmítá obvinění StB vůči Čapkovi, že nabízel zajištění zbraní pro odboj, jako vykonstruované, i když řada pramenů i současných výzkumníků tvrdí opak³⁸³. U Sanitráka proto bylo opakovaně nutné přečíst si interpretované prameny v originále a učinit si vlastní závěry.

Souhrnem a vyvrcholením celého mého výzkumu jsou potom závěry, které zodpovídají v úvodu položené výzkumné otázky. Do těchto otázek jsem přetavila svůj cíl prohloubit porozumění procesu, jeho aktérům, pozadí a kontextu. Proto je jejich zodpovězení, ať už v rámci celého textu nebo tohoto závěrečného souhrnu, hlavním přínosem mé práce.

1. *Jaký byl průběh těchto procesů z pohledu vývoje právního i justičního systému a jejich praxe?*

První otázku zodpovídá výzkum tak, že mnou sledovaný proces představuje vrcholnou ukázkou komunistických politických procesů v Československu. A tak obsahuje všechny pro ně typické rysy, jak se vyvíjely od února 1948,

³⁸³ Anev, P., Proces s údajnými přísluhovači Zelené internacionály. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č.4, s 27.

respektive od května 1945. Celý proces je předem naplánován jako divadlo, s přesnou scénografií, naučenými texty a kalkulací na efekt. Tradiční rozdělení rolí na soudce, žalobu, obhájce a svědky, stejně jako alespoň částečně tradiční průběh s přednášením obžaloby, vyjádřeními obžalovaných, výsledky, dokazováním, závěrečnými řečmi a vynášením rozsudků, to všechno mělo v tomto divadle úlohu čistě "opticky legitimizační". Tj. podobou se standardním soudnictvím navodit pocit, že divák sleduje spravedlivý soudní proces. V procesu dále nechybí patos ve frázích a projevech. Fyzickým a psychickým násilím vynucená přiznání. Velká mediální propagace. Veřejnost a delegace pracujících. Následné zpracování do propagandistických materiálů a textů. Atp.

Nad čím se ale, myslím, stojí za to pozastavit, je mým výzkumem analyzovaný způsob konstrukce procesu. StB a vše organizující politický sekretariát KSČ totiž naplno využívají toho, že proces likviduje zbytky agrárních a lidoveckých struktur, zároveň části odboje a většina obviněných pochází spíše z nižších úrovní politického a kulturního života, kde je tradičně mnohem bohatší spektrum názorů a směrů. Nedělá jim tak problém sestavit obžalované do skupin, kde se demokraté typu Topola, proti kterému musí být obžaloba zcela vyfabulovaná, potkávají se skutečnými agenty typu agenta CIC Kepky. A kde se Kepka setkává s lidmi jako Čapek, který sice prošel řadou prvorepublikových fašistických organizací a přidal se k poulnorové podzemní agrární skupině, ale jinak je to politicky zcela neškodný okultista a fantasta, ze kterého má většina ostatních členů skupiny srandu. Zejména kvůli jeho požadavkům, aby se v novém svobodném Československu vyučoval na vysokých školách okultismus.

Stejně to pak je s organizační strukturou údajného spiknutí Zelené internacionály. Celá struktura, jejíž náčrtky uvádím v příloze, sice představuje konstrukt StB, která si jej vytváří na míru cílům procesu a jednotlivé obviněné v rámci struktury dle libosti přesouvá. Na druhou stranu, zahrnuje do ní i skutečně existující skupiny, organizace a kroužky, které při vyšetřování odhalila a rozbila. Tím vzniká mix reality, fikce a polopравd, který dodával celému procesu na důvěryhodnosti.

2. Jaký vliv měl na čs. společnost postupný úpadek agrárního hnutí a strany?

Zde můj výzkum odpovídá tak, že vliv úpadku agrárního hnutí na čs. společnost můžeme sledovat ve dvou hlavních rozměrech. Prvním je sama lidově demokratická podoba republiky. Eliminace agrární strany, tedy největší z pravicových stran, znamenala zásadní vychýlení stranického spektra třetí republiky ve prospěch socialismu. Fakticky jedinou nelevicovou stranu v NF představují lidovci, což jednak znamená, že nemohou efektivně brzdit socialistickou agendu zbylých stran. A také to znamená, že se nekomunistické socialistické strany ve své snaze brzdit komunisty s nimi přou především o míru a formu levicovosti. To ke zvrácení vývoje země jednoduše nestačí.

Podotázkou, která se nabízí, je otázka, zda by agrární strana dovolila omezení demokracie, stranictví a nezávislosti soudů, jak jí zavedl systém Národní fronty. Snaha zodpovědět ji by ovšem byla pouhou spekulací, proto se na ni nebudu odpovídat.

Druhý rozměr otázky dopadu úpadku hnutí na čs. společnost je absence zastřešující politické reprezentace venkova. Jak jsem ukázala, byl to agrární komunitarismus a družstevnictví, který po celou první republiku bránil pronikání levice na venkov. A agrární strana zároveň zajišťovala vliv venkova na politickou situaci v republice. To všechno najednou zmizelo. Nejdříve se politický vliv venkova roztříštil, i když se zbytky agrárního hnutí pořád nevzdaly. Pak začaly, komunisty řízené, zemědělské a pozemkové reformy spolu s agresivní politikou komunistů i dalších socialistů, v oblasti přebírání a výstavby masových organizací, vč. těch venkovských. Obojí mohli agrárníci ve stranách NF zdržovat, zastavit to ale bylo nad jejich síly. Po únoru 1948, kdy je komunisté ze stran NF odstraňují, už nemohou zabránit ničemu. Zejména ne kolektivizaci. O to větší si zbytky agrárních struktur a komplexu zaslouží respekt, že se i přesto do odporu proti násilné kolektivizaci pouští. To samé platí o třetím odboji.

3. Jaký byl celkový právní vývoj té doby?

Poukázala jsem na to, jak se komunisté po uchopení moci snaží o zdání právní kontinuity a tak zůstávají v platnosti vydané zákony, dekrety i nařízení. Ty jsou však vykládány podle zájmů a cílů strany. V případě soudnictví komunisté spoléhají na ke spolupráci ochotné soudce, žalobce a obhájce. S postupem času začínají vydávat vlastní ústavní a právní předpisy, které se ještě zkraje snaží především “aktualizovat” ty stále platné, zmíním zákon na ochranu lidově demokratické republiky nebo Ústavu z roku 1948. Brzy na to však vydávají zcela nové, na předchozí legislativě nezávislé zákony. Dochází k právníké dvouletce, pomocí právníckých škol

pracujících jsou rychle doplňovány soudy režimu loajálními soudci, pro pronásledování opozice je zřízen samostatný Státní soud. Navíc ústava i platné zákony bývají často zcela ignorovány a člověk může být uvězněn i mimosoudně, na základě pouhého rozhodnutí národních výborů.

4. A do jaké míry reflektoval turbulentní změny československé společnosti?

Zde jsem již prakticky odpověděla u předchozí otázky. U soudů a prokuratury není větší rezistence vůči probíhajícím politickým změnám. Do února 1948 se komunistům soudní aparát ani prokuraturu ovládnout zcela nepodařilo. Ještě zkraje roku 1948 se tak například StB bojí předat k žalobě výsledky svého vyšetřování údajného spiknutí v Demokratické straně, protože by stíhání bylo pravděpodobně zastaveno jako nepodložené. Po únoru dochází k postupnému a víceméně plynulému zbolševizování soudnictví. Část soudců a prokurátorů dobrovolně či nuceně odchází. Část se chytí kariérní příležitosti. Další část plynule dokončuje svůj úřad na běžné kriminalitě a civilních sporech, kterých se společenská proměna dotýká mnohem pozvolněji a méně citelně. Úbytek pak postupně kompenzují noví soudci, zejména oni absolventi právnických škol pracujících. Normotvorný vývoj jsem již zcela popsala v předchozí otázce. Snad jen zdůrazním, že parlament byl po roce 1948 už pouhým převodníkem rozhodnutí, která se přijímala na ÚV KSČ.

5. Jaká byla pozice procesů s tzv. Zelenou internacionálou mezi ostatními politickými procesy?

Proces se zbytky agrárního a lidoveckého hnutí přichází v době, kdy po velkých procesech s armádou, celostátní politickou opozicí, údajnými záškodníky uvnitř KSČ a velkými společenskými organizacemi, jako byly církve, sokol a junák, obrací komunisté svůj zájem na venkov. Zde se jednak nacházejí zbytky politických organizací opozice a komunistům nepřátelských svépomocných organizací zemědělců, jednak tyto zbytky představují platformu, o kterou se mohou opřít odpůrci socialistické transformace venkova. Vedle nich také skupiny třetího odboje a zahraniční špionáže.

Procesy s tzv. Zelenou internacionálou a procesy odvozené tak představují mezistupeň mezi velkými procesy likvidujícími celostátní organizace a společenská hnutí, která měla sílu, když ne zabránit, tak alespoň zkomplikovat komunistům cestu k moci. A mezi procesy s velkými zemědělci, kteří se nejvíce bránili vstupům do JZD, a procesy s nimi měly zastrašit další odpůrce. V procesu s internacionálou tak vidím prvky obojího. Nejen likvidaci opozice a odboje, ale i likvidaci a zastrašení odpůrců kolektivizace.

Použité zdroje

Knihy

- *Agenti zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952.
- Baberowski, J. *Rudý teror*. Praha: Brána, 2004
- Balík, S. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- Bartoš, J. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 2005.
- Bělina, P. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992.
- Bláhová, I. a kol. *Právníká dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014.
- Courtois, S. *Černá kniha komunismu I.*, Litomyšl: Paseka, 1999.
- *Dějiny Albánie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- Dejmek, J. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002.
- Dobeš, J. Agrární politikové ve stranách národní fronty v letech 1945-1948. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M. *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001.
- Doležalová, A. O ukradených myšlenkách aneb Ideologie agrarismu vs. Ekonomicko-politická realita. In: Rašticová, B. *Agrární strany ve vládách a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2008.
- Dostál, V. *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998.
- Dostál, V. V. *Agrární strana*. Brno: Atlantis, 1998.
- Dvořáková, Z. *Navzdory nenávisti a mstě*. Třebíč: TEMPO, 2002.
- Dvořáková, Z. *Politikové na útěku*. Praha: Epoque, 2004.
- Feierabend, L. K. *Politické vzpomínky III*. Brno: Atlantis, 1996.
- Gebhart, J. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996.
- Hanzlík, F. *Únor 1948*. Praha: Prewon, 1997.
- Hrabik Samal, M. Republikánská strana v exilu. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M. *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001.

POUŽITÉ ZDROJE

- Jech, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- Kadlecová, M. a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918–1945)*. Brno: Doplněk, 1991.
- Kalous, J., Kocian, J., Žáček, P., a kol., *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.
- Kaplan, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- Kaplan, K. Paleček, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001.
- Kaplan, K., *Stát a církve v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993
- Kárník, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938) - díl druhý*. Praha: Libri, 2002.
- Kárník, Z. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.
- Kazda, J. *Procesy podle zákona na ochranu republiky – rušení obecního míru*. In: Schelle, K., Tauchen, J. *Encyklopedie českých právních dějin*. Ostrava: Aleš Čeněk, 2017.
- Kettner, P. a kol. *Agenti Zelené internacionály. Nepřátelé naší vesnice*. Praha: Orbis, 1952.
- Klimek, A. *Boj o hrad*. Praha: Panevropa s.r.o., 1996.
- Klimek, A. *Boj o Hrad*. Praha: Panevropa, 1998.
- Kolumber, D. *Druhá československá republika*. 2012, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- Kontler, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- Kostohryzová, M. *Polární záře nad pastvištěm*. Praha: Epoque, 2004.
- Kratochvíl, A. *Žaluji: Vrátit slovo umlčeným*. Praha: Dolmen, 1990.
- Kubů, E., Šouša, J. *Sen o slovanské agrární spolupráci*. In: Rašticová, B. (eds). *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008.
- Kuklík, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008.

- Kuklík, J. Spory o platnost mnichovské dohody. In: Dejmek, J., Kuklík, J., Němeček, J. *Kauza tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999.
- Kuklík, J., a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008.
- Kuklík, J., Němeček, J. *Proti Benešovi!* Praha: Karolinum, 2004.
- Lapáček, J. K organizaci agrárního tisku na Moravě 1909-1916, In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001.
- Macháček, M. *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017.
- Malíř, J. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005.
- Malý, K. *Dějiny Českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2003.
- Moulis, V. a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- Nakonečný, M., *Český fašismus*, Praha: Vodnář, 2006.
- Nedvědický, K. Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu. In: *Securitas imperii 17*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010.
- Pejčoch, I., Tomek, P. *Policisté na popravišti. Příslušníci SNB popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949-1962*. Cheb: Svět křídel, 2013.
- Ponomarev, B. N. *Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu*. Praha: Svoboda, 1971.
- Pražáková, H. *Nadějí tu žijem!* Havlíčkův Brod: Hejkal, 2001.
- *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice*. Praha: Orbis, 1950.
- Rataj, J. *Z druhé republiky*. Praha: Historický ústav Armády České republiky – Památník odboje, 1993.
- Rokoský, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: Šouša, J., Miller, D. E., Hrabik Samal, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001.
- Rokoský, J. *Rudolf Beran a jeho doba*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- Rychlík, J. Zemědělské strany a hnutí ve vládách střední a východní Evropy 1918–1939 In: Rašticová, B. (eds). *Agrární strany ve*

- vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami.*
Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2008.
- Schelle, K. et al. *Dějiny české veřejné správy.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
 - Sládek, M. *Němci v Čechách.* Praha: Pragma, 2002.
 - Staněk, T., Arburg, A., Organizované divoké odsuny? In: Tůma, O., Drápal, M., *Soudobé dějiny.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 321 – 376.
 - Stránský, P. *Mnichovská dohoda 1938.* Šenov u Ostravy: Tilia, 1999.
 - Šesták, N. a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
 - Táborský, E. *Naše věc: Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války.* Praha: Melantrich, 1946.
 - Tomek, P. Svazek StB jako historický pramen. In: *Soudobé dějiny 1.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2005.
 - Uhlíř, D. *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu.* Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1988.
 - Veselý, Z. *Prameny a literatura k dějinám české zahraniční politiky.* Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2004.
 - Vorel, J., Šimánková, A., Babka, L., *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004.
 - Wintr, J. *Principy českého ústavního práva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.

Články

- Anev, P. Agrárníci ve třetí republice. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 1.
- Anev, P. Procesy s údajnými přísluhovači Zelené internacionály, *Paměť a dějiny*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2012, roč. 6, č. 4.
- Bulín, H. Přebrot v Brně. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 546.
- ČTK *Rudé právo* 24.4. číslo 101, Ročník 32-33

- Dufek, M. JUDr. Josef Dufek. In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003.
- Henlein, K. Stát je víc než hospodářský podnik. *Venkov*. 1938, roč. 33, č. 1.
- Hodža, M. Plebiscit v Československu nepřijatelný. *Večer*. 1938, č. 222.
- Kočvara, Š. K výročí pádu demokracie v ČSR. *Naše snahy*. 1971, roč. 7, č. 1.
- Národe český! *Venkov*. 1938, roč. 33, č. 272.
- Navrátil, I. Oheň na Strážníku. Procesy s tzv. Zelenou internacionálou na Jilemnicku In: Navrátil, I. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: Vlastivědný sborník*; 16, Semily: Státní okresní archiv Semily; Státní oblastní archiv Litoměřice, 2003.
- Petrašova, L. Vězeňské tábory v Jáchymovských dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, roč. 44, č. 2, 1994.
- Rokoský, J. Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2011, roč. 5, č.1.
- Zou Beranova vláda odpovídá. *SVOBODNÉ NOVINY*. 12.2.1947, roč. 3, č. 36.

Kvalifikační práce

- Anev, P. *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*. 2010, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Lišková, H. *Postavení a úloha akčních výborů národní fronty*. 2016, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- Marečková, A. *Mimoparlamentní dohadovací orgány za první československé republiky*. 2012, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.
- Masopustová, P. *Proces s tzv. Zelenou internacionálou na Liberecku*, 2014, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická.

POUŽITÉ ZDROJE

- Řepa, T. *Banderovci, celkové zhodnocení projevů ukrajinského nacionalismu v československých dějinách po roce 1945*. 2017, diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- Ulm, K. *JUDr. Vlastimil Klíma v procesu u tzv. zelenou internacionálou*. 2007, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

Elektronické prameny

- 1918-1938 ČSR [online]. *Vláda ČSR*. [cit. 11. 5. 2021]. <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/>
- Beran, R. Projev z úterý 13. prosince 1938 [online]. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. [cit. 14. 2. 2021]. <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156002.htm>
- Černý, P. Vzpomínka na Antonína Švehlu [online]. *Knihovna Antonína Švehly*. 3.12.2020. [cit. 12. 5. 2021]. <https://kas.uzei.cz/index.php/aktualita/vzpominka-na-antonina-svehlu>
- Emigrace [online]. *Totalita.cz*. [cit. 15.5. 2021]. <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/emigrace.php>
- Kazda, J. *Právní ochrana proti kontrarevoluci za První republiky* [online]. *Právnícká fakulta MU*. [cit. 8. 5. 2021]. https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/KazdaJan.pdf
- Kerouš, M. Družstevní peněžnictví v Česku – Zlaté časy již byly? [online]. *Alternativa zdola*. 28.8.2011. [cit. 22. 4. 2021]. <http://alternativazdola.cz/miroslav-kerous-druzstevni-peneznictvi-v-cesku-zlate-casy-jiz-byly/>
- Kubálek, M. Postavení agrární strany v politickém systému první republiky [online]. *Agris*. 18.9.1998. [cit. 12. 5. 2021]. <http://www.agris.cz/clanek/104986>
- Marek, J. Výzva k teroru přišla z rozhlasového přijímače [online]. *Vojenský historický ústav Praha*. 10. 09. 2013, [cit. 15.5. 2021] <http://www.vhu.cz/vyzva-k-teroru-prisla-z-rozhlasoveho-prijimace/>

- Otevřte, gestapo [online]. *Historie.cs.* [cit. 14. 2. 2021]. <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400015>
- Rokoský, J. Biografický slovník [online]. *Historický ústav AV ČR* [cit. 15.4.2021]. http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/HAL%C3%8DK_Rudolf_25.10.1881-27.10.1960
- Šamanová, G., Národnost ve sčítání lidu v českých zemích [online]. *Centrum pro výzkum veřejného mínění.* [cit. 12. 6. 2021]. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a138/f28/100023s_Samanova-narodnost.pdf
- Šír, V. Hitlerův výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava [online]. *Fronta.cz*, 23.1.2004 [cit. 21.3.2021]. <https://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>
- Zrůdný moment v procesu s Horákovou. StB podstrčila obžalovaným hákové kříže [online]. *Aktualně.cz*, 8.6.2020, cit. 27.5.2021 <https://zpravy.aktualne.cz/zrudny-moment-v-procesu-s-horakovou-stb-podstrcila-obzalovan/r~53e95f1aa98111ea842f0cc47ab5f122/>

Archiválie

- Archiv bezpečnostních složek, spis č. V-939 V UL [Digitalizovaný souhrnný spis]

Ostatní

- Audio archiv – životopisy [online]. *Ústav pro studium totalitních režimů.* [cit. 12. 5. 2021]. <https://www.ustrcr.cz/uvod/audio-nebo-videozaznamy-k-historickym-tematum/audio-archiv-zivotopisy/#hruby>
- Rokoský, J., Josef Kepka (1902-1952), Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992).
- Rozhodnutí č. UL01/57 Prezidenta republiky a vlády o amnestii ze dne 1. prosince 1957.

POUŽITÉ ZDROJE
